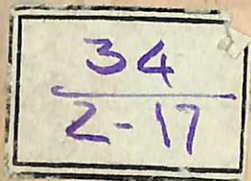

ՀԱՅԱՐԱՎԿՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՅԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՈՑ

ՅՈՎՀ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԻՍՅԱՆ

1911

VP
W

6067-50

ՀԻՄՆԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԻԱՑԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅՈՑ 07 FEB 2010

05 FEB 2007

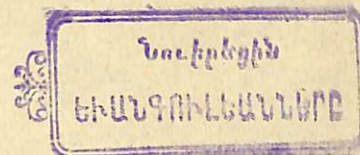
370
2200-30

ՅՈՎՀ. ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՎՐԹՈՒԹԻՒՆ

1004
15541

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԵՈՍԵԱՆ

1911

ՏՊԱՐԱՆ, ՎԻՄԱԳՐԱՏՈՒՆ, ԿԱԶՄԱՏՈՒՆ ԵՒ ԹՂԹԱՎԱՃԱՌԱՆՈՅ
Յ. ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Թիւ 27, Ֆիննանդլար Եօզուեու, Կ. Պոլիս

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Յառաջաբան
Մատենագրութիւն

Էջ
Է
ԺԱ

Մ Ա Ս Ն Ա.

Ն Ե Ր Ա Շ Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն

- Գլուխ Ա. Հայրենիք. — 1. Հայրենի երկիրը, 2. Հայրենիքի սէրը, 3. Լ'նտանիք, 4. Պարտք հայրենիքի հանդէպ: 13—18
Գլուխ Բ. Տեղական Կազմակերպութիւններ. — 5. Դպրոց, 6. Համայնք, 7. Տուրք: 19—20

Մ Ա Ս Ն Բ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

- Գլուխ Ա. Կառավարութիւն. — 8. Կառավարութեան պաշտօնը, 9. Կառավարութեան տեսակները, 10. Միապետութիւն, 11. Սահմանադրական Միապետութիւն, 12. Հանրապետութիւն, 13. Սակաւապետութիւն, 14. Մեծամասնութեան իշխանութիւնը: 21—28
Գլուխ Բ. Ազատութիւն. — 15. Ազատութիւն, 16. Ազատութեան իրաւունքը, 17. Այխաւտանքի ազատութիւնը, 18. Բնակարանի և անձի անձեռնմխելիութիւն, 19. Խզճի ազատութիւն, 20. Խօսքի և մամուլի ազատութիւն: 29—35

Գլուխ Գ. Հաւասարութիւն. — 21. Անհաւասարութիւն, 22. Հաւասարութիւն, 23. Պարտքի հաւասարութիւն:

Գլուխ Դ. Եղբայրութիւն. — 24. Եղբայրութիւն և գլխութիւն, 25. Ազգային պարտականութիւն, 26. Բարեգործութիւնը սահման մ'ունի, 27. Ընկերութիւններ, 28. Թոյլատուութեան ոգի:

Էջ

36—40

41—45

Մ Ա Ս Ն Դ.

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆ

Գլուխ Ա. Սահմանադրութիւն. — 29. Սահմանադրութիւն, 30. Կառավարութեան սահմանադիր պաշտօնը, 31. Կառավարութեան վարչական պաշտօնը, 32. Կառավարութեան ուժերու բաժանումը, 33. Քաղաքական կուսակցութիւնները:

46—52

Գլուխ Բ. Օրէնսդիր Մարմին. — 34. Երեսփոխանական ժողով, 35. Ծերակոյտ, 36. Խորհրդարանական երաշխաւորութիւններ, 37. Երեսփ. ժողովի կազմութիւնը:

53—59

Գլուխ Գ. Գործադիր Մարմին. — 38. Կառավարութիւն, 39. Դաշինք, 40. Նախարարաց ընտրութիւն և պատասխանատուութիւնը, 41. Հասարակաց պաշտօնէութիւն:

60—65

Գլուխ Դ. Դատարանական Մարմին. — 42. Դատաստանական մարմին, 43. Դատարանի բաժանումը, 44. Պատժական օրէնք, 45. Երդուեալ դատաւորներ, 46. Դատարանի կազմը, 47. Դատավարութիւն:

66—72

Գլուխ Ե. Միջազգային յարաբերութիւններ. —

Էջ

48. Միջազգային օրէնք, 49. Դիւանագիտական ներկայացուցիչներ, 50. Հիւպատոսութիւններ, 51. Օտար զինուորական և հիւպատոսութիւնք Թուրքիոյ մէջ, 52. Դաշնադրութիւն և զինակցութիւն:

73—79

Մ Ա Ս Ն Դ.

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Գլուխ Ա. Պատմական ակնարկ. — 53. Թուրքիոյ տկարացումը և բարենորոգման առաջին ձեռնարկը, 54. 1856ի Հրովարտակը, 55. Առաջին Սահմանադրութիւնը, 56. Ռուս-Թրքական պատերազմ, 57. Հայկական հարց և կոտորածները:

80—87

Գլուխ Բ. Սահմանադրութեան վերահաստատումը. — 58. Երիտասարդ-Թուրքեր, 59. Բէվալի տեսակցութիւնը, 60. Սահմանադրութեան հրատարակումը, 61. Ապտիւլ Համիտի անկումը:

88—94

Գլուխ Գ. Հիւնական Օրէնք. — 62. Օսմանեան Պետութեան հպատակներուն ընդհանուր իրաւունքները, 63. Գործադիր ոյժը, 64. Օրէնսդիր ոյժը, 65. Ծերակոյտը, 66. Երեսփոխանական ժողով:

95—101

Գլուխ Դ. Օսմանեան դատարաններ. — 67. Դատարանի աստիճաններ, 68. Դատաւորներ, 69. Բարձրագոյն ատեան, 70. Շէրիի դատարաններ, 71. Պատերազմական ատեան:

102—107

Գլուխ Ե. Նահանգային վարչական բաժանումներ. — 72. Նահանգային վարչութիւն, 73.

Կառավարչութեանց վարչութիւն, 74. Գա-
ւառակներու վարչութիւն, 75. Գիւղախում-
բային վարչութիւն, 76. Գիւղային վարչու-
թիւն, 77. Վարչական ժողովներ, 78. Ընդ-
հանուր ժողով, 79. Ծերոց ժողով, 80.
Թաղապետական ժողովներ:

108—115

Գլուխ Զ. Զինուորական կազմակերպութիւն.—

81. Զինուորական ծառայութիւն, 82. Յա-
մաքային զօրութեան բաժանումը, 83. Բա-
նակին կազմութիւնը:

116—119

Գլուխ Է. Պեսական եղելուտք.— 84. Պիւտճէ,

85. Պետական հասոյթներ, 86. Ելքը, 87.

Հանրային պարտքը, 88. Անձնական գանձը: 120—124

Մ Ա Ս Ն Ե.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՍՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Գլուխ Ա. Հիմնական սկզբունք. — 89. Սահ-
մանադրութեան հաստատութիւնը, 90.

Հիմնական սկզբունք:

125—128

Գլուխ Բ. Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւն.

— 91. Ընդհանուր ժողով, 92. Քաղաքա-

կան ժողով, 93. Կրօնական ժողով, 94.

Խորհուրդներ և Հոգաբարձութիւնք, 95.

Թաղական Խորհուրդ:

129—137

Գլուխ Գ. Պատրիարքութիւն. — 96. Պատրի-

արք, 97. Ընտրութիւն, 98. Պատրիարքի

պաշտօնը, 99. Պատրիարքական դիւանա-

տուն:

138—141

Գլուխ Դ. Ազգային Գաւառական Վարչութիւն.

— 100. Առաջնորդ, 101. Գաւառական

ժողովներ:

142—144

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Քաղաքացիական պարսփի ու իրաւունքի գիտակցու-
թիւնը անհրաժեշտ պահանջ մըն է սահմանադրական
երկրի մը մէջ: Երբ ժողովուրդ մը այդ գիտակցութիւնը
չունի, ան դիւրաւ խաղալիք կը դառնայ զեղծարար ու
բռնապետական պաշտօնասարներու եւ կամ շահագործող
ու փառամոլ ամբոխավարներու ձեռքին մէջ:

Պարսփի ու իրաւունքի սահմանը ճանչնալը միակ
պայմանն է հասարակութեան մը բաղադրական ապահո-
վութեան եւ զարգացման: Ու այս բաղադրական գի-
տակցութեան ընդհանրացման համար է որ պատրաստուած
է այս հատորը:

Եթէ կ'ընդունինք թէ դպրոցի նպատակն է պատրաս-
ել մանուկը կեանքի համար, ուրեմն պէտք է որ մա-
նուկը դպրոցական սեղանէն սկսելով ճանչնայ իր հայ-
րենիքի կազմն ու կազմակերպութիւնը, այսինքն անոր
հաստատութիւնները, կառավարութիւնը, օրէնքները եւ
բաղադրական կարգուսարքը:

Քաղաքացիական անգիտութիւնը, շփոթ եւ սխալ
գաղափարները չարիք մըն են ժողովուրդի մը համար,
եւ ընդ միշտ խռովութեան ու անկարգութեան մէջ կը
պաննեն զայն: ձեմարիս բաղադրական կրթութիւն մի-

այն պիտի ներշնչե մեկը հայրենասիրութեան, ազատութեան, եղբայրութեան եւ յառաջդիմութեան ազնիւ գաղափարներով եւ պիտի առաջնորդէ զայն կասաւելու իր պարսֆը հայրենիքին հանդէպ եւ պաշտպանելու հասարակութեան շահերը շահագործողներու դէմ :

Քաղաքացիական կրթութեան դասը նորութիւն մըն է մեր դպրոցներուն համար, սակայն այդ նորութիւնը պէ՛տք է որ ընդհանրանայ : Պատմութեան եւ հայրենագիտութեան դասերը լաւ ուսուցչի մը առաջնորդութեամբ կրնան պատշաճել քաղաքացի մարդը, բայց այդ առարկաներէն դուրս արդի պահանջները ի նկատի ունենալով անհրաժեշտ է որ քաղաքացիական կրթութեան յատուկ դասերը աւանդուին քէ նախակրթարաններու եւ քէ միջնակարգ վարժարաններու մէջ :

Այս հասորը պատշաճուած է Միացեալ Ընկերութեանց նախակրթարաններու եւ եւ Զ. դասարաններու համար, որոնք համապատասխան են ազգային կրթական կազմական կանոնագրի բարձրագոյն դասընթացին :

Տեղական հանգամանքներու եւ աւակերտներու զարգացման համեմատ ուսուցչին կը մնայ դասընթացը յապաւել եւ կամ ընդարձակել : Լաւագոյն պիտի ըլլար նախ տեղական բոլոր կազմակերպութեանց ու հաստատութեանց մասին լիակատար ծանօթութիւն տալէ յետոյ անցնիլ այս դասընթացի միւս մասերուն : Թերեւս յարմար դատուի ազգային սահմանադրութիւնը նախադասել պէտական սահմանադրութենէն :

Մասնաւոր ուշադրութիւն պէ՛տք է դարձնել որ միշտ

բաղդատութեան դրոշին զանազան կազմակերպութիւններ եւ անոնց քարտեռութիւնները շեշտուին : Աւակերտը պէ՛տք է որ այն տպաւորութիւնը ստանայ քէ կառավարութիւնները կամ սահմանադրութիւնները յանկարծակի մեկ օրէն միւսը կը ծնին ու կը հաստատուին : Ընդհակառակն պէտք է յարեալ բոլոր սկզբունքներն ու ձեւերը դարեւոր զարգացման ու փորձառութեան արդիւնք են : Կառավարութիւնը, օրէնքները ընդմիշտ փոփոխութեան ենթակայ են : Այդ բնական օրէնքն է : Սակայն ամեն փոփոխութիւն կանխամտածուած ու գծուած չըլլար, այլ եղածէն կը յառաջանայ եւ կը զարգանայ :

Նոյնպէս պէ՛տք է որ քաղաքացիական կրթութեան աւակերտները դասագրքին կառչած մնան միայն, ուսուցիչը պարտաւոր է զանոնք առաջնորդել դիտելու եւ տեսնելու այն բոլոր կազմակերպութիւնները որոնք իրենց շուրջը գոյութիւն ունին :

Դպրոցը ինքնին կազմակերպութիւն մըն է, եւ հոն աւակերտները վարժուելու են այն բոլոր կարգապահական կանոններուն, որոնց ենթակայ է մարդս դպրոցի պատէրէն դուրս, կեանքին մէջ : Փորձադասեր, դպրոցական կազմակերպութիւններ, ժողովներ պէ՛տք են քաղաքացիական պատշաճութեան համար : Ամերիկայի մէջ գոյութիւն ունեցող George Junior Republic եւ School-cityներ մեծապէս նպաստած են այդ երկրի ժողովուրդի քաղաքացիական հասկացողութեան զարգացումին :

Իւրաքանչիւր դասի հետ խմբագրելի նիւթերու մշակութիւնը կարեւոր է աւակերտի անհատական դասողու-

քեան զարգացման համար : Ի հարկէ զգուշանալու է մասաղ հասակէն ծանրաբեռնել աշակերտները , սակայն ի նկատի պէտք է առնել որ այսօր գաւառներու մէջ նախակրթարաններու բարձրագոյն դասարաններուն հետեւող աշակերտները 15 - 18 տարեկան են : Դպրոցական մասե՜նադարանին մէջ պէտք է ունենալ այս նիւթին վերաբերեալ գիրքեր եւ մղել աշակերտները ընթերցանութեան :

Այս հաստիք իր տեսակին մէջ - որպէս առաջին փորձ - կրնայ ըլլալ որ բերութիւններէ զերծ չըլլայ : Միեւնոյն ատեն պէտք է ի նկատի ունենալ քի սահմանադրութեան վերաբնութիւնը դեռ աւարտած չի եւ մեր երկրին օրէնքները փոփոխութեան ենթակայ են : Հետեւաբար սիրով պիտի լսենք ամեն քելադրութիւն՝ օգտուելու յաջորդ տպագրութեան առթիւ :

Միւս երեսը նշանակուած մասե՜նագրութիւնը, կը հաւաստի քի , օգտակար պիտի ըլլայ քի ուսուցիչներու եւ քի քաղաքացիական գիտութեամբ հետաքրքրուող ուսումնասիրներու :

Ե. Ե.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ)

The Elements of Politics, *Henry Sidwick*. The State, *Woodrow Wilson*. Principals of the Civil Code, *Bentham*. Theory of Jurisprudence, *Austin*. International Law, *Hall*. Representative Government, *J. S. Mill*. Parliamentary Government, *Todd*. The American Commonwealth, *James Bryce*. The American Government, *B. A. Hinsdale*. Comparative Politics, *E. A. Freeman*. The English Constitution, *Bagehot*. Comparative Administrative Law, *Frank J. Goodnow*. First Principals in Politics, *W. S. Lilly*. The Government of England, *Sidney Low*. Political Science and Comparative Constitutional Law, *J. W. Burgess*.

Lehre von Modernen Staate, *Bluntschli*. Handbuch des oeffentlichen Rechts, *Heinrich Marquardsen*.

Constitutions Modernes, *Dareste*. Constitutions Européennes, *Demombyne*. Instruction Civique, *Numa Droz*. Précis de Droit Administratif, *Pradier-Fodéré*. Cours de Droit Constitutionnel, *P. Rossi*.

Ընդարձակ Օրացոյց (Ազգ. Հիւանդանոցի) , 1909 , էջ 175—243 . Նոյն , 1910 , էջ 76—528 . Նոյն , 1901 , էջ 217—258 . Հայոց Պատմութիւն , Աւետիս Պերպերեան , էջ 295—389 . Ազգային Սահմանադրութիւն Հայոց , տպ. 1863 . Հիւանդանոցի Պատմութիւն , Բիւզանդ Բեյեան :

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ

Մ Ա Ս Ն Ա.

Ն Ե Ր Ա Ծ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ի Ք

Հայրենիքին հաւատարմութեամբ ծախի քաղաքը և նաեւ
ապրիլ, ժամանակը, ոյժը եւ սիրտը անոր նուիրելու հաւատարմութեամբ:

Հայրենիքի ծառայութեան պահուել, մեր բոլոր հաւա-
քանութիւնները պէտք է դարձնեն, բոլոր զգացումները պէտք
է լինեն: Մարդը կ'անհետանայ եւ քաղաքացի կ'ընդունուի:

ՊԱՐՐՈ

1. ՀԱՅՐԵՆԻ ԵՐԿԻՐԸ. — Հայրենիքը այն վայրն
է ուր մեր նախահայրերը ապրած են, եւ ուր մենք
ծնած ենք. այն գիւղը, քաղաքը, լեռը, դաշտը, հո-
վիտը, եւ բոլոր այն նուիրական վայրերն են, ուր մենք
մեր մանկութեան, երիտասարդութեան ու ծերութեան
օրերը կ'անցնենք: Մեր հայրենիքը հոն է ուր կը գըտ-
նուի մեր դպրոցը, մեր եկեղեցին, մեր գրադարանը
եւ այն ընտանեկան յարկը, ուր Արարիչը մեզի կեանք
տուաւ, եւ ուր մենք ստացանք մեր առաջին տպա-
ւորութիւնները:

Սակայն մեր հայրենիքը միայն մեր ծննդավայրը
եղող գիւղը կամ քաղաքը չէ, այլ այն ընդարձակ եր-
կիրը ուր մեր հայրենակիցները կ'ապրին մէկ պետու-

Թեան իշխանութեանը ներքեւ : Այն սահմաններէն անդին՝ ուր ուրիշ կառավարութիւն մը կ'իշխէ, ալ մեր հայրենիքը չէ :

2. ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԵՐԸ. — Մարդկային զգացումներէն ամէնէն քաղցր եւ ամէնէն նուիրականը՝ հայրենիքի սէրն է : Պատմութեան մէջ դիւցազնական դէպքեր տեղի ունեցած են, անձնուիրութեան մեծագոյն հրաշքները գործուած են յանուն եւ ի սէր հայրենիքի : Հայրենիքի բարգաւաճումը, անոր յառաջդիմութիւնը, զօրացումը եւ խաղաղութիւնը ամենամեծ գոհունակութիւն եւ հաճոյք կը պատճառէ անոր բոլոր անդամներուն, իսկ հայրենիքի թշուառութիւնը, տառապանքը եւ թշնամանքը օտարներու կողմէն՝ թունդ կը հանէ ամէն սրտերը եւ կը մղէ ամէն մարդ զոհելու իր ինչքը, անձը եւ ամէն ինչ հայրենիքի փրկութեան համար :

Հայրենիքի սէրը բնական է : Ամէն մարդու պարտականութիւնն է սիրել իր հայրենիքը եւ նուիրուիլ անոր շահերուն պաշտպանութեան : Հայրենիքի շահը ամէն մէկ անհատի անձնական շահն է : Միշտ պէտք է յիշենք այն գեղեցիկ սկզբունքը թէ՛ «Ազնւոյն Բնական է Սէրը Եւ Դուք Եւ Մենք» :

3. ԸՆՏԱՆԻՔԸ. — Ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը տունէն կը սկսի : Մարդուն ազնիւ պարտականութիւնն է աշխատիլ իր ընտանիքին երջանկութեան, յառաջ-

դիմութեան եւ համերաշխութեան համար : Ընտանիքի մը բոլոր անդամները հաւասարապէս իրար սիրելու, յարգելու եւ իրարու օգնելու են :

Ազգ մը մեծ ընտանիք մըն է : Ոչ ոք կրնայ, կամ ընդունակ է, իր ազգին օգտակար եւ արժանաւոր մէկ անդամը ըլլալ, եթէ իր ընտանեկան կեանքին մէջ զանցառու է : Ընտանիքին մէջ մարդը պատրաստուելու է աւելի մեծ ընտանիքի մը նուիրուելու : Անոնք որ իրենց անհոգութեամբ, ծուլութեամբ ու դատապարտելի նկարագրով ընտանիքի մը թշուառութեան պատճառ կը հանդիսանան, այդպիսիները ընկերութեան փաստակար անհատներ նկատուելով պէտք է որ զրկուին հայրենիքի գործերուն միջամուխ ըլլալէ : Ով որ իր անձին, իր ընտանիքին օգտակար չէ, ուրիշին ալ օգտակար ըլլալ չէ կարող :

Մեր խօսքը ի հարկէ այն անձնուրացներու համար չէ որոնք հայրենիքի մէկ տագնապին առնէ մաքառելու համար իրենց անձն ու ընտանիքը ուրանալով կեանքերնին կը զոհեն : Այդպիսիները յարգանքի արժանի են :

4. ՊԱՐՏՔ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀԱՆԴԵՊ. — Մարդ բաւականանալու չէ միայն իր ընտանիքին հանդէպ իր պարտքը կատարելով : Հայրենիքի հանդէպ ալ ամէն անհատ նուիրական պարտականութիւններ ունի : Կը սպասենք որ հայրենիքը մեզի ապահովութիւն տայ, մեր շահերը պաշտպանէ ոտնձգութեանց ու անիրաւութեանց հանդէպ . դպրոցներ հաստատէ ուր մենք կա-

րենանք սորվիլ. ճանապարհներ, երկաթուղիներ ու նաւահանգիստներ շինէ վաճառականութեան ու ճարտարարուեստի զարգացման համար. մեր գիւղը, մեր քաղաքը բարեզարդէ ու ծաղկեցնէ. ուստիկանութիւն ու դատարաններ ունենայ՝ ոճրագործներու ու խաբեբաներու դէմ՝ մեզ պաշտպանելու եւ մեր զանգատները լսելու համար, եւ վերջապէս բանակ մ'ունենայ արտաքին թշնամիներէ մեզ փրկելու համար: Այս պահանջը մեր իրաւունքն է, բայց պէտք է որ միեւնոյն ժամանակ մեր մտքին մէջ վառ պահենք այն սկզբունքը թէ՛ առանց պարտի երեսնաւ խոստումն չենք:

Հայրենապետը կը կոչուի այն առաքինութիւնը, որով մարդիկ իրական ու անկեղծ սիրով մը կը սիրեն իրենց հայրենիքը:

Հայրենասէր քաղաքացիի մը պարտականութիւններն են՝

Ա. Հայրենապետը չենք եւ անհաշտ չենք: Երբ արտաքին թշնամիներէ վտանգ մը կը սպառնայ հայրենիքին՝ ամէն քաղաքացիի պարտականութիւնն է իր ինչքն ու կեանքը զոհել հայրենիքի փրկութեան ու ազատութեան համար: Երբ երկրի մը ժողովուրդը անտարբեր զտնուի ու ամէն մարդ միայն իր անձնական հանգիստը մտածէ, օտարը դիրութեամբ յաղթող կը հանդիսանայ եւ ստրկութեան լուծը կը դնէ այդ երկրին վրայ:

Բ. Միշտ հայրենապետը չենք: Ամէն անհատ պէտք է մոռնայ իր անձնական ճղճիմ շահերը եւ

փնտռէ հայրենիքի զաւակներու համերաշխութիւնն ու միաբանութիւնը: Քաղաքացի մը պէտք է օրինաւորապէս մասնակցի ընտրութիւններու եւ քուէարկութեանց, եւ սիրով ստանձնէ կատարել այն հասարակական ծառայութիւնը որ իրեն բաժին կ'իյնայ: Դատապարտելի է այն անձնասէր մարդը որ «ինչո՞ւս պէտք» ըսելով հեռու կը մնայ հանրային գործերէ:

Գ. Վճարել Բոլոր Երեսնաւ Խոստումները: Երկրի մը կառավարութեան ծախքերը կը հոգացուին տուրքերէ գոյացած հասոյթներով: Եթէ մարդիկ զանցառու զտնուին իրենց ազգային տուրքը վճարելու, այն ատեն կառավարութիւնը պարտքի տակ կ'իյնայ եւ երկրին շահերը կը վտանգուին:

Դ. Կարգել Դիմաւորական Ծառայութիւնը: Հայրենիքի անկախութեան անվթար պահպանման համար ամէն անհատի սրբազան պարտականութիւնն է զէնքի տակ մտնել: Զինուորական ծառայութենէ փախուստ տալը դասաւթութիւն է:

Ե. Յարգել Երեսնաւ Խոստումները: Այն երկրին մէջ ուր օրինապահութիւնը կը բացակայի, հոն անիշխանութիւնը կը ծաւալի եւ ոճրագործութիւնները կը բազմանան, որով ամէն անհատի կեանքն ու ինչքը մշտական անապահովութեան կ'ենթարկուին: Օրինապահութիւնը երկրի մը բարգաւաճման ու զարգացման գլխաւոր ազդակն է:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

1. Հայրենիքը միայն ծննդավայրը չէ՛, այլ՝ այն ընդարձակ սահմաններուն մէջ գտնուող երկիրը ուր մեր հայրենակիցները կ'ապրին մէկ պետութեան իշխանութեան ներքեւ:

2. Մարդուն պարտականութիւնն է սիրել իր հայրենիքը: Պէտք է միշտ յիշել «ամէնքը մէկի համար և մէկը ամէնքի» սկզբունքը:

3. Ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը տունէն կը սկսի:

4. Հայրենիքին հանդէպ ամէն մէկ անհատի պարտականութիւններն են՝ Ա. Հայրենիքի շահերը իր անձնական շահը նկատել. Բ. մասնակցիլ հայրենիքի գործերուն. Գ. վճարել բոլոր օրինաւոր տուրքերը. Դ. կատարել զինուորական ծառայութիւնը. Ե. Յարգել օրէնքները:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱՍԳՐԵԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Ո՛ւր է մեր հայրենիքը: 2. Ի՞նչ ըրած են մեր նախնիքները մեզի համար: 3. Ո՛րն է մեր հայրենիքը: 4. Օսմանեան Պետութիւնը ի՞նչ ազգերէ կազմուած է: 5. Ի՞նչ է հայրենասիրութիւնը: 6. Ի՞նչ պէտք է ըլլայ հայրենասէրի մը կեանքը: 7. Ի՞նչպէս կրնայ մեր հայրենիքը երջանիկ ըլլալ: 8. Մարդ ի՞նչ պարտականութիւններ ունի իր ընտանիքին հանդէպ: 9. Ի՞նչ պարտականութիւններ ունի իր հայրենիքին հանդէպ: 10. Ի՞նչ է պարտքը, ի՞նչ է իրաւունքը: 11. Մենք Օսմանցի ըլլալով՝ Հայ ըլլալէ կը դադրի՞նք: 12. Ի՞նչ է մեր պարտքը Օսմանեան հայրենիքի հանդէպ: 13. Ի՞նչ է մեր պարտքը Հայ ազգին հանդէպ: 14. Կրնա՞յ մէկը մարդկութիւնը սիրել երբ իր ազգը չի սիրեր:

Փ Լ Ո Ւ Խ Բ.

ՏԵՂԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Իւրաքանչիւր ուսուցիչ ստորեւ նշանակուած ծրագրին համեմատ ծանօթացնելու է տեղական կազմակերպութիւնները՝ առակերտները առաջնորդելով դիտելու եւ նորագրելու իրենց շրջապատը՝ դպրոցը, քաղը, գիւղը, քաղաքը եւ այլն:)

5. ԴՊՐՈՑ. — 1. Դպրոցական կազմակերպութիւնը: 2. Դպրոցի ներքին կանոնադիրը: 3. Տնօրէնը, ուսուցիչները, աշակերտութիւնը եւ անոնց փոխադարձ պարտքի եւ իրաւունքի սահմանները: 4. Հոգաբարձութիւնը: 5. Թաղականութիւնը: 6. Եկեղեցին եւ դպրոցը: 7. Դպրոցի նիւթական մատակարարութիւնը:

6. ՀԱՄԱՅՆՔ. — 1. Գիւղ կամ թաղ: 2. Համայնքի կազմակերպութիւնը: 3. Եկեղեցի եւ ծուխ: 4. Թաղականութեան ընտրութիւնը: 5. Քուէի իրաւունքը: 6. Գիւղապետ (մուխթար): 7. Ոստիկան եւ համայնքին ապահովութիւնը: 8. Ծերոց ժողով (Իւրեհ-Էհլեհ): 9. Ձերբակալութիւն եւ բանտ: 10. Դատարան: 11. Բարեգարդութիւն:

7. ՏՈՒՐՔ. — 1. Ի՞նչ տուրքեր կը վճարէ համայնքը: 2. Հարկահաւաք: 3. Տասանորդ (շահ), կալուածատուրք (էհլահ-էհլեհ), եկամուտի տուրք (Էհլեհ-էհլեհ):

Եւ-), ոչխարի տուրք (—), ճանապարհի տուրք,
կրթական տուրք եւն.։ 4. Տուրքերը ի՞նչ բանի կը
ծառայեն։

ՀԱՐՑՈՒԹՅՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԻՆԷԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Մեր դպրոցը։ 2. Մեր թաղը։ 3. Մեր գիւղը։
4. Նկարագրէ՛ թաղականութեան ընտրութիւնը։ 5.
Պտոյտ մը հարկահաւաքին հետ։ 6. Ծերոց ժողովը ի՞նչ
պէս կ'ընտրուի։ 7. Մեր գիւղապետը։ 8. Հողերը ի՞նչ
պէս բաժնուած են համայնքին վրայ։ 9. Ո՞վ կը կատարէ
և կը հսկէ մեր թաղին կամ գիւղին բարեգարգութեան
վրայ։ 10. Գծէ՛ քու բնակած գիւղին կամ թաղին յա-
տակագիծը՝ նշանակելով հոն դպրոցը, եկեղեցին, ոստի-
կանատունը, դատարանը և բոլոր հասարակաց շէնքերը։

Մ Ա Ս Ն Բ.

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

Գ Լ Ո Ւ Թ Ա.

Կ Ա Ռ Ա Վ Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Կառավարութեան յատուկ պաշտօնն է
ղիւրացնել բարեգործութիւնը եւ դժուա-
րացնել չարագործութիւնը։

ԿԼԱՏՍԹԸՆ

8. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԸ. — Կառավա-
րութեան պաշտօնն է պահպանել եւ պաշտպանել ար-
դարութիւնը։ Պատմութիւնը փորձառաբար կը սորվեցնէ
մեզ թէ մարդիկ երբ բացարձակապէս ազատ ձգուին՝
չեն յարգեր իրարու իրաւունքը։ Զօրաւորը ոտնակոխ
կ'ընէ տկարը եւ կը խլէ անոր սեփականութիւնը։

Անարդարութեանց ու անիրաւութեանց դէմ պատուար
մը կանգնելու համար քեզիս հաստատուած են։ Երբ
մէկը իր իրաւունքի սահմանէն կ'ելլէ եւ ուրիշին ար-
դար իրաւունքը կը խլէ՝ այդպիսին քեզիս կը հա-
մարուի ու կը պատժուի։ Եթէ օրէնքներ չըլլային՝ չա-
րագործ մը ազատօրէն պիտի կրնար խաբել, կողոպ-

տել ու սպաննել եւ անպատիժ մնալ : Այսպիսի վիճակ մը կը կոչուի *անպատիժական* :

Անկախ ու ազատ ազգ մը օրէնքներ ունի , որոնք իր երկրի սահմաններուն մէջ իր բարձրագոյն *անպատիժական* է : Կառավարութիւնը կազմակերպուած է այս հեղինակութիւնը ներկայացնելու համար , այսինքն՝ գործադրելու օրէնքները :

Կառավարութեան պաշտօնն է պաշտպանել իր ժողովուրդը օտար ոտնձգութեանց եւ յարձակումներու դէմ , ներքին խռովութեանց եւ անկարգութիւններու վերջ տալ եւ յանցաւորները պատժել , բարձրացնել ազգին նիւթական ու բարոյական ոյժը եւ զայն բարգաւաճ եւ յարգելի դարձնել օտարներու աչքին :

9. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ . — Աշխարհիս բոլոր կառավարութիւնները մէկ տեսակ կազմակերպուած չեն : Իւրաքանչիւր ազգ իր միջավայրին , իր զարգացումին , իր յառաջդիմութեան եւ քաղաքակրթութեան համեմատ կառավարութիւն ունի :

Վայրենի ու տգէտ ընկերութիւն մը , ցեղ մը , կարելի չէ որ միեւնոյն զարգացած սովորութիւններն ու օրէնքները ունենայ , ինչ որ ունի քաղաքակիրթ ազգ մը : Բարբարոսն ու տգէտը օրինապահութեան , պարտքի ու իրաւունքի հասկացողութիւն չունին եւ միայն վախն ու սարսափը կրնան այդպիսիները արգելել իրենց բնազդական կիրքերու կիրարկումէն , ոճիրներէ եւ չարագործութենէ : Ընդհանրապէս բարբարոս ցեղե-

րու կառավարութիւնը մէկ զօրաւոր մարդու մը ձեռքին մէջ կը գտնուի , որ կը կոչուի *բռնապետ* , իսկ իր կառավարութիւնը *բռնապետութիւն* :

Կառավարական այս ձեւէն հետզհետէ յառաջացած են կառավարական ուրիշ ձեւեր , ինչպէս *ֆեոդալական* , *Սահմանադրական Բռնապետութիւն* եւ *Հանրապետութիւն* :

Ճշմարիտ եւ իսկական կառավարութիւնն այն է որ *ժողովուրդին ընդհանուին* է եւ *ժողովուրդին համար* է : Բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները այս սկզբունքով կառաւորուողն են , եւ ամէն աչալրջութիւն ի գործ կը դնեն , որպէս զի անոնք որ կ'ընտրուին կառավարելու՝ չխանդարեն այս նուիրական սկզբունքը , եւ չծառայեցնեն իշխանութիւնը իրենց անձնական փառքին եւ նիւթական շահին :

10. ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ . — Երբ երկրի մը կառավարութիւնը մէկ մարդու ձեռքը կը գտնուի , այդ կառավարութիւնը կը կոչուի *միապետութիւն* : Միապետ մը զանազան անուններով կը ճանչցուի՝ *Սահմանադրական* , *Կայսր* , *Ձար* , *Մեհար* , *Շահ* :

Միապետ մը երկրի մը ժողովուրդին ինչքին ու կեանքին բացարձակ տէրն է , բարձրագոյն հեղինակութիւնը : Անոր կամքը կրնայ մարդիկ կախաղան բարձրացնել եւ կախաղանէն վար առնել , պատերազմ հրատարակել եւ հաշտութիւն կնքել : Անոր իշխանութիւնը աստուածային կը համարուի եւ իր անձը անպատասխանատու եւ անձեռնմխելի է : Միապետի մը իշխա-

նութեան իրաւունքը ժառանգական է որդւոց որդի, եւ կամ կը փոխանցուի նոյն ընտանիքին երիցագոյն անդամին: Այս տեսակ կառավարութիւնը կը կոչուի Բարոնիալ:

Երբեմն ոչ միապետական երկիրներու մէջ պատերազմի ատեն եւ կամ երբ վտանգ մը կը սպառնայ երկրին, մէկ մարդ մը, սովորաբար զինուորական մը, բացարձակ տէր կը նշանակուի կամ կը հանդիսանայ միապետի մը լիազօր իրաւունքներով, եւ երկրին ամբողջ բաղձն ու ղեկը անոր կը յանձնուի: Այսպիսին կը կոչուի Միապետութիւն:

11. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՄԻԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ. — Թագաւորին իշխանութեան ոյժը երբ սահմանափակուած է սահմանադրութեամբ եւ սահմանադրական օրէնքներով՝ կը կոչուի սահմանադրական միապետութիւն:

Սահմանադրութիւնը երկրի մը հիմնական օրէնքն է, որ կը սահմանէ եւ կը սահմանափակէ կառավարութեան ոյժը, եւ որմէ կը բխին երկրին բոլոր միւս օրէնքները: Սահմանադրութիւն մը կրնայ ամբողջովին գծուած ըլլալ, ինչպէս օսմանեան սահմանադրութիւնը, եւ կամ մասամբ հիմնուած ըլլալ սովորութեանց վրայ, ինչպէս անգլիական սահմանադրութիւնը:

Սահմանադրական երկրի մը միապետը կառավարական բացարձակ հեղինակութիւնը չէ: Ժողովուրդին կողմէն ընտրուած ներկայացուցիչներու ժողովը, որ

Խորհրդարան (Parlement) կը կոչուի, օրէնսդրական իրաւունք ունի եւ իր վստահութեան կամ անվստահութեան քուէով կը հակակշռէ կառավարութիւնը:

Խորհրդարանը ժողովրդին քուէովը կ'ընտրուի որոշ ժամանակի մը համար, հետեւաբար ենթակայ է ժողովրդի հակակշռին եւ հսկողութեան: Ներկայացուցիչ մը (Դեպուտէ) երբ իր ընտրական շրջանի ժողովրդին շահերուն դէմ կը գործէ, կամ կը զլանայ հանրութեան շահերը պաշտպանել, յաջորդ ընտրութեանց ատեն կը զրկուի ժողովրդին վստահութենէն եւ քուէէն:

12. ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ. — Հանրապետութիւնը այն ձեւի կառավարութիւնն է ուր գերագոյն իշխանութիւնը ժողովուրդին եւ կամ ժողովրդէն ընտրուած ներկայացուցիչներուն վիճակուած է: Երբ կառավարութեան իշխանութիւնը կը գտնուի ուղղակի ժողովուրդին ձեռքը՝ կը կոչուի ժողովրդապետութիւն կամ ռամկավարութիւն (démocratie):

Ուրեմն, ռամկավարութիւնը ժողովրդի գերիշխանութիւն կը նշանակէ: Այն երկիրներուն մէջ ուր ժողովուրդը գերիշխան է եւ հանրապետական (republique) կառավարութիւն գոյութիւն ունի, հոն պէտք է որ ժողովուրդը աւելի քաղաքակրթուած ըլլայ եւ քաղաքական հասունութիւն ունենայ: Ամէն մէկ քաղաքացի պարտաւոր է գիտնալ երկրին օրէնքները, հետաքրքրուիլ երկրին ելեւմտացոյցով, կրթական եւ զարգացողական բոլոր հաստատութիւններով եւ անոր

ճարտարարուեստական ու վաճառականական ձեռնարկներով, եւ իր մասնակցութեամբ աչալուրջ հսկողութիւն կատարել իր ներկայացուցիչներուն վրայ :

Հանրապետական երկրի մը մէջ երբ ժողովուրդը անտարբեր է՝ կառավարութիւնը կրնայ զեղծարարներու կամ ամբոխավարներու ձեռքը իյնալ եւ երկիրը մատնուիլ անիշխանութեան եւ կամ անկումի :

Հանրապետական կառավարութեան մը գլուխը կը գտնուի հասարակական մը, որ ժողովուրդի քուէով կ'ընտրուի որոշ շրջանի մը համար :

13. ՍԱԿԱԽԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ. — Երբ քանի մը անձերու փոքրիկ խմբակ մը կը յաջողի կառավարութեան ղեկը ձեռք անցնել եւ ըստ կամի կառավարել ամբողջ երկիրը, այդպիսի կառավարութիւն մը կը կոչուի *օլիգարխիա* (oligarchie) : Պատմութեան մէջ, սովորաբար *օլիգարխիա* (aristocratie) հաստատած է սակաւապետութիւններ, եւ պատմութիւնը կը սորվեցնէ թէ ազնուապետական կառավարութիւնը ամենավատթար կառավարութիւնը եղած է :

14. ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ. — Սահմանադրական երկրի մը մէջ որքան որ ամէն մարդ օրէնքի առաջ հաւասար է եւ հաւասար իրաւունքներ ունի, սակայն երբեք տեսնուած չէ որ ամբողջ ժողովուրդը համակարծիք գտնուի : Հետեւաբար թէ ընտրութեանց եւ թէ օրէնսդրութեանց մէջ *օլիգարխիա* (oligarchie) կ'ընտանք :

ձայնը միշտ գերակշիռ է : Փոքրամասնութիւնը՝ պահելով հանդերձ իր կարծիքի կատարեալ ազատութիւնը, պարտաւոր է համակերպիլ եւ հնազանդիլ մեծամասնութեան որոշումներուն :

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

8. Կառավարութեան պաշտօնն է գործադրել երկրին օրէնքները, պաշտպանել երկրին ժողովուրդը ներքին ու արտաքին թշնամեաց դէմ եւ աշխատիլ երկրին շօրացման ու զարգացման :

9. Իւրաքանչիւր ժողովուրդ իր միջավայրին ու զարգացումին յարմար կառավարութիւն ունի :

10. Միապետութիւն կը կոչուի այն կառավարութեան ձեւը ուր մէկ մարդ երկրին բացարձակ հեղինակութիւնն է :

11. Սահմանադրական Միապետութիւնը այն է՝ երբ միապետի մը իշխանութիւնը սահմանափակուած է Սահմանադրութեամբ, որ երկրին հիմնական օրէնքն է :

12. Հանրապետութիւնը այն է՝ երբ գերագոյն իշխանութիւնը ժողովրդին վիճակուած է : Ռամկավարութիւն՝ ժողովրդի գերիշխանութիւն կը նշանակէ :

13. Քանի մը անհատներու կառավարութիւնը սակաւապետութիւն կը կոչուի :

14. Սահմանադրութեամբ մեծամասնութեան ձայնը գերակշիռ է :

ՀԱՐՅՈՒԹՅՆԵՐ ԵՒ ԽՐԱԳՐԵԼԻ ՆԻԹԵՐ

1. Ի՞նչ է օրէնքը :
2. Ո՞վ կը գործադրէ օրէնքը :
3. Ի՞նչ է կառավարութեան պաշտօնը :
4. Քանի տեսակ կամ ձեւ կառավարութիւններ կան :
5. Ի՞նչ տեսակ

կառավարութիւն է Օսմանեան կառավարութիւնը: 6. Ի՞նչ է Բոնապատութիւնը: 7. Ի՞նչ տեսակ կառավարութիւն էր Նին րէժիմը Թուրքիոյ մէջ: 8. Հանրապետութիւն: 9. Սակաւապետութիւն և Ազնուականութիւն: 10. Ժողովրդի գերիշխանութիւն ըսելով ի՞նչ կը հասկընանք: 11. Ի՞նչ է մեծամասնութեան իրաւունքը: 12. Փոքրամասնութիւնը զրկուած է: 13. Ի՞նչ են փոքրամասնութեան իրաւունքները: 14. Ժողովրդի անտարբերութիւնը Սահմանադրական երկրի մը մէջ ի՞նչ կրնայ առաջ բերել:

Փ Լ Ո Ւ Թ.

Ա. Զ. Ա. Տ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն.

Ազատութիւնը օրէնքի սահմանին մէջ գործելու իրաւունքն է. եթէ քաղաքացի մը կրնայ ընել այն բանը զոր օրէնքը կ'արգիլէ, այլեւս ազատութիւն չկայ, որովհետեւ ուրիշներն ալ նոյն արտօնութիւնը պիտի ունենան:

ՄՈՆԹԷՍԿԻԵՐ

15. Ա. Զ. Ա. Տ. Ո. Ի. Թ. Ի. Ի. Ն. — Մարդը ի բնէ ազատ ծնած է: Ազատութիւնը բնութեան մեծագոյն օրէնքն է: Ազատութիւնը ոչ թէ օրէնքի բացակայութիւն կը նշանակէ, ինչպէս ոմանք կը կարծեն, այլ օրէնքի գոյութիւն: Մարդս ազատ է գործելու. բայց եթէ մէկը գիշեր ատեն իր գործով ահագին աղմուկ կը յարուցանէ եւ իր ղրացիներուն քունը կը խանգարէ, կը նշանակէ թէ ան ուրիշներուն իրաւունքը, ուրիշներուն ազատութիւնը կը բռնաբարէ, պէտք է որ արգիլուի անոր այդ արարքը: Ուրեմն օրէնքի գոյութիւնը միայն կրնայ պաշտպանել իսկական ազատութիւնը:

Ոմանք կ'առարկեն թէ օրէնքի գոյութիւնը կը կապտէ մարդուն ազատութիւնը: Ոստիկան, դատարան, բանտ, աքսոր եւ կախաղան միշտ սարսափ մը կ'ազդեն մարդոց մտքին վրայ եւ կը զրկեն իրենց բնական կարծած շատ մը իրաւունքներէն: Բայց այդ

սարսափը որոնց վրայ կ'ազդէ աւելի: Ի՞նչ պէտք է ընել քանի որ մարդկութիւնը բարձրագոյն քաղաքակրթութեան եւ ազնուացման հասած չէ, եւ կան ոմանք որ եթէ բանտի ու կախաղանի սարսափը չունենային՝ համարձակօրէն պիտի խաբէին, պիտի կողոպտէին եւ սպաննէին իրենց դրացիները: Եթէ օրէնքը գոյութիւն չունենար՝ ի՞նչ պիտի պաշտպանէր խաղաղ, անմեղ ու աշխատասէր քաղաքացին ոճրագործին դէմ: Ո՞ր սարսափն է նախընտրելի, պատասխանատու կառավարութեան առթած սարսափը՝ թէ անպատասխանատու ամբոխավարին, աւազակին եւ մարդասպանին սարսափը: Ուր որ Սահմանադրական, ժողովրդապետական (démocratique) կառավարութիւն մը կայ, հոն խաղաղ քաղաքացին օրէնքէ վախնալու պատճառ մը չունի:

Ազատութիւնը արդարութիւն կը նշանակէ եւ ո՛չ թէ արտօնութիւն ամէն բան ընելու: Մէջը առաջ է այն-
 քան առաջն՝ որոնք որոնքն առաջնութիւնը չեն բռնաբարել:

16. ԱԶԱՏՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ. — Քաղաքացիի մը ազատութեան իրաւունքներն են՝

Ա. Ունենալ սեփականութիւն, տուն, կալուած, ինչք եւ անոնց եկամուտը վայելել եւ կամ զանոնք վաճառել:

Բ. Ուզած աշխատանքը նախընտրել: Առանձին գործել կամ ընկեր ունենալ, վաճառատուն մը բանալ կամ ճարտարարուեստի ձեռնարկներ ընել, ըլլալ դասատու, փաստաբան, բժիշկ եւայլն:

Գ. Իր ուզած վայրը բնակիլ եւ կամ երկրէն գաղթել:

Դ. Հաւաքուիլ իր ուզած մարդոց հետ, անհատական կամ հանրային ու քաղաքական գործերու մասին խօսելու ու խորհրդակցելու համար:

Ե. Իր ուզած կրօնին հետեւիլ:

Զ. Գիրքեր գրել կամ թերթեր հրատարակել, եւ բոլոր խնդիրներու մասին իր կարծիքը անկախօրէն արտայայտել:

Է. Ընտանիք կազմել եւ ամուսնանալ:

Ը. Անհատին սեփականութիւնը, բնակարանը եւ անձը անբռնաբարելի եւ անձեռնմխելի են:

17. ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆԸ. — Անհատը իր ապրուստին՝ այսինքն ուտեստի, հագուստի, եւ բնակարանի մատակարարութեան համար, աշխատանքի իրաւունքն ունի: Ոչ ոք կրնայ զրկել մէկը իր նախընտրած աշխատանքէն: Դասակարգային խտրութիւնը կամ այլ ո՛րեւէ պատճառ բնաւ պատուար մը չէ ու պէտք չէ որ ըլլայ աշխատանքի ընտրութեան, փոփոխման եւ կամ յառաջացման: Գործաւորի, կամ աղքատ ծնողաց զաւակ մը աշխատանքի ամէն ասպարէզներ բաց ունի իր առջեւ: Գործաւոր մը կրնայ գործատէր դառնալ: Գիւղացիի մը զաւակը, եթէ կարողութիւն ունի, կրնայ բժիշկ ըլլալ, փաստաբան եւ մինչեւ իսկ նախարար, իսկ հանրապետական երկիրներու մէջ կրնայ յառաջանալ մինչեւ նախագահական ամօրոյ:

18. ԲՆԱԿԱՐԱՆԻ ԵՒ ԱՆՁԻ ԱՆՁԵՌՆԵՐԻ ՈՒԹԻՒՆ. — Անհատական ազատութեան իրաւունքը ընդհանրական է: Ընկերութիւնը անհատներէ կազմուած է. երբ ամէն անհատի իրաւունքը պաշտպանուած է, հասարակութիւնը աւելի խաղաղ ու երջանիկ է:

Իւրաքանչիւր անհատ ազատ է իր աշխատանքի արդիւնքով սեփականութիւն ունենալու: Ոչ ոք իրաւունք ունի՝ ըլլայ անհատ, ըլլայ հաւաքական մարմին, բռնութեամբ խլել կամ ոչնչացնել ուրիշին սեփականութիւնը: Կառավարութիւնն ալ ամէն ուզած ժամանակ իրաւունք չունի մէկու մը բնակարանը մտնելու: Երբ բնակարանի մը մէջ ոճիր գործուած, եւ կամ հասարակաց խաղաղութիւնը վրդովող դէպք մը տեղի ունեցած է, կառավարութեան ներկայացուցիչները կրնան ներս մտնել հակառակ տիրոջ կամքին, բայց միշտ պատասխանատու մնալով օրինաց առջեւ:

Ինչպէս բնակարանը, նոյնպէս անձը անձեռնմխելի է: Երբ անհատ մը օրէնքի դէմ գործած է, ոճիր մը կատարած է եւ կամ ոճիրի մը մասնակցութեան զօրաւոր կասկածներ կան իր վրայ, կառավարութիւնը այդպիսի անձ մը կը չեզոքացնէ ընկերութենէ՝ զայն ձերբակալելով եւ բանտարկելով: Բայց այսպիսի պարզաներու մէջ ալ, միշտ կառավարութեան ներկայացուցիչը պատասխանատու է օրինաց առջեւ: Երբ մէկու մը մասին միայն կասկած կայ, ոստիկան մը զայն ձերբակալելու իրաւունքը չունի՝ մինչեւ որ դատարանէ մը ստորագրուած հրաման մը չըլլայ:

19. ԽՂՃԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ. — Խղճի ազատութիւնը նուիրական ու աստուածային է: Կարելի է մէկը բանտարկել, շղթայակալ ընել, սակայն անոր խիղճը, միտքը, հաւատքը միշտ անկաշկանդ պիտի մնան: Խղճի, այսինքն հաւատքի ու կարծիքի, ազատութիւնը անցեալ դարու մեծագոյն յաղթանակն է: Պատմութիւնը լի է կրօնական հալածանքի արինալի էջերով: Մեր ազգն ալ հալածանքի ու տառապանքի ենթարկուած է անցեալին մէջ իր կրօնական համոզումներուն համար:

Հաւատքը, կրօնն ու դաւանանքը խղճի խնդիր են եւ ամէն անհատ պէտք է որ ազատ ըլլայ իր նախասիրած հաւատքին հետեւելու: Երբ դուն կ'ուզես որ ուրիշները յարգեն քու կրօնդ, դուն ալ փոխադարձաբար յարգելու ես ուրիշներու կրօնը: Մոլեռանդութիւնը խոտելի ու դատապարտելի է, ինչ ձեւի տակ ալ որ երեւան ելնէ ան: Խղճի ազատութիւնը *tolérance* (tolérance) ոգի կը պահանջէ ամէն հաւատքի եւ ամէն դաւանանքի հանդէպ:

Ինչպէս կրօնական դաւանանքի, նոյնպէս ալ քաղաքական հայեացքներու մէջ մարդիկ միշտ թոյլտուութեան ոգի ունենալու են իրարու հանդէպ: Կարելի է տարակարծիք ըլլալ, կուսակցութեանց բաժնուիլ շատ մը ընկերային ու քաղաքական խնդիրներու մէջ, սակայն այդ չի նշանակեր անձնական թշնամանք, ատելութիւն ու հալածանք: Ով որ գաղափարի ու ազատութեան անունով ուրիշը կը հալածէ, ան ամենամեծ թշնամին է ազատութեան:

20. ԽՕՍՔԻ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱԶԱՏՈՒԹԻՒՆ. —

Բոլոր այն երկիրները ուր բռնապետութիւնը տապալած եւ ժողովրդապետական կառավարութիւն հաստատած են, հոն խօսքի ու մամուլի ազատութիւնը նուիրագործուած է սահմանադրական օրէնքով: Մարդիկ ոչ միայն հաւատալու ու մտածելու կարողութիւն ունին, այլ եւ արտայայտուելու՝ լեզուի ու գրչի միջոցաւ: Յառաջադիմութիւն ու բարենորոգում միայն խօսքի ու գրչի միջոցաւ կրնան իրականանալ: Մարդիկ անվախօրէն ու անկաշկանդ պէտք է որ արտայայտեն իրենց կարծիքները, ներկայացնեն երկրին ու կառավարութեան թերութիւնները եւ օրէնքներու խստութիւնը կամ անբաւականութիւնը՝ որպէս զի կարելի ըլլայ դարմանել սխալները եւ վանել այն խոչընդոտները որոնք կը վրտանգեն հասարակաց բարգաւաճումը:

Բայց խօսքի ու մամուլի ազատութիւնը պէտք է որ չարաչար գործածուելով առիթ մը դառնայ ժողովուրդի խաղաղութեան վրդովման եւ անհատական ազատութեան բռնաբարման: Պարկեշտ մէկու մը դէմ հրատարակուած զրպարտութիւնը, վատահամբաւութիւնը՝ չարագործութիւն է, փողոցին մէջ վատի մը կողմէ խաղաղ քաղաքացիի մը վրայ զէնքով կատարուած յարձակումի հաւասար: Օրէնքը կը դատապարտէ ա՛ն որ խօսքի ու մամուլի ազատութիւնը չարաչար կը գործածէ, եւ փոխանակ հասարակաց շահուն ծառայելու, իր անձնական կիրքերուն կը գործածէ զայն:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

15. Մարդս ազատ է այնքան, որքան ուրիշին ազատութիւնը չի բռնաբարեր:

16. Անհատը ազատութեան իրաւունքն ունի:

17. Աշխատանքի ազատութիւնը անխտիր ամէնուն համար է:

18. Մարդուն բնակարանը եւ անձը անձեռնմխելի են:

19. Ազատութիւնը թոյլտուութեան ոգի կը պահանջէ՝ եւ մոլեռանդութիւնը կը դատապարտէ:

20. Խօսքն ու մամուլը ազատ են ժողովրդապետական երկիրներու մէջ: Վատահամբաւութիւնը դատապարտելի է:

ՀԱՐՏՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Ազատ է մէկը արբած վիճակի մէջ փողոց լայնալու. եթէ ո՛չ, ինչո՞ւ: 2. Ինչո՞ւ մէկը ազատ չէ հրապարակային տեղեր ատրճանակ պարպելու: 3. Ի՞նչ պիտի ըլլար ձեր թաղին կամ դիւղին վիճակը՝ եթէ ո՛չ օրէնք գոյութիւն ունենար եւ ո՛չ ալ կառավարութիւն: 4. Թուէ՛ անհատին ունեցած ազատութեան իրաւունքները: 5. Մարդ ազատ է չաշխատելու, եւ ինչո՞ւ: 6. Ի՞նչ պարագաներու մէջ ոստիկան մը կարող է մէկու մը բնակարանը մտնել եւ կամ զինք ձերբակալել: 7. Հայր բնակարանը մտնել եւ կամ զինք ձերբակալել: 8. Ազատ է մէկը ուրիշը այպանել կամ հալածել իր կրօնականը կամ քաղաքական դաւանանքին համար: 9. Անհատական ի՞նչ յարաբերութիւն պէտք է ունենան երկու ոստի կուսակցութեանց ղլխաւորները: 10. Որքա՞ն ազատ են խօսքն ու մամուլը: 11. Երբ թերթ մը մէկու մը մասին զրպարտութիւններ հրատարակէ, ի՞նչ կընէ օրէնքը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Հ Ա Ի Ա Ս Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Աստուածային օրէնքով բոլոր մարդիկ
եղբայր են, ազատ եւ հաւասար:

ՄԱՅԾԾԻՆԻ

Մարդիկ հաւասար կը ծնին, անհաւա-
սար կ'ապրին եւ հաւասար կը մեռնին:
ԽՐԻՄԵԱՆ ՀԱՅՐԻԿ

21. ԱՆՀԱԻԱՍԱՐՈՒԹԻԻՆ. — Հաւասարութիւնը
նուիրական սկզբունք մըն է: Դժբաղդաբար մարդիկ եւ
ժողովուրդները իրարմէ կը տարբերին եւ բնական ան-
հաւասարութիւնը ամենուրեք աչքի կ'իյնայ: Բացար-
ձակ հաւասարութիւնը, որքան ալ քաղցր հնչէ, ան-
կարելիութիւն մըն է:

Մարդիկ հաւասար չեն ծնիր, ինչպէս կ'ըսեն շա-
տերը: Մին իր հօրմէն կը ժառանգէ զօրաւոր կազմ-
ուածք, առողջ մարմին, լաւ ուղեղ. ուրիշ մը տկար,
հիւանդ ու վատառողջ վիճակով մը աշխարհ կուգայ:
Մին քաղաքակրթուած, բարգաւաճ, բարոյականի ու
նկարագրի տէր ընկերութեան մը մէջ իր աչքերը կը
բանայ, ուրիշ մը յետադէմ, անկազմակերպ ու այլա-
սերած համայնք մը ունի իրեն միջավայր: Մին
պալատներու, փառքի ու խնամքի մէջ աշխարհ կը
մտնէ, միւսը աղքատի մը հիւղակին երդիքէն իջնող

արեւի ճառագայթները միայն ունի իբր սփոփանք:
Մին երջանիկ է, իսկ միւսը դժբաղդ: Անհաւասար են:

Ժողովուրդներն ալ իրարմէ կը տարբերին: Մին
հիւսիսն ունի իրեն հայրենիք, միւսը ծնած է հարաւի
տաք երկիրը, եւ ուրիշ մը բարեխառն գօտիին տակ
կ'ապրի: Մին լեռնավայրի մը, ուրիշ ցեղ մը՝ դաշ-
տավայրի մը բնակչութիւնը կը կազմէ: Կլիման, վայ-
րը, դիրքն ու տեղական բոլոր հանգամանքները հսկայ
ազդեցութիւններ կը գործեն ժողովրդի մը կազմուած-
քին, բնաւորութեան, նկարագրին եւ քաղաքակրթու-
թեան վրայ եւ կը ստեղծեն բնական անհաւասարութիւն-
ները: Լեռնցի հուժկու կազմուածք մը ունի, բարե-
խառն երկրի մը բնակիչը աւելի իմացական ու աշխա-
տասէր է, իսկ հասարակածի մարդը մեղկ, անհոգ ու
վերացական կ'ըլլայ, որովհետեւ բնութիւնը վերջնոյս
պարգեւած է առատօրէն ապրուստի բարիքները, որոնց
արտադրութեան համար շատ աշխատանք չի պա-
հանջուիր:

Ոչ մէկ բան պիտի կրնայ վերջ տալ բոլոր բնա-
կան անհաւասարութիւններուն:

22. ՀԱԻԱՍԱՐՈՒԹԻԻՆ. — Եթէ մարդկութիւնը
անկարող է հարթել բնական անհաւասարութիւնները,
սակայն կրնայ եւ պէտք է որ վերջ տայ բոլոր
անհաւասարութիւններուն: Ժողովրդապետական ու
ազատ հայրենիքի մը զաւակները հաւասարութեան հե-
տեւեալ իրաւունքներն ունին.

Ա. Օրէնքի հաստատութիւնը : Ոչ ոք իրաւունք ունի մասնաւոր արտօնութիւններ վայելելու իր դիրքին, պաշտօնին կամ հարստութեան պատճառաւ : Յանցաւոր մը ինչ դասակարգի ալ պատկանի՝ միեւնոյն օրէնքով կը դատուի եւ միեւնոյն պատիժը կը կրէ : Արդարութիւնը հաւասար է :

Բ. Պատկերացումը : Կրթական բոլոր հաստատութիւնները անխտիր բաց են թէ՛ հարուստին եւ թէ՛ աղքատին առջեւ : Աղքատին զաւակը դաստիարակութեան պատենհանութիւնները ունենալու իրաւունքն ունի, որպէս զի կարենայ իր վիճակը բարելաւել : Նոյն սկզբունքը ընդունուած է նաեւ աշխատանքի պատենհանութեանց համար : Երբ մէկը կարողութիւն ու ընդունակութիւն ունի գործ մը կատարելու, պէտք չէ որ ան զրկուի դասակարգային կամ նիւթական խտրականութեան պատճառաւ :

Գ. Բարեկեցութիւնը : Հայրենիքի մը բոլոր քաղաքացիները որոնք օրինական տարիքը(*) լրացուցած են, հաւասարապէս անխտիր իրաւունք ունին երկրին վերաբերեալ գործերուն մասին իրենց կարծիքը յայտնելու : Այս կը նշանակէ իրաւունքը : Կան երկիրներ ուր քուէի իրաւունք ունին միայն անոնք՝ որոնք սահմանուած չափով մը կալուած ունին : Այս օրէնքը արդար չէ, սակայն բոլոր այն մարդիկ որոնք

(*) Ընդհանրապէս սահմանադրական երկիրներու մէջ օրինական տարիքը 21 է :

գործելու կարող են եւ անգործ կը թափառին, միւրացկանութիւն կ'ընեն ու բեռ մը դարձած են հասարակութեան վրայ, իրաւունք չունին երկրին գործերուն միջամտելու, եւ հետեւաբար արդար է զանոնք զրկել քուէի իրաւունքէն :

Նոյնպէս քաղաքացի մը ինչ միայն քուէ տալու իրաւունք ունի, այլ եւ քուէ ստանալու եւ ընտրելի ներկայանալու երկրին բոլոր պաշտօններուն : Ընտրելիութեան կարելիութիւնը ինչ թէ՛ դասակարգային կամ նիւթական դիրքէն պէտք է կախում ունենայ, այլ թեկնածուին իմացական ու բարոյական կարողութենէն :

23. ՊԱՐՏՔԻ ՀԱՆԱՍԱՐԱՌՈՒԹԻՒՆ. — Ամեն քաղաքացի հաւասարապէս պարտք մ'ունի հայրենիքին հանդէպ : Օրինակ, հայրենիքի ծախուց համար ամէն մարդ սիրայօժար վճարելու է իր տուրքը : Սակայն տուրքերը պէտք է որ հարստութեան ու եկամտի համեմատութեամբ բաշխուին : Երկիր մը յետադէմ կը մնայ՝ երբ տուրքերը կը ծանրանան միայն գիւղացի, գործաւոր ու աղքատ դասակարգին վրայ :

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

21. Անհաւասարութիւններ կան որոնք բնական են :
22. Օրէնքի, դաստիարակութեան, աշխատութեան պատենհանութիւնք եւ քաղաքական հաւասարութիւն՝ մարդուն քաղաքացիական իրաւունքներն են :
23. Տուրքերը պէտք է որ հարստութեան եւ եկամտի համեմատութեամբ բաշխուին :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆՈՒԹԵՐ

1. Անուանէ՛ բարեխառն դօտիի մը, և տաք կլի-
մայի մը ժողովուրդները և նկարագրէ՛ անոնց տարբե-
րութիւնները: 2. Թուէ՛ բնական անհաւասարութիւնները
մարդոց միջև: 3. Որո՞նք են մարդուն հաւասարութեան
իրաւունքները: 4. Ի՞նչ է ընտրութեան և ընտրելիու-
թեան իրաւունքը: 5. Տուրքի վճարումը արդա՞ր է, և
ի՞նչո՞ւ: 6. Դպրոցի մէջ ի՞նչ հաւասարութիւններ և ի՞նչ
անհաւասարութիւններ կան: 7. Նկարագրէ՛ լեռնցի և
դաշտեցի ժողովուրդներուն բնական տարբերութիւն-
ները:

ՊԼՈՒԽ Պ.

ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդ աստեղօք ի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի եղբայր անունս
ՊԵՇԻԿՍԱՇԼԵԱՆ

Հաւատք եւ յոյս կը մեռնին մինչ
անմահ Գթութիւնը կը մնայ,
ԲՐԻՕՐ

24. ԵՂԲԱՅՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԹՈՒԹԻՒՆ. — Մեր
կրօնական պարտաւորութիւն մեզի կը սորվեցնէ սիրել
մեր եղբայրը մեր անձին պէս: Թշուառին ու աղքա-
տին կարեկցիլ ու օգնելը, հիւանդն ու ծերունին խնա-
մելը, տգէտն ու անուսը դաստիարակելը՝ ամէն մար-
դու քաղաքացիական պարտականութիւնն է:

Եթէ ամէն մէկ անհատ միայն իր անձը մտածէ
եւ եսականութեամբ անտարբեր աչքով նայի իրմէ
նուազ բաղաւորներու եւ ապերջանիկներու վրայ, այն
ատեն ազգային հասարակութիւնը կը մեռնի եւ ատելու-
թեան զգացումը ծաւալում կը գտնէ ամէն կողմ: Փո-
խադարձ օգնութեամբ, փոխադարձ պարտաճանաչու-
թեամբ միայն կարելի է սատարել ընկերութեան բա-
րելաւման եւ ազգային նիւթական ու բարոյական բարձ-
րացմանը: Անտարբերութիւնը դատապարտելի է:

25. ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Ոչ մի-

այն մէն մի անհատ պարտաւոր է գթութեան ու եղբայրութեան սուրբ զգացումը սնուցանել իր սրտին խորը, եւ օգնութեան ձեռք երկնցնել իր դժբաղդ եղբորը, այլ եւ ազգը պարտականութիւն ունի պետական կամ ազգային հաստատութիւններ հիմնել, որոնք ապաստանարաններ դառնան թշուառին ու անկարին:

Վերջինս ու իրենց պէտք է հիմնուին երկրին ամէն կողմերը եւ անոնց դուռները լայնօրէն բացուին բոլոր անոնց համար որոնք կրթութեան ու դաստիարակութեան կարօտն ունին. հետեւին եւ անկէստիքներ՝ աղքատ հիւանդները եւ անկար ծերունիները պատսպարելու համար. անգործներուն գործ մատակարարելու համար. եւ իրենց անտէր մանուկները խնամելու եւ կրթելու համար:

Պետութեան պարտականութիւնն է հոգալ հայրենիքի համար մեռնող կամ վիրաւոր զինուորին ու բոլոր ծերացած ազգային աշխատաւորներուն եւ անոնց ընտանիքներուն ապրուստը: Հետեւին արդար է եւ օրինաւոր:

26. ԲԱՐԵԳՈՐԾՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՀՄԱՆ Մ'ՈՒՆԻ.—

Սակայն բարեգործութիւնը պէտք չէ այնքան չափազանցուի որ պատճառ դառնայ ծուլութեան ու մուրացականութեան քաջալերման:

«Դուն քեզ օգնէ որ Աստուած ալ քեզ օգնէ» կ'ըսէ անգլիական առածը: Ոչ ոք իրաւունք ունի ծուլանալու խորհելով թէ ազգը զինք կը հոգայ: Անհա-

տական պարտականութիւնն է ապաւինիլ իր ձեռքի ու մտքի աշխատանքին եւ իր խնայողութեան:

Պետական ու ազգային բոլոր բարեգործական հաստատութիւնները անաչառ խստութեամբ պէտք է մերժեն ամեն անոնք որոնք գթութեան ու օգնութեան ոչ արժանի են եւ ոչ ալ պէտք ունին: Աշխատանք պէտք է հայթայթել եւ ոչ թէ ապրուստ երիտասարդի մը որ թշուառութեան մատնուած է: Ինքնօգնութեան ոգին զարգացնել ու տարածել ամենամեծ բարեգործութիւնն է: Թշուառ է ազգ մը ուր մուրացականութեան կարելիութիւն կայ:

27. ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.— Եղբայրական պարտականութիւնը միայն անհատին ու ազգին ձգուած չէ, բոլոր քաղաքակիրթ երկիրներու մէջ բազմաթիւ ընկերութիւններ կազմուած են բարեգործական նպատակներով: Անհատները փոխանակ առանձին առանձին գործելու մէկտեղ կուգան եւ իւրաքանչիւրը իր վաստակէն ամսական գումար մը կը նուիրէ որոշ նպատակի մը համար, օրինակ որբանոց, հիւանդանոց, անկեղանոց, դպրոց եւ կամ ուրիշ բարենպատակ հաստատութիւն մը հիմնելու համար: Այսպիսի ընկերութիւններ քուէով իրենց Գործարար Կոմիտէ կ'ընտրեն եւ խորհրդակցաբար կը վարեն գործը: Կազմակերպուած օգնութիւնը անհատականէն նախընտրելի է:

Հայ ազգի մէջ ալ գոյութիւն ունին շատ մը այսպէս կազմուած ընկերութիւններ: Հ. Բ. Ընդհանուր

Միութիւնը ժողովրդի նիւթական ու բարոյական զարգացման կը սատարէ, Հայոց Միացեալ Ընկերութիւնը մեր ազգին մէջ կրթութիւն կը տարածէ, Ազգանուէր Հայուհեացը աղջկանց դաստիարակութեան կը նպաստէ, եւ ուրիշ շատ մը ասոնց նման ազգային ընկերութիւններ որոնք մեր համակրանաց ու քաջալերութեան արժանի են :

28. ԹՈՅԼՏՈՒՈՒԹԵԱՆ ՈԳԻ. — Ինչպէս նախապէս ըսինք թէ առանց թոյլտուութեան ոգիի ճշմարիտ ազատութիւն չկայ, այնպէս ալ վստահօրէն կրնանք ըսել թէ եղբայրութեան գաղափարը թոյլտուութեան ոգիով միայն կրնայ նուիրագործուիլ : Ներողամիտ ու թոյլատու ոգի մը ցուցնելու է ուրիշին թշուառութեան, անկումին ու պակասութեան : Առանց ասոր երջանկութիւն չի կրնար գոյութիւն ունենալ : «Զամենայն զոր միանգամ կամիջիք զի արասցեն ձեզ մարդիկ, այնպէս արարէք եւ դուք նոցա» կը սովորեցնէ մեզի ճշմարտութեան քարոզիչը :

Եղբայրութիւնը՝ արդարութիւն, զթութիւն, ներողամտութիւն եւ թոյլտուութիւն կը նշանակէ :

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

24. Համերաշխութիւն փոխադարձ օգնութեամբ կը ստեղծուի :

25. Ազգին պարտականութիւնն է թշուառները և անկարները խնամել :

26. Բարեգործութիւնը պէտք չէ՝ որ մեռցնէ ինքնօգնութեան ոգին :

27. Կազմակերպուած բարեգործութիւնը անհատականէն նախընտրելի է :

28. Թոյլտուութեան ոգին կը նուիրագործէ եղբայրութեան գաղափարը :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԻՐԵԼԻ ՆԻԻԹԵՐ

1. Ինչո՞ւ կ'օգնենք ուրիշին : 2. Որո՞նց օգնելու է : 3. Պետութիւնը կամ ազգը ի՞նչ եղբայրական պարտականութիւններ ունի : 4. Ի՞նչ բարեգործական հաստատութիւն կը ճանչնաս, նկարագրէ՛ անոր կազմակերպութիւնը : 5. Տո՞ւր ինքնօգնութեան օրինակ մը : 6. Նկարագրէ՛ մուրացիկ մը : 7. Ազգային ի՞նչ ընկերութիւններ կը ճանչնաս : 8. Ի՞նչ է թոյլտուութեան ոգին. օրինակ մը տուր :

Մ Ա Ս Ն Գ.

ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆ

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա.

Ս Ա Հ Մ Ա Ն Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Օրէնքը բան մը չարժեք երբ վառ ու կենդանի հասարակաց կարծիք մը չկայ անոր ետին կանգնած: Եթէ մեռնի հասարակաց կարծիքը կամ անտարբեր մնայ, այն ատեն օրէնքը անգործադրելի եւ անպէտք թուղթ մը կը դառնայ:

ՈՒՆՆՏՐԼ ՖԻԼԻՊՍ

29. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. — Սահմանադրութիւնը պետութեան հիմնական օրէնքն է, որ կը գծէ կառավարութեան ձեւն ու գործունէութեան եղանակը, եւ որ կը հաստատէ ու կ'ապահովէ ազգին ու անհատին իրաւունքներն ու ազատութիւնը:

Սահմանադրութիւնը երկու մասերէ կը բաղկանայ՝ մին կ'ընդհանրէ ազատութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան սրբազան իրաւունքը, իսկ միւս մասը՝ կ'ընդհանրէ պետութեան կազմակերպութիւնը եւ կը վճռէ այն եղանակն որով օրէնքները պիտի գործադրուին:

Սահմանադրութիւնը ժողովրդէն կը բղխի եւ ժողովուրդին կամքը կը ներկայացնէ: Ամէն ազատ քաղաքացիի պարտականութիւնն է յարգել եւ հնազանդիլ սահմանադրական օրէնքներուն:

30. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ. — Սահմանադրութեամբ կառավարութիւնը երկու պաշտօններ ունի, 1. Սահմանադրութեան եւ 2. Վարչական: Մին կը ծառայէ ժողովուրդի բնական իրաւունքներու պաշտպանութեան, իսկ միւսը երկրի յառաջդիմութեան: Կառավարութեան սահմանադիր պաշտօնն է՝

Ա. Կարգ պահպանել եւ պաշտպանել անձն ու ստացուածքը բնութեան ու աւազակութեան դէմ:

Բ. Պահպանել ամուսնոյն եւ կնոջ, ծնողաց ու զաւակներու օրինական յարաբերութիւնները:

Գ. Հսկել կալուածական փոխանցման եւ առուծախի գործողութեանց եւ պատասխանատուութեան վճիռը տալ՝ ոճիրի ու անպարտաճանաչութեանց պարագաներուն:

Դ. Անհատներու մէջ պայմանադրական իրաւունքները վճռել:

Ե. Ոճիրի սահմանում եւ պատիժի տնօրինութիւնը:

Զ. Քաղաքային խնդիրներու դատաստանական վարչութիւնը:

Է. Քաղաքացիական պարտականութեանց, իրաւանց եւ յարաբերութեանց սահմանումը:

Ը. Յարաբերութիւններ կատարել օտար պետու-

Թեանց հետ, երկիրը պաշտպանել օտար յարձակումներու եւ ոտնձգութեանց դէմ եւ յառաջացնել պետութեան միջազգային շահերը:

31. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՐՁԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԸ.

— Կառավարութեան այս կարգի պաշտօնը կարելի չէ ցանկի մը մէջ ամփոփել, որովհետեւ ամէն մէկ երկրի մէջ՝ տեղական պայմաններուն համաձայն այլազան են: Հոս կը դնենք քանի մը գլխաւոր կէտեր միայն.

Ա. ձարտարարութեան եւ վաճառականութեան օրէնսդրութիւն: Դրամ կտրել, չափեր ու կշիռներ հաստատել, արտօնագիրներ տալ, եւ հսկել նաւարկութեան, փոխադրութեան եւ նմանօրինակ այլ գործառնութեանց վրայ:

Բ. Գործաւորական օրէնսդրութիւն:

Գ. Երկրի ընդհանուր բարեգարդութեան զարկ տալ: Ճամբաներ ու երկաթուղիներ կառուցանել, նաւահանգիստներ շինել, եւայլն:

Դ. Թղթատարական ու հեռագրական դրութեանց պահպանումը:

Ե. Ժողովրդի ջուրի եւ լոյսի մատակարարութիւնը:

Զ. Առողջապահական վարչութիւն եւ խիստ հըսկողութիւն բոլոր այնպիսի առեւտուրներու վրայ, որոնք ժողովուրդի առողջապահական վիճակի հետ կապ ունին:

Է. Հասարակաց կրթութեան հոգատար ըլլալ:

Ը. Խնամել աղքատները եւ անկարողները:

Թ. Երկրագործութեան զարգացման եւ անտառներու պահպանման խնամք տանիլ, եւայլն, եւայլն:

32. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ. — Կառավարական այս ընդարձակ պաշտօնը՝ այն է օրէնսդրութիւն, օրէնսդրութիւն եւ օրէնսդրութիւն եւ երբ մէկ մարդու կամ մէկ մարմնի կամքէն կախուած է, տարակոյս չկայ թէ այդպիսի երկրի մը մէջ բռնապետութիւն եւ անարդարութիւն կը տիրապետէ: Երբ օրէնքը դնողն ու գործադրողը միեւնոյն մարմինն է, զեղծումի ու կամայականութեան աւելի հաւանականութիւն կայ: Իսկ երբ այս ուժերը բաժնուած են, իրարու վրայ հակակշիռ կրնան ունենալ:

Կառավարական կազմը երեք որոշ եւ առանձին ուժերու կամ մարմիններու բաժնուած է՝

Ա. Օրէնսդրութիւն կամ Բարութիւն, որ օրէնքները կը դնէ:

Բ. Գործադրութիւն, որ օրէնքները կը գործադրէ:

Գ. Դատարարական Բարութիւն, որ արդարութեան վճիռ կուտայ անհատներու միջեւ, եւ անհատներու ու Պետութեան միջեւ տեղի ունեցած խնդիրներու մասին:

Այս երեք մարմիններու յարաբերութիւնները իւրաքանչիւր սահմանադրական երկրի օրինաց համաձայն կը տարբերին: Գործադիր մարմինը, որքան որ բաժան ու անկախ է իր գործառնութեանց մէջ, սակայն երբ Խորհրդարանի վստահութիւնը կորսնցնէ՝ պարտաւոր է

հրաժարիլ : Դատաստանական մարմինը այս երկու ուժերէն անկախ է : Ո՛չ ոք իրաւունք ունի ազդեցութիւն ի գործ դնել արդարութեան վրայ : Դատաստանական ուժի վճիռը վերջնական է, եւ օրէնսդիր ուժն ալ միջամտելու իրաւունք չունի, որովհետեւ բոլոր օրէնքները երկրի հիմնական օրէնքէն՝ սահմանադրութենէն կը բղխին :

33. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ. —

Որքան երկրի մը ժողովուրդը շահագրգռուի հայրենիքի գործերով այնքան կարծիքի տարբերութիւններ առաջ պիտի գան : Եւ շատ բնական է որ բոլոր համակարծիք գտնուողները համախմբուին մէկ դրօշակի շուրջ, իրենց տեսակէտը պաշտպանելու եւ իրենց հակառակորդներու դէմ պայքարելու համար : Այս համախմբումները կը կոչուին *պաշտպանական կոմիտէներ* :

Կուսակցութիւնները երկրի մը համար անհրաժեշտ են, որովհետեւ աւելի զարկ կուտան պետական գործերուն եւ հակակշիռ ի գործ կը դնեն պաշտօնեաներու վրայ : Սովորաբար քաղաքական կուսակցութեան մը խորհրդարանի անդամները կը կոչուին *խորհրդարանական խմբակներ*, որոնք հաւաքաբար կը քուէարկեն օրէնքները :

Քաղաքական կուսակցութիւնները այլազան են. սակայն սովորաբար երկու զխաւոր խմբակցութեանց կը բաժնուին, Ա. Ազատական, որոնք միշտ բարեփոխում, յառաջդիմութիւն կը պահանջեն եւ երկրին բարձրա-

ցումը այդ ուղղութեան մէջ կը գտնեն : Բ. Պահպանական, որոնք նախանձախնդիր են երկրին աւանդութեանց եւ կը հաւատան չափազանց զգուշաւոր փոփոխութեանց : Այս երկու տեսակէտներն ալ պէտք են երկրի մը մէջ ծայրայեղութեան եւ յետամնացութեան վտանգներու առաջքն առնելու համար : Այն քաղաքական կուսակցութիւնը որ օրէնքները ոտնակոխ ընելով բռնութեամբ ու ահաբեկումով իր հմայքը պահել կ'ուզէ եւ կամ իր տեսակէտը ընդունիլ տալ՝ սահմանադրութեան թըշնամի է :

Օսմանեան խորհրդարանի մէջ մեծամասնութիւն կազմողը *Յաւաշիմ-է-է-է* եւ *Մեհմեթ-է-է-է* (իւլէմ-է-է-է) կուսակցութիւնն է : Կան եւ *Ժաւիդ-է-է-է*, *Չաւուշ-է-է-է* Ազատական եւ ուրիշ միայն մէկ քանի անդամներ ունեցող խմբակցութիւններ :

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

29. Սահմանադրութիւնը կ'երաշխաւորէ ազատութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան սկզբունքները. կը սահմանէ պետութեան կազմակերպութիւնը և կը Վճռէ օրէնքներու գործադրութեան եղանակը :

30. Կառավարութեան սահմանադիր պաշտօնն է պաշտպանել ժողովուրդի բնական իրաւունքները :

31. Իսկ վարչական պաշտօնը՝ մղում տալ երկրի յառաջդիմութեան :

32. Կառավարութեան ուժը բաժնուած է օրհնայիր, գործադիր և դատաստանական մարմիններու :

33. Կարծիքներու տարբերութիւնը առաջ կը բերէ փաղափական կուսակցութիւններ :

ԽՄԲԱԳՐԵՆԻ ՆԻԻԹԵՐ ԵՒ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ

1. Ի՞նչ է սահմանադրութիւնը: 2. Ժողովուրդը ի՞նչ դեր ունի սահմանադրական երկրի մը մէջ: 3. Կառավարութիւնը ի՞նչ սահմանադիր պաշտօն ունի: 4. Կառավարութեան վարչական պաշտօնը ըսելով ի՞նչ կը հասկընաք: 5. Որո՞նք են երկրի մը յառաջդիմութեան նպաստող ձեռնարկները: 6. Ո՞վ կը չինէ երկաթուղիները և ի՞նչ պայմաններով: 7. Ո՞վ կը ներկայացնէ մեր երկրի օրէնսդիր մարմինը: 8. Ո՞վ Գործադիր մարմինը: 9. Բացառել՝ Դատաստանական մարմինը: 10. Ինչո՞ւ կը ծագին քաղաքական կուսակցութիւնները: 11. Ասո՞նք օգտակա՞ր են թէ վնասակար: 12. Նկարագրէ՛ քու եւրազած օրինակելի քաղաքական կուսակցութիւնը:

Գ Լ ՈՒ Խ Բ.

ՕՐԷՆՍՊԻՐ ՄԱՐՄԻՆ

Ճշմարիտ Օրէնսդրութիւնը այն է որ կը հետեւի հասարակաց հակումներուն եւ ոչ թէ կը բռնադատէ զանոնք: Կ'առաջնորդէ, կը ձեւէ եւ կը նուիրագործէ հասարակութեան ընդհանուր զգացումները: ՊԼԻՔ

Ճշմարիտ Օրէնքը ուղիղ դատողութիւնն է համաձայն բնութեան՝ տիեզերական, անփոփոխելի եւ յաւիտենական, որուն հրամանները մեզի պարտականութեան կը մղեն եւ որուն արգելումները մեզ կը պահեն չարիքէ: ԿԻԿԵՐՈՆ

34. ԵՐԵՍՓՈՒՄԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ. — Երեսփոխանական ժողովը (ՀՀԽՍՀ) ժողովուրդին քուէովը կ'ընտրուի եւ ժողովուրդը կը ներկայացնէ: Իր պաշտօնը աւելի կարեւոր եւ աւելի պատասխանատու է քան գործադիր կամ դատաստանական մարմիններուն, որովհետեւ երեսփոխանական ժողովն է որ երկրին ամբողջ օրէնքները կը դնէ, եւ հակակշիռ ունի կառավարական բոլոր գործառնութեանց եւ երկրին պիտոճէին վրայ:

Երեսփոխան (ՀՀԽՍՀ) մը, որպէս զի կարող ըլլայ իր ստանձնած պաշտօնը խղճմտօրէն կատարել, պէտք է որ օրէնսդէտի մը չափ օրէնք գիտնայ եւ միեւնոյն

ատեն կատարելապէս ճանչնայ այն երկիրը եւ այն ժողովուրդը զոր ինք կը ներկայացնէ : Ժողովուրդին շահը պէտք է որ գերադաս ըլլայ ո՛ր եւ է *«...»* կամ *«...»* շահերէ : Եթէ երեսփոխան մը անկախ նկարագիր ու անկեղծ հայրենասիրութիւն չունենայ՝ կարող է կաշառի կամ արտաքին ճնշումի ազդեցութեան տակ երկրի իսկական շահերու դէմ եղող «արտօնութիւններ» քուէարկել : Երբ երեսփոխանական ժողովի մը մէջ *«...»* կամ արտաքին ճնշումի ազդեցութիւն կայ, երկրին շահերը ու յառաջդիմութիւնը վտանգուած են :

Նախագոյն շահերու համար երեսփոխանական ընտրական օրէնքը փաստակար տարրերը քուէի իրաւունքէ կը զրկէ (§. 22) : Չափազանց տգիտութիւն, ոճիր ու դատապարտելի արարք, մուրացկանութիւն, սնանկութիւն բաւական զօրաւոր պատճառներ են քուէի իրաւունքէ զրկելու մէկը : Նոյնպէս զէնքի տակ գտնուող զինուորները եւ ոստիկանները քուէ չունին, որովհետեւ կրնայ ըլլալ՝ որպէս կազմակերպուած ուժ մը՝ զինու զօրութեամբ ճնշում գործ դնեն ուրիշ քուէատուներու վրայ, եւ կամ իրենք եւս ենթարկուին զինուորական կարգապահութեան : Գրեթէ բոլոր երկիրներու մէջ կանայք ալ քուէի իրաւունքէ զրկուած են :

35. ԾԵՐԱԿՈՅՏ. — Ծերակոյտը (*«...»*) երկրին միապետին կողմէն կը նշանակուի կամ մասնաւոր դասակարգեր կը ներկայացնէ : Այս մարմինը կազմուած է տարիքոտ, փորձառու եւ դիրքի տէր անձերէ :

Օրէնք մը երեսփոխանական ժողովին մէջ քուէարկուելէ յետոյ ծերակոյտին կը ներկայացուի վերստին վիճաբանութեան ու քուէարկութեան ենթարկուելու համար :

Երբ օրէնք մը քուէարկուած է թէ՛ երեսփոխանական ժողովի եւ թէ՛ ծերակոյտի մէջ, այն ատեն այդ օրէնքը կը ներկայացուի երկրի միապետին կամ հանրապետութեան նախագահին որ կը վաւերացնէ եւ այնուհետեւ *«...»* կը դառնայ, եւ կամ կը մերժէ զայն : Այս մերժումի իրաւունքը կը կոչուի *«...»* :

Ծերակոյտի գոյութիւնը կ'արդարացուի այն պատճառաբանութեամբ թէ՛ կրկին ու տարբեր անհատներու խորհրդակցութիւնը միշտ պատուար մըն է սխալներու դէմ : Երբ երեսփոխանական ժողովը հռետորութեան եւ կամ այլ ազդեցութեան մը ներքեւ օրէնք մը քուէարկէ որ երկրին շահերուն նպաստաւոր չըլլայ, ծերակոյտը իրաւունք ունի մերժել այդ օրէնքը եւ վերադարձնել՝ վերստին խորհրդակցութեան ու վիճաբանութեան ենթարկուելու համար :

Երեսփոխանական ժողովը եւ ծերակոյտը միասին կը կազմեն *«...»* (Parlement) կամ Ազգային ժողով եւ կը ներկայացնեն Օրէնսդիր ուժը :

36. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — Խորհրդարանական վիճաբանութիւնները շատ անգամ ընդհանուր յուզում մը յառաջ կը բերեն երկրին մէջ, որովհետեւ անոնք ազգային կենսական խնդիրներուն կը վերաբերին : Խորհրդարանը պէտք է

որ բացարձակապէս զերծ ըլլայ եւ պաշտպանուի կառավարական կամ ամբոխային յարձակումներէ: Ազգին ներկայացուցիչները *պատգամաւորներն են*: Այս պատճառաւ է որ խումբ մը զինուորներ ու ոստիկաններ դրան առջեւ կը սպասեն պաշտպանելու եւ խորհրդարանին շրջակայքը ամբոխային հաւաքումներ արգիլելու համար:

Նոյնպէս երեսփոխան մը *Բեյ-է-Մարտի* ունի: Ազատ է համարձակօրէն արտայայտել իր գաղափարները ժողովին մէջ եւ անպատասխանատու մնալ: Որովհետեւ ամէն երեսփոխան ազատ է իր կարծիքը յայտնելու, եթէ մէկը ծայրայեղ կամ արտառոց գաղափարներ յայտնէ՝ ուրիշ մը կրնայ հերքել զանոնք, սակայն ի՞նչ ոք իրաւունք ունի պատասխանատուութեան հրաւիրել այդպիսի երեսփոխան մը:

Երեսփոխան մը ընտրուելէն յետոյ ամբողջ ազգին երեսփոխանն է եւ ոչ թէ միայն իր ընտրողներուն, հետեւաբար չէ կարող ո եւ է խոստումով պարտաւորիչ ըլլալ իր ընտրական շրջանակին: Պատուոյ տէր երեսփոխան մը կոչուած է ժողովրդին ծառայելու, եւ պատասխանատու է իր խղճին ու ընդհանուր ազգին եւ ի՞նչ թէ մէկ դասակարգի կամ մէկ տեղի ժողովուրդին:

37. ԵՐԵՍՓՈՒՄՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ. — Երեսփոխանական ժողովը կը կառավարուի իր *Բեյ-է-Մարտի*: Իւրաքանչիւր հաւաքում կը կոչուի *Բեյ*, եւ տարուան մը շարունակական նիստերը՝ *Բեյ-է-Մարտի* (Բեյ-է-Մարտի):

Երբ ընտրուած երեսփոխանները առաջին անգամ նիստ կը գումարեն ամէնէն երիցագոյն անդամը կը նախագահէ, եւ ամէնէն կրտսերը քարտուղար կ'ընտրուի: Քանի մը հոգի ալ քննիչ (questeur) կը նշանակուին քուէներ հաշուելու համար: Ասոնք կը կոչուին *Բեյ-է-Մարտի*:

Ժողովը անմիջապէս յանձնաժողով մը կ'ընտրէ որոյ պաշտօնն է մանրամասնօրէն քննել ամէն մէկ երեսփոխանի ընտրութեան հանգամանքները եւ տեղեկագրել ժողովին: Եթէ երեսփոխանի մը ընտրութեան մէջ ապօրինութիւններ տեղի ունեցած չեն անոր ընտրութիւնը քուէարկութեան կը դրուի եւ կ'ընդունուի: Ընդունելութենէն յետոյ բոլոր երեսփոխանները առանձին առանձին կ'երդնուն հաւատարիմ մնալ սահմանադրութեան:

Գաղտնի քուէով կ'ընտրուի դիւանը՝ նախագահ եւ երկու փոխ-նախագահներ, քարտուղար եւ քննիչներ: Կը կազմուին զանազան յանձնաժողովներ (Բեյ-է-Մարտի) երեսփոխանական ժողովին ներկայացող զանազան խմբի անդամներն ու օրէնքները առանձնապէս ուսումնասիրելու համար: Կան պիւտճէի, ելմտական, հանրային գործոց, կրթական, կալուածական եւ ուրիշ յանձնաժողովներ:

Երեսփոխանական ժողովը այն ատեն միայն կըրնայ օրինաւոր նիստ գումարել, երբ երեսփոխաններու մեծամասնութիւնը ներկայ գտնուի: Որոշում մը այն ատեն միայն կը տրուի, երբ ներկաներու մեծամաս-

նութիւնը ի նպաստ քուէ տայ: Որոշում մը քուէի դրուելէ յետոյ նախագահը եւ քարտուղարը կը ստորագրեն որոշմնագիրը:

Առաջարկ մը կը ներկայացուի երեսփոխանական ժողովին գործադիր մարմնի եւ կամ խումբ մը երեսփոխաններու կողմէ ստորագրուած գրով մը (Բէթէէ) եւ ապա վիճաբանութեան եւ քուէարկութեան կը դրուի: Երբ երեսփոխան մը ժողովին ատեն նախատա-
կան բառեր գործածէ ուրիշ երեսփոխանի մը եւ կամ ուրիշներու հասցէին՝ նախագահը իրաւունք ունի այդպիսին հրաւիրել որ իր խօսքը ետ առնէ:

Երեսփոխանական ժողովը միայն սահմանուած շրջանի մը համար կ'ընտրուի: Օսմանեան սահմանադրութեամբ այս շրջանը չորս տարի է:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

34. Երեսփոխանական ժողովը ժողովուրդի քուէով կ'ընտրուի եւ ժողովուրդը կը ներկայացնէ:

35. Ծերակոյտը երկրին միապետէն կը նշանակուի կամ մասնաւոր դասակարգ մը կը ներկայացնէ:

36. Երեսփոխան մը ժողովին մէջ իր ըսածներուն անպատասխանատու է: Ժողովը արտաքին ո՞ր եւ է ազդեցութենէ զերծ պէտք է ըլլայ:

37. Երեսփոխանական ժողովը ներքին կանոնադրով մը կը կառավարուի:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԻՆԷԻ ՆԻԹԵՐ

1. Փորձական դաս. — Ուսուցչի նախագահութեամբ դասարանը Երեսփոխանական ժողովի վերածել, քուէարկել, դասարանական առաջարկ մը ներկայացնել, վիճաբանել եւ որոշում տալ:

2. Ինչպէս կ'ընտրուին Օսմանեան երեսփոխանները: 3. Ինչ է երկրորդական քուէարկութիւնը: 4. Ո՞վ քուէ տալու իրաւունք ունի: 5. Երեսփոխան մը ինչ յատկութիւններու եւ կարողութեանց տէր մարդ մը ըլլալու է: 6. Ո՞վ է ձեր շրջանակի երեսփոխանը եւ ինչ տեսակ մարդ է: 7. Երեսփոխան մը ինչ իրաւունքներ ունի: 8. Երբ երեսփոխան մը ժողովի մէջ շատ խիստ ակնարկութիւններ ընէ կառավարութեան հասցէին, կարելի է դատարան կոչել զայն: 9. Ինչպէս կազմուած է Ծերակոյտը: 10. Ինչ է Երեսփոխանական ժողովին ներքին կանոնագիրը:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

Գ Ո Ր Ծ Ա Դ Ի Ր Մ Ա Ր Մ Ի Ն

Վարչութեան մը գլխաւոր կէտն է
գիտնալ թէ ի՞նչքան ուժ գործածելու է
ամէն մէկ պարագային:

ՄՕՆԹԷՍԳԻԻՕ

38. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ. — Ըսինք թէ կառավարութիւն ըսելով կը հասկնանք թէ Օրէնսդիր, թէ Գործադիր եւ թէ Դատաստանական ուժերը: Սակայն սովորաբար կառավարութիւն ըսելով կը հասկցուի Գործադիր մարմինը:

Գործադիր մարմինն պաշտօնը ամէնէն պատասխանատուն է: Ան կը պաշտպանէ հասարակութեան թէ ի՞նչ եւ թէ ի՞նչ շահերը. կը կազմակերպէ եւ կը վարէ բանակը. կ'արգիլէ անհատները փնաս պատճառելէ ընդհանուր շահերուն եւ կամ մասնաւորներուն. կը հովանաւորէ ու կը քաջալերէ ճարտարարուեստը, եւ կ'ընէ այն բոլոր ձեռնարկները որոնք կը նպաստեն երկրի մը զարգացմանն ու բարգաւաճմանը:

Գործադիր մարմնի պաշտօնը ամէն մէկ երկրի մէջ կը տարբերի տեղական պահանջներուն ու պայմաններուն համաձայն:

39. ԴԱՀԼԻՃ. — Գործադիր մարմինը կը կազմուի

երկրի մը պէտքերուն համաձայն աւելի կամ նուազ թիւով անձերէ, որոնք կը կոչուին Նախարար (Նախարար): Նախարարներու ժողովը կը կոչուի Նախարարաց Խորհուրդ կամ Դահլիճ (Տէլա):

Սահմանադրական—միապետական երկիրներու մէջ Գործադիր մարմնի գլուխն է միապետը, իսկ հանրապետական երկիրներու մէջ նախագահը:

Նախարարներու գլուխը կը գտնուի Վարչապետը կամ Նախարարապետը որ Թուրքիոյ մէջ կը կոչուի Վեզիր:

Թուրքիոյ մէջ Իսլամութեան պետը (Շէյխ է-Լ Իսլամ) Նախարարաց Խորհուրդին անդամ է եւ Վարչապետին հետ միասին կ'անուանուի Սուլթանէն:

Միւս նախարարութիւններն են՝

Ներքին գործոց նախարար (Տէրիքէ Նախարար):

Պատերազմական նախարար (Հարբէ Նախարար):

Ծովային նախարար (Պարբէ Նախարար):

Դատական նախարար (Սուրէ Նախարար):

Արտաքին գործոց նախարար (Խարէճէ Նախարար):

Հանրային գործոց եւ Առեւտրական նախարար (Նախարար Վեզիրէ Նախարար):

Երկրագործական, Հանքերու եւ Անտառներու նախարար (Ձարբէ, Օրբէ Վեզիրէ Նախարար):

Ելեւմտական նախարար (Մարբէ Նախարար):

Կրթական նախարար (Մէրթէ Նախարար):

Կրօնապատկան հաստատութեանց նախարար (Էլ-Ֆաթ Նախարար):

Կան եւ ուրիշ նախարարութիւններ, ինչպէս Հաղորդակցութեանց, Ոստիկանական, Գաղթային, Գործաւորական, Հեռագրական եւ Թղթատարական եւայլն, որոնք Օսմանեան Պետութեան մէջ գոյութիւն չունին :

40. ՆԱԽԱՐԱՐԱՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ. — Սովորաբար միապետը կամ նախագահը՝ Վարչապետ կ'անուանէ խորհրդարանական մեծամասնութեան պատկանող անձ մը :

Վարչապետ անուանուած անձը պէտք է որ արժանի ըլլայ հասարակութեան յարգանքին եւ վայելէ ընդհանուր հեղինակութիւն, եւ ըլլայ Պետութեան ամէնէն կարող քաղաքացիներէն մին :

Վարչապետն ինք կ'անուանէ բոլոր միւս նախարարութիւնները ընտրելով զանոնք մեծամասնութեան կուսակցութենէն : Անոնք կրնան ըլլալ երեսփոխան կամ ոչ : Կան երկիրներ ուր երեսփոխան մը դահլիճին անդամ չի կրնար ընտրուիլ, եւ կամ երբ նախարար ընտրուի պարտաւոր է հրաժարիլ երեսփոխանութենէ : Օսմանեան Պետութեան մէջ երեսփոխան մը կրնայ միեւնոյն ժամանակ նախարար ըլլալ :

Իւրաքանչիւր նախարար իր ճիւղին մէջ անկախ է : Կարող է տնօրինութիւններ ընել եւ իր օգնականներն ու պաշտօնեաները ընտրել, սակայն միշտ թէ առանձնապէս, եւ թէ հաւաքաբար, պարտաւոր է երեսփոխանական ժողովին :

Երեսփոխան մը կամ քանի մը երեսփոխաններ

երբ նախարարի մը պաշտօնավարութիւնը եւ կամ ամբողջ դահլիճին վարչութիւնը օգտակար չեն նկատեր Պետութեան շահերուն եւ կամ տնօրինութիւններ կան որոնք բացատրութեան կը կարօտին՝ ազատ են հարցադրել ուղղել ո՛ր եւ է մէկ նախարարի կամ վարչապետին :

Այդ պարագային վարչապետ կամ նախարար որոշուած օր մը կը ներկայանան Երեսփոխանական ժողովին եւ կը պատասխանեն հարցապնդման ու բացատրութիւններ կուտան : Երբ Երեսփոխանական ժողովի մեծամասնութիւնը գոհ մնայ տրուած բացատրութենէն Վարչապետն կուտայ, հակառակ պարագային չի կարող :

Այս պարագան կը կոչուի Նախարարական հարցադրում : Երբ վարչապետը անվստահութեան քուէ առնէ ամբողջ դահլիճը կը հրաժարի : Իսկ երբ միայն նախարար մը վստահութիւն կորսնցնէ ան կը հրաժարի անմիջապէս եւ վարչապետը ուրիշ մը կ'անուանէ անոր տեղը : Երբ նախարարը ծանրակշիռ ամբաստանութեան մը ներքեւ գտնուի՝ հրաժարելէն յետոյ դատի կ'ենթարկուի :

Երեսփոխանական ժողովի նստաշրջանէն յետոյ արձակուրդի ատեն, Գործադիր մարմինը անկախօրէն կրնայ բացառիկ պարագաներուն անմիջական կարգադրութիւններ ընել միշտ պատասխանատու մնալով յաջորդ նստաշրջանին, եւ կամ եթէ հնարաւորութիւն կայ բացառիկ նիստի հրաւիրել եւ արտակարգ որոշումը երեսփոխանական վաւերացման ենթարկել :

41. ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ ՊԱՇՏՈՆԷՈՒԹԻՒՆ. — Վարչական գործառնութեանց համար պետութիւնը բազմաթիւ պաշտօնեաներու պէտք ունի. անոնց ընտրութիւնը թողուած է իւրաքանչիւր նախարարութեան:

Կան երկիրներ ուր շատ մը պաշտօնէութիւններ ուղղակի ժողովրդի քուէով կ'ընտրուին, սակայն ընդհանրապէս լաւագոյն համարուած է որ իւրաքանչիւր ճիւղի վարչութիւնը ինք կատարէ այդ ընտրութիւնը: Այս տնօրինութիւնը անարդար չէ, որովհետեւ շատ գործեր կան որոնք հմտութիւն ու մասնագիտութիւն կը պահանջեն, եւ պաշտօնէութեան մը պետը միայն կարող է գիտնալ թէ ինքն ի՞նչ տեսակ մարդերու պէտք ունի:

Սակայն այս ընտրութիւնը պէտք է որ արդարեւ վրայ հիմնուի եւ մրցումով կատարուի: Հայրենիքի շահերը կը վտանգուին եթէ կողմնակցութիւն ու խնամիւթիւն դեր կատարեն այս պարագաներուն, որովհետեւ իսկական արժանաւորները կը զրկուին հասարակութեան ծառայելէ եւ գործը ապիկարներու ձեռք անցնելով խանգարում կը պատճառեն վարչութեան:

Ժողովրդապետական երկիրներու մէջ ամէն տարի մրցումի քննութիւններ կը տրուին ամէն ներկայացողներուն եւ յաջողագոյնները անմիջապէս պաշտօնի կը կանչուին:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

38. Սովորաբար կառավարութիւն ըսելով Գործադիր Մարմին կը հասկցուի:

39. Գործադիր Մարմինը կը ներկայացնէ նախաժողովներ, որու պետը կը կոչուի վարչապետ:

40. Միապետը կ'անուանէ վարչապետը, որ կ'անուանէ միւս նախարարները: Դահլիճը պատասխանատու է երեսփոխանական ժողովին:

41. Հասարակաց պաշտօնեայնները կ'ընտրուին մերցումով:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԻՆԵՒ ՆՈՒԹԵՐ

1. Զանազանէ՛ Գործադիր Մարմինը Օրէնսդիր Մարմինէն: 2. Ի՞նչպէս կ'ընտրուի Դահլիճը: 3. Ի՞նչ նախարարութիւններ կան և ի՞նչ է անոնց ամէն մէկին պաշտօնը: 4. Ի՞նչ է վարչապետին դերը: 5. Օրէնսդիր Մարմինը ի՞նչ հակակշիռ ունի Գործադիր Մարմինի վրայ: 6. Բացատրէ՛ նախարարական պատասխանատուութիւնը, հարցապնդում, նախարարական տագնապ և վստահութեան կամ անվստահութեան քուէ՛ աստիճանները: 7. Ի՞նչ միջոցաւ կարելի է արժանաւորները կառավարական պաշտօնի կոչել:

Փորձադաս. — Ընտրէ՛ դասարանէն նախարարական մարմին մը, և դասարանի մնացեալ մասը թող ներկայացնէ Օրէնսդիր Մարմինը. դպրոցական հարցի մը մասին թող աշակերտ-երեսփոխան մը հարցապնդում ուղղէ աշակերտ-կրթական նախարարին և բացատրութիւն ստանալէ յետոյ ենթարկէ վստահութեան քուէի:

Գ Լ Ո Ւ Խ Գ.

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ

Արդարութիւնը յապտղել, զայն մեր-
ծել կը նշանակէ: ԿԼԱՍՍԹԸՆ

42. ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆ. — Երկրի մը քաղաքակրթութեան աստիճանը իր ունեցած դատարաններով կը չափուի: Դատաստանական մարմինը արդարութիւն ու օրէնք կը ներկայացնէ, եւ էջ 15-է 17-է ԲՆԵՐԻՆԻՆԵՐԸ ՈՐ ԿԵՂԵ Կ'ԱՆՔՆԱՆ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ, Եւ Կ'ԱՆՀԱՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ (Տ. 32):

Ասոր համար կը պահանջուի որ դատաստանական մարմինը ներկայացնող անդամներն ըլլան օրէնսգէտ ու փորձառու, անկողմնակալ ու անկաշառ, եւ արդարասէր ու անկախ: Դատաւորները պէտք է որ մատչելի ըլլան ամենուն, եւ անոնց թիւը անհրաժեշտ է որ այնքան շատ ըլլայ որ ոչ մէկ քաղաքացիի դատը չձգձգուի: Դատաւարութիւնը պէտք է որ ըլլայ պարզ, կտրուկ եւ աժան, որպէս զի ամէն մարդու համար արդարութիւնը մատչելի դառնայ, եւ ընկերային անիրաւութիւնները դարմանուին:

43. ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ. — Ընկերային խնդիրները, վէճերն ու անիրաւութիւնները այնքան

բազմազան են ու բարդ, որ աշխատութեան բաժանումի սկզբունքով դատարաններն ալ զանազան բաժանումներ ունին: Գլխաւորաբար երկու ճիւղի կը բաժնուին 1. ԿՈՒՐԵՐԸ (հուզուզ) եւ 2. ԿՈՒՐԵՐԸ (ճէզա): Թուրքիոյ մէջ կան եւ ԷՆԷՆԷ դատարանները:

Քաղաքային դատարաններու մէջ կը տեսնուին այն բոլոր դատերը որոնք քաղաքային իրաւունքներու օրինաց ներքեւ կիյնան: Այսինքն՝ անհատական սեփականութեան, առեւծախի, պայմանագրութեան, ժառանգութեան, երաշխաւորութեան, ականդի, վարձակալութեան, փաստի հատուցման, հողային եւ վաճառականութեան դատերը:

Պատժական դատարաններու մէջ կը տեսնուին բոլոր օրինազանցութեան դատերը՝ հասարակաց անդորրութեան վրդովում, գողութիւն, աւազակութիւն, յարձակում, հրձիգութիւն, մարդասպանութիւն եւլն:

Այս դատարաններն ալ իրենց ստորաբաժանումներն ու ճիւղերն ունին, որոնց մասին պիտի խօսինք յետոյ:

44. ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔ. — Պատժական օրէնքը կը սահմանէ յանցաւորներու եւ ոճրագործներու պատիժը: Ամենախիստ արդարութիւն պէտք է որպէս զի անմեղ մը չդատապարտուի: Անկրօ-Սաքսոն ընդունուած սկզբունքն է թէ՛ լաւ է որ իննսուն եւ ինն յանցաւորներ անպարտ արձակուին, քան մէկ անմեղ անհատ դատապարտուի: Ո՛չ միայն ամբաստանեալ մը

պէտք է որ ամէն դիրութիւն ու միջոց ունենայ ինքզինքը պաշտպանելու, այլ եւ դատարանի վրայ կը ծանրանայ անոր յանցանքը կամ ոճիրը ապացուցանելու պատասխանատուութիւնը: Ընդհանուր սկզբունքով ընդունուած է թէ ամէն ոք անմեղ է մինչեւ որ դատավարութեամբ հակառակն ապացուցուի: Այս տեսակետով օրէնքը կը պահանջէ՝

Ա. Ոչ ոք ձերբակալել առանց որոշ յանցանքի մը կատարման ամբաստանութեան:

Բ. Ձերբակալուած մը պէտք է անմիջական դատական պաշտօնեայի մը ներկայութեան հանել, եւ վճռել թէ բաւականաչափ կասկած կ'այ ամբաստանութիւնը արդարացնող, եւ այն ատեն միայն բանտարկել ամբաստանեալ մը:

Գ. Եթէ ամբաստանութիւնը թեթեւ է՝ պէտք է երաշխաւորութեամբ արձակել ամբաստանեալը, իսկ եթէ ծանր հանգամանք մ'ունի՝ պէտք է փութացնել դատավարութիւնը:

Դ. Անիրաւ ձերբակալութեան ու բանտարկութեան պարագային ամբաստանեալ մը իրաւունք ունենալու է դատական հետապնդում կատարելու կառավարութեան պաշտօնէից դէմ:

45. ԵՐԴՈՒԵԱԼ ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐ. — Շատ մը ժողովրդապետական երկիրներու մէջ, ինչպէս Անգլիա, Յոլանտա, Միացեալ-Նահանգներ եւլն., պատժական դատերու մէջ երբեք չեն զրկուած ըն-

դունուած է: Այսինքն դատաւորէն եւ դատարանի անդամներէն ի զատ, ամբաստանեալի եւ ընդհանուր (միւտտաիի ումումի) համաձայնութեամբ ժողովուրդէն պատուաւոր քաղաքացիներ կ'ընտրուին, սովորաբար թուով տասներկու հոգի, որոնց պաշտօնն է լսել ամբողջ դատավարութիւնը, եւ անոր վրէժն կամ վճիռ արձակել: Ասոնք դատավարութեան սկսումէն առաջ կ'երդնուն իրենց խղճին միայն լսել: Ո՛չ միայն անոնցմէ կը ստուգուի կանխակալ կարծիքներ չունենալը ամբաստանեալի մասին, այլ եւ անոնք դատավարութեան ընթացքին մէջ արտաքին բոլոր յարաբերութիւններէ կը խզուին, որպէս զի ուրիշ ազդեցութեանց ներքեւ չիյնան:

Այս դրութիւնը ընդունուած է որպէս զի դատավարութիւնը բոլորովին զերծ ըլլայ ինչեւէ ազդեցութենէ, դասակարգային նախապաշարումներէ եւ կանխակալ կարծիքներէ:

46. ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԸ. — Դատարան մը կազմուած է նախագահէ մը եւ անդամներէ:

Փաստաբանները դատարանի անդամներ չեն, այլ օրէնսգէտ մասնագէտներ, որոնք կը վարձուին քաղաքացիներէ՝ անոնց դատերը պաշտպանելու համար:

Այն կողմը որ ինքզինքը անիրաւուած զգալով դատ կը բանայ՝ կը կոչուի դատաւոր, իսկ ան որով ղէմ դատ բացուած է՝ կը կոչուի դատաւոր:

Ոճրագործական դատերու մէջ դատախազը կա-

ռավարութիւնն է: Ատոր համար կառավարական փաստաբաններ վարձուած են հետապնդելու համար այդպիսի դատերը: Այսպիսի պաշտօնեայ մը կը կոչուի ընդհանուր դատախազ (միւստաիի ումուի):

Քաղաքային դատերու մէջ ընդհանուր դատախազը մասնակցութիւն չունի: Պատժական դատերու մէջ երբ ամբաստանեալ մը նիւթական կարողութիւն չունենայ փաստաբան մը վարձելու, այն ատեն կառավարութիւնը անոր փաստաբան մը կը կարգէ անոր դատը պաշտպանելու համար:

47. ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ. — Քաղաքային խնդիրներու մէջ դատախազը խնդրագրով մը իր թաղին կամ գիւղին նախնական դատարանին դիմելով կը բողոքէ որու դէմ՝ որ վէճ ունի: Դատարանին նախագահը դատավարութեան օրը որոշելէ յետոյ Կատարանի մը թէ ամբաստանեալը եւ թէ դատախազը դատարան կը հրաւիրէ:

Երկու կողմը երդուելէ յետոյ կը հարցաքննուին: Յետոյ եթէ վկայներ կան անոնք ալ երդում ընելէ յետոյ կը հարցաքննուին: Ապա երկու կողմի փաստաբաններն ալ կը ներկայացնեն իրենց փաստերն ու պաշտպանողականը եւ դատարանին կը մնայ խորհրդակցութենէ յետոյ վճիռ արձակել:

Եթէ դատարանին տուած վճիռը գոհացուցիչ չէ ամբաստանեալին կամ դատախազին, դժգոհ կողմը իրաւունք ունի բարձրագոյն դատարանի դիմելու եւ վերաքննութիւն պահանջելու:

Եթէ դատախազը կամ ամբաստանեալը որը մըն է, այրի մը եւ կամ բարեգործական հաստատութիւն մը կը ներկայացնէ, այն ատեն ընդհանուր դատախազը կը պաշտպանէ անոնց դատը:

Դատական պաշտօնեաներն ալ եթէ զեղծում գործեն դատի կ'ենթարկուին:

Պատժական դատերու հետեւանքով տրուած վճիռները կը գործադրուին Գործադիր իշխանութեան կողմէ: Մահուան պատիժը միապետի վաւերացման կը ներկայացուի:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

42. Դատաստանական Մարմինը կը վճռէ այն բոլոր խնդիրները որ տեղի կ'ունենան անհատներու, և անհատներու ու կառավարութեան միջև:

43. Դատարանները բաժնուած են՝ 1. Քաղաքային, 2. Պատժական:

44. Պատժական դատերու մէջ ամէն միջոց տալու է ամբաստանեալի մը, որպէս զի անմեղ մը չդատապարտուի:

45. Երդուեալ դատաւորներ ամէն մի դատի համար առանձնապէս ժողովրդէն ընտրուած դատաւորներն են:

46. Դատարանը ունի նախագահ մը և անդամներ: Փաստաբանները դատարանի անդամ չեն:

47. Դատարանի տուած վճիռները կը գործադրէ Գործադիր մարմինը:

ՀԱՐՑՈՒԹՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԻՐԵՒԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Նկարագրեցէ՛ք դատավարութիւն մը որուն ներկայ գտնուած էք: 2. Եթէ մէկը ուրիշի մը տունը

կամ արտը դնէ, և ըստ պայմանագրութեան վճարումը
չկատարէ, այն ատեն վաճառողը ո՞ր դատարանը դիմե-
լու է, և դատը բացուելէն յետոյ ի՞նչպէս տեղի պիտի
ունենայ դատավարութիւնը: 3. Ենթադրենք թէ յիշ-
եալ խնդրոյն մէջ դատի սկսումէն առաջ վաճառողը
մեռնէր և որք մը թողուր, ո՞վ պիտի պաշտպանէր որ-
բին դատը: 4. Սահմանումը տուր դատաստանական
մարմին: 5. Ի՞նչ յարաբերութիւն ունին օրէնսդիր և
դատաստանական մարմինները: 6. Ի՞նչ գործադիր և
դատաստանական: 7. Ի՞նչ դատարանական բաժա-
նումներ կան: 8. Ի՞նչ է պատժական օրէնքը: 9. Երբ-
ուեալ դատաւորները ի՞նչպէս կ'ընտրուին:

Փորձադաս. — Կազմել աշակերտներէ դատարան
մը, նշանակել փաստաբանները և երկու աշակերտ, մէկը
դատախազ և միւսը ամբաստանեալ, և դատը տեսնել:
Լաւագոյն է որ դատը դպրոցական կամ աշակերտական
ենթադրական խնդրոյ մը շուրջը դառնար:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե.

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԱՅԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Եթէ բոլոր ազգերն ալ համաձայնէին
մէկ ընդհանուր օրէնք հիմնելու եւ ընդու-
նելու, դարձեալ այդ օրէնքը պարտաւորիչ
պիտի չըլլար, որովհետեւ երբ անոնցմէ
մէկուն նիւթական շահերը վնասուելու
վտանգը նկատուի, ան այդ օրէնքին դէմ
պիտի ընդվզի:

ՄԻՏՈՒՒՔ

48. ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՕՐԷՆՔ. — Տեսանք որ պե-
տութեան մը ներքին վարչութեան համար օրէնք-
ներ հաստատուած են, սակայն երբ ինդիքը կու-
գայ ուրիշ պետութեանց հետ եղած կամ ըլլալիք յա-
րաբերութեանց համար՝ իրականապէս որոշ օրէնքներ
գոյութիւն չունին: Միջազգային բոլոր գործառնու-
թիւնները հիմնուած են դաշնադրութեանց, սովորու-
թեանց եւ բարոյական հասկացողութեանց վրայ, որոնք
զանազան երկիրներու մէջ կը տարբերին:

Ամէկ մէկ պետութիւն իր շահերը գերադաս կը
համարէ եւ անոնց պաշտպանութեան կը հետապնդէ,
միշտ սպառազինուած մաքառելու համար ո՞նէ է օտար
ոտնձգութեան կամ յափշտակութեան դէմ: Դժբաղ-
դաբար մարդկութիւնը դեռ հասած չէ այնպիսի բարձ-
րագոյն քաղաքակրթութեան մը որ ամէնքը յարգէին

իրարու փոխադարձ իրաւունքները, եւ այլ եւս տեղի չմնար պատերազմի: Ընդհանրապէս կը նկատուի թէ՛ անկախ ազգերու յարաբերութեանց մէջ ուղիղի կամ սխալի, արդարութեան կամ անարդարութեան սկզբունքը գոյութիւն չունի:

Սակայն, քաղաքակրթութիւնը օրը օրին կը յառաջադիմէ եւ հասարակաց կարծիքը կը զարգանայ: Անցեալին հետ բաղդատելով՝ հիմա ազգերու իրաւունքները աւելի ճշդուած են, եւ պատերազմի հաւանականութիւնը աւելի դժուարացած: Կը հաւատանք թէ՛ օր պիտի գայ երբ այլ եւս պատերազմը բոլորովին պիտի ջնջուի:

Այս ազնիւ ու գնահատելի ձգտումով է որ Լահէյի մէջ հիմնուած է Միջազգային Երաւագիտական ընկերակցութիւնը, որ կը ներկայացուին ազգերու մէջ գոյութիւն ունեցող վիճելի խնդիրները: Կայ եւ Միջազգային Երաւագիտական ընկերակցութիւնը, որ ամէն տարի տարբեր երկրի մը մէջ համաժողով կը գումարէ, եւ ամէն ազնիւ միջոցներով կը ջանայ խաղաղասիրութեան գաղափարը տարածել բոլոր երկիրներու մէջ:

49. ԴԻԻԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐ.

— Դիւանագիտութիւնը միջազգային յարաբերութեանց գիտութիւնն է: Իւրաքանչիւր պետութիւն իր ներկայացուցիչը կը ղրկէ ուրիշ պետութեան մը երկիրը, հոն իր շահերը պաշտպանելու համար: Այսպիսի ներկայացուցիչները կը կոչուին Դիւանագետներ:

Չորս կարգի դեսպանութիւններ կան՝

Ա. Դեսպան (Դեսպան):

Բ. Լիազօր եւ արտասովոր պատուիրակ (Լիազօր եւ արտասովոր Դեսպան):

Գ. Պատուիրակ (Դեսպան):

Դ. Գործակատար (Դեսպան):

Երբ կառավարութիւն մը կ'որոշէ իր դիւանագետներէն մին դեսպան ղրկել ուրիշ երկիր մը, նախապէս այդ երկրի կառավարութեան հետ խորհուրդ կը ստանայ: Նոր դեսպան մը առաջին անգամ կը ներկայանայ երկրին միապետին կամ նախագահին (եթէ հանրապետական երկիր մըն է), եւ կը մատուցանէ իր ներկայացուցած կառավարութեան յանձնարարագիրը (Կրօնագիր): Երրորդ եւ չորրորդ կարգի դեսպանները Արտաքին Գործոց նախարարին կը ներկայանան: Այս յանձնարարագիրը կը վստահացնէ թէ դեսպանը ինչ որ ըսէ իր ներկայացուցած կառավարութեան անունով է:

Դեսպան մը արտասովոր իրաւունքներ կը վայելէ: Իր բնակարանը օտար հող կը համարուի, եւ ռոտիկանութիւնը իրաւունք չունի դեսպանատունէն ներս մտնելու: Անոր անձն ալ անձեռնմխելի է եւ դատարանը իրաւունք չունի զայն դատի հրաւիրելու:

Կառավարութեան հետ իր յարաբերութիւնները տեղի կ'ունենան բերանացի կամ գրաւոր: Պետութեան իր ներկայացուցած պահանջները կ'ընէ Դեսպանը (Դեսպան) կամ Լիազօր (Լիազօր) եւ կամ Դեսպանի Կրօնագիր (Կրօնագիր) որ կը ներկայացուի արտասովոր պարա-

գաներու, այսինքն երկու կառավարութեանց յարաբերութիւններու խզման եւ կամ պատերազմի յայտարարութեան առթիւ:

50. ՀԻԻՊԱՏՈՍՈՒԹԻԻՆՆԵՐ. — Հիւպատոսներն այն պաշտօնեաներն են որոնք կը ղրկուին ուրիշ երկրի մը գլխաւոր քաղաքները պետութեան տնտեսական ու վաճառականական շահերու պաշտպանութեան համար: Հիւպատոսները դիւանագիտական ներկայացուցիչներ չեն եւ քաղաքական խնդիրներու միջամտելու իրաւունքը չունին:

Հիւպատոսներու պարտականութիւնն է ուսումնասիրել իրենց ապրած երկիրներու եւ քաղաքներու տնտեսական վիճակն ու առեւտրական պատեհութիւնները եւ պարբերական «էփէփէ» հաղորդել իրենց կառավարութեան: Այս տեղեկագրերը կը հրատարակուին, եւ ասով դիւրութիւն կ'ընծայեն ժողովրդին օտար երկիրներու մէջ առեւտրական եւ ճարտարարուեստական ձեռնարկներ ընելու: Նոյնպէս հիւպատոսները պարտաւոր են պաշտպանել օտար երկիրներ հաստատուած իրենց հայրենակիցներու շահերը, եւ թոյլ չտալ որ անոնք անիրաւութեանց ու հալածանքի ենթարկուին:

Հիւպատոսութեան աստիճաններն են՝ Ա. Ընդհանուր հիւպատոսութիւն («պլէպիէթ»), Բ. Հիւպատոսութիւն («էպիպիէթ»), Գ. Փոխ-հիւպատոսութիւն («էպիպիէթ»), եւ Դ. Հիւպատոսական գործակալութիւն («էպիպիէթ»):

51. ՕՏԱՐ ԴԵՍՊՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ՀԻԻՊԱՏՈՍՈՒԹԻԻՆ. — Զին դաշնադրութեանց վրայ հիմնուած Օսմանեան Պետութեան մէջ գտնուող ղեսպանութիւնները եւ հիւպատոսութիւնները մասնաւոր իրաւունքներ կը վայելեն, որ ուրիշ երկիրներու մէջ գոյութիւն չունին:

Միջազգային օրէնքով պետութիւն մը ուրիշ պետութեան մը ներքին գործերուն խառնուելու իրաւունք չունի, սակայն Թուրքիոյ մէջ ղեսպանները այդ արտօնութիւնը ունին եւ հին բռնապետական րէժիմին յաճախ միջամուխ կ'ըլլային երկրին ներքին գործերուն:

Հիւպատոսներն ալ դիւանագիտական ներկայացուցիչներ են եւ շատ մը երկիրներու հիւպատոսները իրենց յատուկ դատարաններն ունին, ուր կը տեսնուին իրենց երկրի հպատակներու կամ քաղաքացիներու դատերը:

Կը հաւատանք թէ Թուրքիա այնքան բարեկարգ ու քաղաքակրթուած երկիր մը պիտի դառնայ, որ մօտիկ ապագային այս մասնաւոր արտօնութիւնները ինքնին պիտի ջնջուին:

52. ԴԱՇՆԱԴՐՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ԶԻՆԱԿՑՈՒԹԻԻՆ. — Պետութիւնները իրարու հետ մասնաւոր համաձայնութիւններ կը կնքեն որ կը կոչուի «շահնամէ»:

Դաշնադրութիւն մը կ'ըլլայ քաղաքական եւ կամ

առեւտրական : Քաղաքական դաշնադրութեամբ երկու եւ կամ աւելի պետութիւններ կը համաձայնին ուրիշ պետութեանց դէմ իրարու շահերը պաշտպանելու փոխադարձաբար : Երբեմն դաշնադրութեամբ կը համաձայնին պատերազմի պարագային զինուորական աջակցութիւն տալ իրարու : Այսպիսի համաձայնութիւն մը կը կոչուի *պէտից-թիւն* :

Առեւտրական դաշնադրութեամբ երկու պետութիւններ կը համաձայնին ներածութեան եւ արտածութեան նիւթերու վրայ նշանակուած նուազագոյն սակի մասին եւ այլ վաճառականական դիրութիւններ իրարու ընծայելու համար :

Դաշնադրութեամբ գրեթէ բոլոր պետութիւնները յանձն առած են փախստական ոճրագործները ձերբակալելով յանձնել պահանջող կառավարութեան : Քաղաքական յանցաւորները ենթակայ չեն այս օրէնքին, եւ անոնք սովորաբար ապաստան կը գտնեն ուր որ երթան : Հին ըէթիպին հակառակ բռնապետական կառավարութեան պահանջներուն եւ ոչ մէկ կառավարութիւն հայ փախստականները չյանձնեց Թուրքիոյ :

Պատերազմի ժամանակ երկու կողմերու միջեւ գոյութիւն ունեցող դաշնադրութիւնները աննկատ կը մնան, եւ դեսպաններն ու հիւպատոսները կը վերադառնան իրենց հայրենիքը :

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

48. Միջազգային յարաբերութիւնները հիմնուած են դաշնադրութեանց, սովորութեանց եւ բարոյական հասկացողութեանց վրայ :

49. Դեսպանները դիւանագիտական ներկայացուցիչներ են : Չորս կարգի դեսպանութիւններ կան :

50. Հիւպատոսները անտեսական շահերու պաշտպանութեան համար կը ղրկուին :

51. Թուրքիա գտնուող օտար դեսպանները եւ հիւպատոսները մասնաւոր արտօնութիւններ կը վայելեն :

52. Պետութիւնները դաշնադրութիւններով կը համաձայնին փոխադարձաբար պաշտպանելու իրարու շահերը :

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Ի՞նչ է միջազգային օրէնքը : 2. Բաղդատէ՛ ներքին օրէնքը միջազգային օրինաց հետ : 3. Ի՞նչո՞ւ համար պետութիւնները կը ղինուին : 4. Նկարագրէ՛ պատերազմի աղէտները : 5. Գրէ՛ Լահէյի իրաւարարատեանի պատմութիւնը : 6. Կ'ուղե՞ս անդամակցիլ իսաղապարաց ընկերութեանը. եթէ այո՛, ի՞նչո՞ւ : 7. Ի՞նչ է դեսպանութիւնը : 8. Ի՞նչ կարգի դեսպանութիւններ կան : 9. Մայրաքաղաքի մէջ ի՞նչ օտար դեսպանութիւններ կան, եւ անոնցմէ ամէն մէկը ի՞նչ կարգի է : 10. Ի՞նչպէս դեսպան մը կը նշանակուի : 11. Ի՞նչ է հիւպատոսութիւնը : 12. Օտար երկիր մը հաստատուած Օսմանցի վաճառական մը եթէ տեղացիներու կողմէ զրկանքի ենթարկուի, որո՞ւ դիմելու է, եւ անոր դիմումը ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենայ : 13. Թուրքիոյ մէջ օտար դեսպանները եւ հիւպատոսները ի՞նչ մասնաւոր արտօնութիւններ կը վայելեն : 14. Ի՞նչ է դաշնադրութիւնը : 15. Ո՞ր կառավարութիւնները գիտես որ ղինակցութիւններ ունին :

Մ Ա Ս Ն Դ.

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Գ Լ Ո Ւ Թ Ա.

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն Ա Կ Ն Ա Ր Կ

53. ԹՈՒՐԲԻՈՅ ՏԿԱՐԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԲԱՐԵՆՈՐՈԳ-ՄԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿԸ. — Թուրքիա՝ իր զինուորական ոյժին շնորհիւ՝ աշխարհակալութեան եւ տիրապետութեան շրջանէ մը յետոյ սկսաւ տկարանալ եւ հետզհետէ կորսնցնել իր գրաւած նախկին երկիրները։ Պետութեան բաղկացուցիչ մասը կազմող տարբեր ազգերն ու այլազան կրօնները, միշտ ներհակ ու հակամարտ շահերով ու ձգտումներով զինուած, սկսան ընդվզիլ տիրող կարգերու եւ բռնապետական դրութեան դէմ, եւ իրենց սրտին խորը սնուցանել անկախութեան գաղափարը։

Մանաւանդ Քրիստոնեայ տարրերը, որոնք ստորկական (բնական) վիճակի մը ենթարկուած էին, ամէնէն աւելի դժգոհներն էին։ Անոնք իրենց յոյսը դրած էին Արեւմտեան Քրիստոնեայ ազգերու օգնութեան վրայ, եւ կ'ակնկալէին որ եւրոպական միջամտութեամբ կա-

րենային անկախութիւն ձեռք բերել, ինչպէս Յունաստան ազատուած էր 1828ին։

Թուրքիոյ բարենորոգման խնդիրը Աբդուլ-Ազիզ Կադէմ-անունով կը ճանչցուէր Եւրոպայի մէջ։ Մեծ պետութիւնները Արեւելեան հարցի լուծման առթիւ երկու կուսակցութեանց բաժնուած էին։ Անգլիա եւ Ֆրանսա պաշտպան կը հանդիսանային սա գաղափարին թէ՛ պէտք է ընդհանուր բարեկարգութիւններով վերականգնել Թուրքիան։ Իսկ Ռուսիա կը ձգտէր Թուրքիան բաժան բաժան ընել եւ տեղական պայմաններու համաձայն ստեղծել ինքնավար երկիրներ եւրոպական երաշխաւորութեան տակ։

Այս պարագաներու մէջ էր որ ծնունդ առին Եւրոպայի Թուրքիայի (Ժէօն Թիւրք), որոնց նպատակն էր վերանորոգել քայքայուած Թուրքիան։ Ասոնք կը թուած էին Ֆրանսայի մէջ, եւ բնական է թէ աւելի հակամէտ պիտի ըլլային Ֆրանսական դիւանագիտութեան։ Երիտասարդ Թուրքերու առաջին պետն էր Րէշիտ բաշա, որ դեսպանական պաշտօններ վարած էր Լոնտոնի եւ Բարիզի մէջ, եւ քանիցս արտաքին գործոց նախարար եղած։ 1839 Նոյեմբեր 9ին Սուլթան Ապտիւլ Մէճիտ՝ Րէշիտ բաշայի թելադրութեամբ հրատարակեց Թուրքիայի օրէնքը, իբր Թուրքիոյ առաջին բարեկարգական ձեռնարկ։ Այս հրովարտակով Թուրքիոյ բոլոր հպատակներուն՝ առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան՝ հաւասարութեան, կեանքի, գոյքի եւ պատուի ապահովութիւն կը խոստացուէր։

54. 1856ի ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԸ. — Սակայն ժողովուրդին տգիտութեան ու մոլեռանդութեան եւ պետական պաշտօնեաներու ապիկարութեան ու կաշառակերութեան պատճառաւ Թանգիմաթի օրէնքը մեռած տառմնաց : Քրիստոնեայ ազգերու վիճակը , ընդհակառակն , աւելի վատթարացաւ , եւ հարստահարութիւններ ու կեղեքումներ աւելի լայն ծաւալ գտան :

Խրիմի պատերազմէն յետոյ Սուլթան Ապտիլ Մէճիտ, Ալի եւ Ֆուատ բաշաներու թելադրութեամբ , նոր Խալիֆէն մը հրատարակութեամբ 1856 Փետր. 6ին , իր նախկին խոստումները կը վերանորոգէր : Ասով երոպական պետութիւնները Թուրքիոյ ներքին բարենորոգման միջամտելէ ետ կեցան , սակայն հետեւանքը միեւնոյնը եղաւ : Բարենորոգումի եւ ոչ մի նշան : 1860ին Լիբանան ապստամբեցաւ եւ ֆրանսական միջամտութեամբ ինքնավարութիւն ձեռք բերաւ :

55. ԱՌԱՋԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ. — Այնուհետեւ ապստամբութիւններ սկսան ծայր տալ : 1875ին Պօսնա եւ Հերսէք ոտքի ելան , եւ Պալքանեան միւս ազգերու ապստամբութիւնը՝ Ռուսիայէն հովանաւորուած՝ ալ ակներեւ էր : Երիտասարդ Թուրքերը , որոնց այս շրջանի պետն էր Միդհատ բաշա , սարսափահար կը տեսնէին իրենց հայրենիքին կործանումը , եւ անոր փրկութիւնը նոր բարենորոգումներու մէջ կը գտնէին : Քսան հազար Պոլկարներու կոտորածը Եւրոպայի ուշադրութիւնը հրաւիրեց եւ Կ. Պոլսոյ մէջ

դեսպանախորհուրդ գումարուեցաւ Թուրքիոյ մէջ բարենորոգումներ մտցնելու համար :

Ճիշդ այն պահուն երբ դեսպանախորհուրդը գումարուած էր՝ 101 թնդանօթներու արձակումով յայտարարուեցաւ Օսմանեան Սահմանադրութիւնը (11/23 Դեկտ. 1876) : Այս բարենորոգման հսկայ ձեռնարկով բոլոր հպատակ ցեղերուն կը տրուէր հասարակական , եւ Եւրոպական : Սահմանադրութիւնը խմբագրած էր ինք Միդհատ բաշա աջակցութեամբ յայտնի հայրենասէր Գրիգոր Օտեանի , եւ վերջնական ձեւի տրուած Յանձնաժողովի մը կողմէն , որ կազմուած էր 13 քաղաքային պաշտօնատարներէ , 3 նախարարական խորհրդականներէ , 10 իւլէմաներէ եւ 2 կիսաբաժնի զօրավարներէ :

Առաջին Երեսփոխանական ժողովը գումարուեցաւ նոյն տարի Նոյեմբերին , սակայն երկրորդ նստաշրջանին Ապտիլ Համիտ իրատէով մը լուծեց զայն (2/14 Փետրվար 1878) : Այնուհետեւ ալ Երեսփոխանական ժողովը չգումարուեցաւ , եւ երկիրը զրկուեցաւ սահմանադրութենէն ակնկալուած բարիքներէն : Թէ ինչ ահաւոր օրեր յաջորդեցին անկէ յետոյ ծանօթ են արդէն մեր ժամանակակիցներուն :

56. ՌՈՒՍ-ԹՈՒՐԿԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ. — Ճիշդ այն ատեն երբ Օսմանեան Սահմանադրութիւնը կը դադրէր , արդէն պատերազմը սկսած էր Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ : Հետեւանքն այն եղաւ որ Պերլինի

Վեհաժողովին մէջ պետութիւնները համաձայնեցան ընդունիլ Ռուսական տեսակէտը, եւ որոշեցին գոհացում տալ դժգոհ ազգերուն իրենց տեղական հանգամանքներուն համաձայն :

Պուլկարիա ինքնավարութիւն ստացաւ : Ռումանիա եւ Սերպիա թագաւորութեան վերածուեցան : Պոսնա-Հերսէք առժամապէս Աւստրիոյ յանձնուեցաւ : Իսկ Մակեդոնիա եւ Հայաստան թէեւ Թուրքիոյ վարչութենէն չբաժնուեցան, սակայն Պերլինի դաշնադրութեան 23րդ եւ 61րդ յօդուածներու տրամադրութեանց համաձայն Բ. Դուռը յանձն կ'առնէր տեղական պահանջներուն համաձայն բարենորոգումներ մտցնել : Այնուհետեւ բռնապետութեան եւ արիւնի ու արհաւիրքի շրջան մը կը սկսի :

57. ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՅ ԵՒ ԿՈՏՈՐԱԾՆԵՐԸ. — Հայերը Թուրքերու տիրապետութենէն յետոյ պետութեան ամէնէն շինարար տարրը եղած են : Թէեւ ստրուկի մը վիճակին ենթարկուած՝ Հայը միշտ համբերատար կրած էր այդ լուծը ամբօրէն կառչած իր լեզուին, կրօնին ու ազգային աւանդութեանց :

Սակայն հետզհետէ երբ արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը սկսաւ տարածուիլ մեր մէջ, եւ մանաւանդ երբ Միացեալ Ընկերութեանց նման կրթական մեծ կազմակերպութիւն մը սկսաւ լոյս եւ ուսում տարածել Հայոց մէջ, այն ատեն գիտակցութեան զարթումով տառապանքը աւելի զգալի դարձաւ : Պալքանեան

ցեղերու ազատագրութիւնը յոյսեր ներշնչեց Հայոց եւ անոնք սկսան բողոքի ձայներ բարձրացնել եղած հարստահարութեանց ու հալածանքներու դէմ :

Բողոքի առաջին աղաղակը բարձրացնողը զաւառի սրտէն ծնած Հայոց Հայրիկն եղաւ, Խրիմեան՝ այդ մեծ հայրենասէրը, որ Պերլին ղրկուած Հայ պատուիրակութեան գլուխն էր : Այնուհետեւ շարժումը ընդհանրացաւ Հայկական գրեթէ բոլոր խաւերուն մէջ :

Սակայն Հայերը անկախութիւն չէին ուզեր եւ ոչ ալ անջատողական ձգտումներ ունէին : Անոնք կը պահանջէին կեանքի, պատուի եւ գոյքի ապահովութիւն, մէկ խօսքով բարենորոգութիւն : Այսինքն այն՝ որ խոստացուած էր Պերլինի դաշնադրութեան 61րդ յօդուածով :

Այս ուղղութեամբ յեղափոխական կազմակերպութիւններ ալ եղան Հայոց մէջ : Արմենական, Հնչակեան եւ Դաշնակցական կուսակցութիւնները տարբեր ծրագիրներով ու տարբեր գործելակերպով երեւան եկան ընդվզելու տիրող բռնապետական կարգերու եւ Համիտական ըէժիմի դէմ :

Ապտիւ Համիտ փոխանակ բարենորոգումներով գոհացում տալու Հայոց արդար պահանջին, բարբառոսական միջոցներու դիմեց Հայ ցեղը ջնջելու համար : 1894ին Սասունի կոտորածը տեղի ունեցաւ եւ այնուհետեւ արիւն ու կոտորած տարածուեցաւ Հայաբնակ զաւառներու ամէն կողմերը : Տուները այրուեցան ու հարստութիւնները կողոպուտի մատնուեցան, եւ

մինչեւ իսկ չինայուեցաւ կիներու եւ մատաղատի մանուկներու: Հայ ազգը քանի մը տարուան մէջ երեք հարիւր հազար նահատակներ տուաւ: Հազարաւորներ ալ օտար երկիրներ խոյս տուին: Շատ մը անձնուրացներ ալ հերոսաբար կռուելով ինկան ինքնապաշտպան կռիւներու ատեն:

Ամբողջ քաղաքակիրթ երկիրներու, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի ժողովուրդները թունդ ելան այս անորակելի խժոժութեանց գոյժն առնելով: Եւրոպական դիւանագիտութիւնը սկսաւ Հայկական հարցով զբաղիլ, եւ ճնշում գործ դնել Սուլթան Ապտիւլ Համիտի վրայ որ վերջ տար բարբարոսութեանց: 1895 Մայիս 11ին պետութեանց համաձայնութեամբ Ծրագիր մը ներկայացուեցաւ Սուլթանին, որ ուրիշ բան չէր եթէ ոչ ինքնավար Հայաստանի մը սաղմնային մէկ ծրագիրը: Սակայն պետութիւնները տարամերժ շահեր ունենալով՝ շուտով պառակտեցան եւ Ռուսիա ու Գերմանիա դէմ կենալով Անգլիոյ՝ Հայոց այս յոյսն ալ բոլորովին ջուրը ինկաւ:

Այնուհետեւ Հայերը ապրեցան արհաւիրքի ու հալածանքի երկար տարիներ մինչեւ Օսմանեան Սահմանադրութեան վերահաստատումը:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

53. Թուրքիոյ քայքայումը փրկելու համար ասպարէզ եկան Երիստաւոր Թուրքերը: Թանգիմարի օրէնքը հրատարակուեցաւ 1839ին Բէշիտ փաշայի թեւադրութեամբ:

54. 1856ի Խաթիբ Հիւմայունի հրատարակութեամբ հպատակ ազգերու հաւասարութիւն կը խոստացուէր:

55. Առաջին Սահմանադրութիւնը հրատարակուեցաւ 1876ին, սակայն 1878ին Երեսփոխանական ժողովը լուծուեցաւ:

56. Ռուս-թուրքական պատերազմով Պալքանեան քանի մը ազգերը անկախութիւն գտան:

57. Հայերը գիտակցութեան գալով բողոքեցին բռնապետական կարգերու դէմ: Ապտիւլ Համիտ Հայ ազգը ջնջելու համար ահաւոր կոտորածներ բրաւ և 300,000 Հայեր նահատակուեցան:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆԻՔԵՐ

1. Նկարագրէ Թուրքերու ծագումը և անոնց մուսլէն ի Փոքր Ասիա: 2. Ինչո՞ւ համար Թուրքիա տրւեց կարանալ սկսաւ: 3. Ի՞նչ վիճակի մէջ էին հպատակ Դրիստոնեայ ազգերը: 4. Ի՞նչէ՞ն ծագում առաւ Արեւելեան հարցը: 5. Ի՞նչ երկու դիւանագիտական ուղղութիւններ կային Թուրքիոյ նկատմամբ: 6. Ի՞նչ ձգտում ունէին Երիտասարդ Թուրքերը: 7. Ամիոփ կերպով գրէ՝ թանգիմարի օրէնքը: 8. 1856ի հրովարտակը: 9. Առաջին Սահմանադրութիւնը ե՞րբ հրատարակուեցաւ: 10. Գրէ՝ Միտհատ փաշայի կենսագրութիւնը: 11. Գրիգոր Օտեանի կենսագրութիւնը: 12. Ինչո՞ւ համար 1876ին դեպպանախորհուրդը գումարուած էր: 13. Ինչո՞ւ համար Համիտ լուծեց Երեսփոխանական ժողովը: 14. Ի՞նչ եղաւ Ռուս-թուրքական պատերազմին հետեւանքը: 15. Ի՞նչ էր 61րդ յօդուածը: 16. Ի՞նչ կ'ուզէին Հայերը: 17. Արդա՞ր էր Հայոց պահանջը: 18. Գրէ՝ Խրիմեանի կենսագրութիւնը: 19. Ներսէս Վարժապետեանի կենսագրութիւնը:

Պ Լ ՈՒ Խ Բ.

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄԸ

58. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ԹՈՒՐՔԵՐ. — Հայերը մինակ չէին որ կը զգային բռնակալութեան ծանր լուծը: Օսմանեան Պետութեան ամէն կողմերն ալ դժգոհութեան ու ապստամբութեան շարժում մը կար: Թուրք ցեղի լուսամիտ տարրն ալ անհուն վշտով մը կը տեսնէր հայրենիքի կործանումը օրը օրին: Միդհատ բաշայի կուսակիցները բոլորովին ջնջուած չէին: Անոնցմէ շատերը բռնակալութեան ճանկերէն ազատուելու համար եւրոպական գլխաւոր կեդրոններ ապաստան գտած էին, հոն հայրենիքի փրկութեան համար աշխատելու:

Քիչ թիւ չէին կազմեր նաեւ անոնք որ բուն երկրի մէջ մնալով ենթարկուեցան բռնապետի հալածանքին: Լրտեսներու ահագին վոհմակ մը, ցանցի նման տարածուած երկրին ամէն կողմերը, կը հետապնդէր ու կը մատնէր բոլոր ազատականները: Բազմաթիւ Թուրք երիտասարդներ բանտի խոշտանգումներու մատնուեցան, շատերը բարբարոսօրէն ծովամոյն եղան, եւ ոմանք ալ երկրին զանազան կողմերը աքսորուեցան: Այս վերջինները ազատական գաղափարի տարածման սատարեցին գաւառի խորերը: Գտնուեցան Երիտասարդ Թուրքեր ալ որոնք դասալիք եղան եւ իրենց ընկերակիցները մատնեցին բռնակալութեան ճիրաններուն:

Բարիզի մէջ հաստատուած էր Օսմանեան Միութեան եւ Յառաջդիմութեան (Իլլէհադէ Թէրաֆէթ) կուսակցութիւնը, որուն գլուխը կը գտնուէր Ահմէտ Րիզա պէյ, Մէլէթէ լրագրի խմբագիրը:

Վերջերը Սելանիկի մէջ գաղտնի Օսմանեան յեղափոխական կուսակցութիւն մը կազմուած էր, որ սկիզբները Բարիզի քօմիթէին հետ կապ չունէր եւ որուն նպատակն էր յեղափոխութեամբ սահմանադրութիւնը վերահաստատել:

1907 Դեկտեմբերին բոլոր Օսմանեան ընդդիմադիր տարրերը Բարիզի մէջ համաժողով մը գումարեցին: Հայերն ալ մասնակցեցան այս ժողովին: Հոն որոշուեցաւ ապստամբական կազմակերպութիւններ ընել երկրին ամէն կողմերը, բանակին մէջ ազատական գաղափարներ տարածել եւ ընդհանուր յեղափոխութեամբ Սուլթան Ապտիլ-Համիտը գահընկէց ընելով վերահաստատել Սահմանադրութիւնը:

59. ԲԷՎԱԼԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ. — Թուրքիոյ հպատակ ժողովուրդներու վիճակը հետզհետէ աւելի կը ծանրանար եւ Մակեդոնական հարցը սուր կերպարանք մը կը ստանար: Եւրոպական Մեծ Պետութիւնները տարիներէ ի վեր, հակառակ անոնցմէ ոմանց փափաքին, զործնական քայլ մը չէին կրնար առնել: Անոնք հակընդդէմ շահերու պատճառաւ զիրար կը չեզոքացնէին: Սակայն 1908ի զարնան Բէվալի մէջ հտուարտ է. Անգլիոյ թագաւորը եւ Նիքոլա Բ. Ռուսիոյ Զարը կը

համաձայնին վերջնական լուծում մը տալ Արեւելեան հարցին :

Ո՛չ ոք գիտէ թէ ինչ էր որոշուած Րէվալի մէջ , սակայն այս տեսակցութիւնը հսկայ հետեւանքներ ունեցաւ : Մակեդոնիոյ երեք նահանգները կանխաւ արտասովոր վարչութեան մը ենթարկուած էին , ելեմտական եւ դատական բացառիկ տնօրինութիւններով եւրոպական հակակշռին ներքեւ , սակայն ասով վերջացած չէր : Երկու մեծ պետութիւնները կը ջանային համաձայնեցնել միւս պետութիւնները Մակեդոնիոյ տալու համար ինքնավարութիւն մը : Ակններեւ կ'երեւար թէ Թուրքիան բաժան բաժան ընելու քաղաքականութիւնը ընդունուած էր :

60. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄԸ .

— Իրերու այս կացութիւնը թունդ հանեց Երիտասարդ Թուրքերու սրտերը : Հայրենիքը կը կործանէր , եւ անոնք շատ լաւ կը հասկնային թէ իրապէս ազատական ու սահմանադրական Օսմանեան Պետութեան մը հաստատութիւնը միայն պիտի կրնար կասեցնել բաժանումի ծրագիրը :

Մակեդոնիոյ բանակը ալ չկրնալով հանդուրժել բռնակալութեան զեղծութիւններուն՝ ապստամբութեան դրօշակը բարձրացուց էնվէր եւ Նիազի պէյերու , երկու անձնուրաց հայրենասէր սպաներու առաջնորդութեամբ : Քանի մը բարձրաստիճան պաշտօնեաներ սպաննուեցան , եւ ապստամբութիւնը այնքան ծաւալ գտաւ որ մայրաքաղաքն անգամ վտանգի մէջ էր :

Սուլթան Ապտիլ Համիտ սարսափահար ստիպուեցաւ տեղի տալ եւ 1908 Յուլիս 11/24 Իրատեղով մը վերահաստատեց Միդհատեան Սահմանադրութիւնը եւ հրաւիրեց Երեսփոխանական Ժողովի գումարումը , զոր ինքն իր ձեռքով ցրուած , եւ անոր տեղ բռնապետութիւն հաստատելով երեսուներկու տարի երկիրը աւերանաց , սուրի ու կործանումի մատնած էր :

Մեծ խանդավառութեամբ ընդունուեցաւ Սահմանադրութիւնը , եւ մայրաքաղաքը խրախճանքներու ու հրճուանքի մէջ ծփալ սկսաւ : Փողոցներու մէջ Քրիստոնեայ ու Մահմետական իրարու զրկախառնուեցան եւ ազատաշունչ ճառեր արձագանգ գտան ամենուրեք : Բանտարկեալները արձակուեցան : Գրեթէ բոլոր փախըստականները եւ շատ մըն ալ զաղթականներ հայրենիք վերադարձան : Բոլոր քաղաքակիրթ երկիրները մեծ գոհունակութեամբ լսեցին Թուրքիոյ ազատագրութեան լուրը :

Օսմանեան Պետութեան ամէնէն պանծալի օրն էր այդ օրը :

61. ԱՊՏԻԻԼ ՀԱՄԻՏԻ ԱՆԿՈՒՄԸ . — Առաջին

Երեսփոխանական ժողովը գումարուեցաւ Այա-Սօֆիայի խորհրդարանի սրահին մէջ Նոյն տարի Դեկտ. 1ին : Սուլթան Ապտիլ Համիտ ինքն անձամբ խորհրդարան եկաւ եւ բացումը կատարեց :

Երբ երկիրը գոհ Նոր կարգերէն ինքնամփոփ զարգացման ու բարգաւաճման նուիրուած էր , Նոր դա-

աղորդութիւն մը երեւան եկաւ: 1909 զարնան (Մարտ 31/18 Ապրիլ), դեռ սահմանադրութեան տարին չբոլորած, գիշեր մը, զինուորները երկտեղէն կաշառուած՝ անկարգ ու խառնե՛րամ մայրաքաղաքիս փողոցները լեցունեցան, սպաննելով իրենց սպանները, որոնք ազատական կը համարուէին, եւ խուժեցին երեսփոխանական ժողովի սրահը պահանջելով որ սահմանադրութիւնը ջնջուի եւ Շէրիաթի օրէնքը հաստատուի: Այսօֆիայի հրապարակին վրայ դատական նախարարը եւ երեսփոխան մը սպաննուեցան: Երեսփոխանական ժողովին նախագահ Ահմէտ Րիզա պէյ եւ իր ընկերակիցները հազիւ կրցան խոյս տալով փրկել իրենց կեանքը: Միեւնոյն ատեն եւս տեղի կ'ունենար Ատանայի ահաւոր կոտորածը: Սահմանադրութիւնը վտանգուած էր:

Այս բռնապետական դաւը ցնցող տպաւորութիւն առաջ բերաւ Սելանիկի եւ Մանասղըրի մէջ: Մակեդոնիոյ բանակը, որոնց միացած էին բազմաթիւ կամաւորներ, Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի առաջնորդութեամբ Ապրիլ 13/24ին մայրաքաղաք մտաւ: Ճակատամարտ տեղի ունեցաւ ազատական եւ յետաշրջական բանակներու միջեւ եւ հազարէն աւելի զինուորներ սպաննուեցան: Նոյն օրն իսկ Ապտիւլ Համիտ անձնատուր եղաւ, եւ ազատական բանակը յաղթական տէր դարձաւ կացութեան: Երկու օր վերջ յետաշրջականներու գլխաւորները կախաղան հանուեցան եւ հին ռէժիմի գրեթէ բոլոր ղեկավարներն ու լրտեսները

պատերազմական ատենէն դատուելով աքսորուեցան:

Ապրիլ 14/27ին Ապտիւլ Համիտ գահէն վար առնուելով Սելանիկ աքսորուեցաւ, եւ Սուլթան Մէհմէտ Ե. Րէշատ՝ պատերազմական նախարարութեան ղոնէն Սուլթան յայտարարուեցաւ:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

58. Երիտասարդ Թուրքերը թէեւ հալածուած, սակայն միշտ պայքարեցան սահմանադրութեան համար:

59. Րէվալի մէջ 1908ի գարնան Անգլիոյ թագաւորը եւ Ռուսիոյ Զարը համաձայնեցան լուծելու Արեւելեան հարցը:

60. Էնվէր եւ Նիհադի պէյերու առաջնորդութեամբ Մակեդոնիոյ բանակը ապստամբեցաւ եւ 1908 Յուլիս 11/24 Ապտիւլ Համիտ ստիպուեցաւ վերահաստատել Միտհատեան սահմանադրութիւնը:

61. 1909ի գարնան Ապտիւլ Համիտ դաւադրութիւն մը սարքեց սահմանադրութեան դէմ, սակայն ատով ազատական բանակը Շէվքէթ փաշայի առաջնորդութեամբ մայրաքաղաքը մտաւ, գահէն վար առաւ եւ Մէհմէտ Ե. ը Սուլթան յայտարարեց:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄՈԱԳՐԵԼԻ ՆՈՒԹԵՐ

1. Նկարագրէ՛ երիտասարդ Թուրքերու կրած հալածանքները: 2. Ի՞նչ կազմակերպութիւն ունէին երիտասարդ Թուրքերը: 3. Ի՞նչ էր Սելանիկի գաղտնի քօմիթէն եւ ի՞նչ ծրագիր ունէին անոնք: 4. Յրանմաստանականութիւնը Թուրքիոյ մէջ եւ անոր դերը յեղափո-

խական շարժման մէջ: 5. Ի՞նչ էր Մակեդոնական հար-
ցը: 6. Ի՞նչ հետեւանքներ ունեցաւ Րէվալի տեսակցու-
թիւնը: 7. Նկարագրէ՛ առաջին ապստամբական շար-
ժումը Մակեդոնիոյ մէջ: 8. Ինչպէր պէյի գործունէու-
թիւնը: 9. Նիազի պէյի հերոսական արարքը: 10. Ի՞նչ-
պէս Սահմանադրութիւնը հրատարակուեցաւ: 11. Ի՞նչ-
պէս կատարուեցան առաջին երեսփոխանական ընտրու-
թիւնները: 12. Նկարագրէ Մարտ 31ի յետաշրջական
շարժումը: 13. Նկարագրէ՛ Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի
մուտքն ի Կ. Պոլիս: 14. Ապտիւլ Համիտի գահընկէ-
ցութիւնը: 15. Սուլթան Մէհմէտ Ե.ի գահակալու-
թիւնը և անոր իշխանութիւնը: 16. Հայերը ի՞նչ դիրք
ու ի՞նչ դեր ունեցան այս շարժումներուն մէջ:

ՊԼՈՒԽ Պ.

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔ

(ԳԱՆՈՒՆԸ ԷՍԱՍԻ)

62. ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՀՊԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԻՐԱԽՈՒՆՔՆԵՐԸ. — Օսմանեան Սահ-
մանադրութիւնը հիմա կը վերաքննուի Խորհրդարանին
մէջ: Կարգ մը կանոնները արդէն բարեփոխուած են,
սակայն մինչեւ վերաքննուած սահմանադրութեան պաշ-
տօնական հրատարակութիւնը, հինը, այսինքն 1876ի
սահմանադրութիւնը կը մնայ որպէս Պետութեան հիմ-
նական օրէնքը: Հոս առաջ կը բերենք սահմանադրու-
թեան այն յօդուածները որոնք հպատակներուն ընդ-
հանուր իրաւունքները կը սահմանեն:

Յօդ. 8. Օսմ. Պետութեան հպատակութեան մէջ
գտնուող անհատներուն ամէնքն ալ, ինչ կրօնքի և ծէ-
սի ալ պատկանին, առանց բացառութեան Օսմանցի կը
կոչուին:

Յօդ. 9. Օսմանցիներուն ամէնքն ալ անձնական
ազատութեան տէր են և պարտաւոր են ուրիշին ազա-
տութեան իրաւունքին ռոտնձգութիւն չընել (§. 15):

Յօդ. 10. Անձնական ազատութիւնը ամէն կարգի
յարձակումէ զերծ է: Ոչ ոք օրէնքին սահմանած պատ-
ճառներէն և եղանակէն զատ ո եւ է պատրուակով չի
կրնար պատժուիլ (§. 18):

Յօդ. 11. Օսմանեան պետութեան կրօնքը Իսլամութիւնն է: Այս հիմը պահպանելով հանդերձ, ժողովրդեան անդորրութեան և հանրային բարոյականին չվնասելու պայմանաւ, Օսմ. երկիրներուն մէջ ծանօթ եղող բոլոր կրօնքներու ազատօրէն կիրարկուիլը և այլ և այլ հասարակութեանց տրուած կրօնական առանձնաշնորհումներուն ըստ առաջնոյն կիրառումը պետութեան պաշտպանութեան ներքեւ են (§. 19):

Յօդ. 12. Մամուլը օրէնքին սահմանին մէջ ազատ է (§. 20):

Յօդ. 17. Օսմանցիներուն ամէնքն ալ օրինաց առջեւ, կրօնական և ծիսական գործերէն զատ, երկրին իրաւանց և պարտականութեան մէջ հաւասար են (§. 22 Ա.):

Յօդ. 18. Օսմանեան հպատակները պետական պաշտօններուն մէջ ծառայութեան կոչուելու համար պետութեան պաշտօնական լեզուն՝ Թուրքերէնը պայման է որ գիտնան:

Յօդ. 19. Պետական պաշտօնէութեան մէջ բոլոր հպատակները իրենց կարողութեան և ընդունակութեան համաձայն պատշաճ պաշտօններու կը կոչուին (§. 22 Բ.):

Յօդ. 20. Որոշեալ տուրքերը, մասնաւոր կանոններու համաձայն, բոլոր հպատակաց միջեւ ամէնուն կատարողութեան համեմատ կը բաշխուին (§. 23):

Յօդ. 21. Ամէն ոք ըստ սովորութեան իր տիրացած ինչքին և կալուածին մասին ապահով է: Հանրային շահերու համար մինչև որ պէտքը չհաստատուի և օրինաց համաձայն արժէգինը մինչև որ կանխիկ չհատուցուի, ոչ մէկուն սեպկականութիւնը եղած կալուածը չի կրնար առնուիլ (§. 16):

Յօդ. 22. Օսմ. երկիրներուն մէջ ամէն մէկուն բնակարանը և օթեւանը ոտնձգութենէ զերծ է: Օրէնքին սահմանած վիճակներէն դուրս ու է պատճառով կառավարութեան կողմէ բռնի ոչ մէկուն բնակարանը կամ օթեւանը չի մտնուիլ (§. 18):

Յօդ. 24. Գրաւում, տարապարհակ (անկարիա) և տոյժ (ձէրիմէ) արգելուած են. բայց պատերազմի միջոցին ըստ սովորութեան սահմանուելիք տուրքերն ու վիճակները բացառութիւն կը կազմեն:

Յօդ. 25. Առանց օրէնքի մը վրայ յենու, տուրք և մաքս անունով և կամ ուրիշ անունով ոչ մէկէն դրամ չի կրնար առնուիլ:

Յօդ. 26. Տանջանք և ուրիշ ամէն կարգի չարչարանք բացարձակապէս արգելուած են:

63. ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՈՒԺԸ. — Նախապէս արդէն խօսած ենք գործադիր ոյժի մասին (եջ. 60), հոս առաջ կը բերենք Օսմանեան պետութեան նախարարներու մասին սահմանադրութեան գծած քանի մը զրկխաւոր յօդուածները.

Յօդ. 27. Ինչպէս որ Մեծ-Եպարքոսութեան և Շէյխ-իւլ-Իսլամութեան պաշտօնները թագաւորին կողմէ վստահուած անձնաւորութեանց կը յանձնուին, միւս նախարարներու պաշտօններն ալ Կայսերական իրատէով կը հաստատուին:

Յօդ. 28. Նախարարաց խորհուրդը Մեծ-Եպարքոսին նախագահութեան ներքեւ կը գումարուի և ներքին ու արտաքին կարեւոր գործերու իրաւասուն է: Խորհրդադակցութեանց մէջ արտօնութեան կարօտ որոշումները Կայս. իրատէով կը գործադրուին:

Յօդ. 30. Պետութեան նախարարները՝ իրենց պաշտօնին վերաբերող վիճակներու և գործադրութեանց համար պատասխանատու են:

Յօդ. 32. Ամբաստանուած նախարարներու դատաւարութիւնը մասնաւոր օրէնքով պիտի որոշուի:

Յօդ. 33. Իրենց պաշտօններէն դուրս և սոսկ իրենց անձին վերաբերեալ ամէն կարգի դատերու մէջ նախարարները միւս Օսմանցի անհատներէն բնաւ տարբերութիւն չունին: Այս կարգի գործերու դատաւարութիւնը ձեռնհաս հասարակաց դատարանին կողմէ կը կատարուի:

Յօդ. 36. Խորհրդարանին չգումարուած ատենները պետութիւնը վտանգէ մը և կամ ընդհանուր ապահովութիւնը վնասէ մը զերծ պահելու համար երբ հարկեցուցիչ պատճառ մը ըլլայ, և այս մասին տրուելիք օրէնքին խորհրդակցութեան համար երբ ժողովին հրաւիրման և գումարման ժամանակ չըլլայ, Սահմանադրութեան տրամադրութեանց հակառակ չըլլալու պայմանաւ, նախարարաց խորհրդոյ կողմէ տրուած որոշումները, մինչև երեսփ. ժողովին գումարումով տրուելիք որոշումը, կայս. իրատէով առժամապէս օրէնքի ոյժ կ'ունենան:

64. ՕՐԷՆՍՄԻՐ ՈՒԺԸ (Տես էջ. 53). — Օսմանեան Խորհրդարանի մասին Սահմանադրութեան գլխաւոր տրամադրութիւններն են՝

Յօդ. 42. Խորհրդարանը՝ Ծերակոյտ և Երեսփոխանական ժողով անուններով իրարմէ տարբեր երկու ժողովներ կը պարունակէ:

Յօդ. 43. Խորհրդարանին երկու ժողովներն ամէն տարի Նոյեմբերի սկիզբէն կը գումարուին, և կայս. Իրա-

տէով կը բացուին, և Մարտի սկիզբը դարձեալ կայս. Իրատէով կը փակուին: Այս ժողովներէն մէկը՝ միւսին չգումարուած ատենը նիստ չի կրնար գումարել:

Յօդ. 44. Պետութեան կողմէ երբ պէտք տեսնուի, վեհ. կայսրը կրնայ Խորհրդարանը ժամանակէն առաջ բանալ և որոշեալ ժամանակամիջոցին գումարումները կրճատել և կամ երկարաձգել:

Յօդ. 45. Խորհրդարանին բացման օրը վեհ. կայսեր և կամ իր կողմէ փոխանորդաբար Մեծ-Եպարքոսին ներկայութեամբ և պետական նախարարներուն ու երկու ժողովներուն, բացումը կը կատարուի և ընթացիկ տարուոյն մէջ պետութեան ներքին վիճակին ու արտաքին յարաբերութեանց և յաջորդ տարուոյն մէջ ձեռք առնուիլը պէտք տեսնուած միջոցներուն և ձեռնարկութեանց մասին կայս. գահաճառ մը կը կարդացուի:

Յօդ. 51. Անհատ մը յիշեալ երկու ժողովներէն երկուքին միանգամայն չի կրնար անդամակցիլ:

Յօդ. 55. Օրինագիծ մը նախ, Երեսփոխանական ժողովին, յետոյ Ծերակոյտին մէջ, յօդուած առ յօդուած կը կարդացուի և իւրաքանչիւր յօդուածին քուէ տրուելով մինչև որ մեծամասնութեամբ չորոշուի և որոշումէն ետք ամբողջութեանը համար կրկին մեծամասնութեամբ որոշում չտրուի, ընդունելի չըլլար:

65. ԾԵՐԱԿՈՅԸ (§. 35). — Ծերակոյտի կազմութեան գլխաւոր կանոններն են՝

Յօդ. 60. Ծերակոյտին նախագահը և անդամներու առաւելագոյն թիւը՝ Երեսփ. ժողովին մէկ երրորդ մասը չանցնելու պայմանաւ ուղղակի վեհ. կայսեր կողմէ կ'անուանուին:

Յօդ. 61. Ծերակոյտի անդամ անուանուելու համար պէտք է որ մեծ գործերով հանրութեան վստահութեան արժանի և պետական գործոց մէջ բարեօք ծառայութիւններով հանրածանօթ անձ ըլլայ և 40 տարեկանէն վար չըլլայ:

Յօդ. 62. Ծերակոյտի անդամակցութիւնը ցկեանս է:

Յօդ. 63. Ծերակոյտի անդամակցութեան ամսականը 10,000 զրշ. է, ուրիշ անուամբ գանձէն թոշակաւորուած անդամին ամսականը և ռոճիկը եթէ 10,000 զրշ. է վար է, նոյնչափին կը վերածուի և եթէ 10,000 զրշ. կամ աւելի է կը հաստատուի:

66. ԵՐԵՍՓՈՒՍԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ (Տ. 34). — Օսմ. Սահմանադրութիւնը հետեւեալ կանոնական տրամադրութիւնները ունի՝

Յօդ. 65. Երեսփ. ժողովին անդամներու թիւը Օսմանեան հպատակ ամէն 50,000 էրիկ մարդու վրայ մէկ անձ հաշուելով կը կազմուի:

Յօդ. 66. Ընտրական գործը գաղտնի քուէարկութեան վրայ կը հիմնուի:

Յօդ. 68. Երեսփոխանական ժողովի անդամ չեն կրնար ընտրուիլ 1. Օսմ. հպատակ չեղողները: 2. Մասնաւոր կանոնին համաձայն օտար ծառայութեան մէջ գտնուելու առանձնաշնորհում ունեցողները: 3. Թուրքերէն չգիտցողները: 4. 30 տարին չլրացնողները: 5. Ընտրուած պահուն սպասաւոր եղողները: 6. Մնաւկութեամբ դատապարտուելով պատուոյ վերահաստատում չունեցողները: 7. Զեղծ ընթացք ունեցողները: 8. Արգելումը չձուլած, սակայն արգելքը չվերցուածները: 9. Քաղաքային իրաւունքներէ զրկուածները: 10. Իրենց օտար հպատակ ըլլալը պնդողները:

Յօդ. 69. Երեսփոխանական ընդհանուր ընտրութիւնները 4 տարին մէկ անգամ տեղի կ'ունենան, և իւրաքանչիւր երեսփոխանին պաշտօնավարութեան շրջանը թէ և 4 տարի է, սակայն կրնայ վերընտրուիլ:

Յօդ. 71. Երեսփոխանական ժողովին իւրաքանչիւր անդամը զինքը ընտրող շրջանակին առանձին փոխանորդը չէ, այլ բոլոր Օսմանցիներուն փոխանորդը կը նկատուի:

Յօդ. 76. Իւրաքանչիւր երեսփոխանի 20,000 զրշ. տարեկան և 5,000 զրշ. ամսական թոշակ պիտի վճարուի պետական գանձէն, նաև քաղաքային օրինաց համաձայն երթ ու դարձի համար ճամբու ծախք պիտի վճարուի:

Յօդ. 80. Երեսփոխանական ժողովը կը խորհրդակցի իրեն յանձնուած օրէնքի ծրագիրներուն վրայ: Ասոնց մէջ ելեւմտական գործերու և Սահմանադրութեան տրամադրութիւնները կը մերժէ. կ'ընդունի և կը բարեփոխէ և ինչպէս որ ընդհանուր ծախքերու ելեւմտացոյցի կանոնագրին մէջ դրուած է. Երեսփ. ժողովին մէջ մանրամասնօրէն քննուելէ ետքը, անոր քանակութեան մասին նախարարներու հետ որոշում կը տրուի, և ասոր դէմ ցոյց տրուած հասոյթներու որակն ու քանակը բաշխելն ու հայթայթելն ալ նախարարներուն հետ կ'որոշեն:

Պ Ա Ռ Ի Թ Պ.

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐ

67. ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ. — Նախապէս խօսած ենք թէ դատարանները երկուքի կը բաժնուին՝ *Բաղադարան* եւ *Պատժական* (§. 43), հիմա կը մասնաւորենք մեր խօսքը Օսմանեան դատարանական ստորաբաժանութիւններու մասին : Թէ *Բաղադարան* եւ թէ *պատժական* դատարանները երեք աստիճան ունին, որոնք կը կոչուին 1. *Նախադատ* (*Պէրաւէ*), 2. *Վերաքննիչ* (*Իսթիֆա*) եւ 3. *Վճռաբեկ* (*Թէփեկ*) :

Նախադատ դատարաններ կը գտնուին գաւառակներէն (*Էլիլ*) սկսեալ մինչեւ մայրաքաղաք : Գաւառակներու Նախադատ դատարանները կը զբաղին ժողովներուն վերաքննելի դատերուն վերաքննութեամբ, եւ շրջանակին մէջ ծագած ծանր յանցանքի աստիճանին համաձայն պատժական խնդիրներով եւ 5000 ղրշ. է վերաբարձրութեամբ իրաւունքի վերաքննելի դատերով, ինչպէս նաեւ թեթեւ յանցանքներու վերաբերեալ եւ մինչեւ 5000 ղրշ. անվերաքննելի դատերով :

Կառավարչութեանց (*Կառաթ*) Նախադատ դատարանները կը վերաքննեն գաւառակներու Նախադատ դատարաններուն վերաքննելի վճիռները : Նահանգներու (*Էլիլեթ*) կեդրոններուն մէջ կը գտնուին Վերաքննիչ դատարաններ, իսկ Վճռաբեկ ատեանը կը գտնուի Կ. Պոլսի մէջ :

Ըստ Օսմանեան Սահմանադրութեան 84րդ յօդուածին՝ դատարան մը՝ իր պարտաւորութիւնը եղած մէկ դատը տեսնելէ չի կրնար ետ կենալ : Նոյնպէս դատ մը սկսելէ եւ կամ անոր համար պէտք եղած նախնական քննութիւն մը սկսելէ յետոյ չի կրնար դադարեցնել, բացի այն պարագայէն երբ դատախազը դատավարութենէ քաշուի :

Փոքրիկ գաւառակներու մէջ քաղաքային եւ պատժական առանձին դատարաններ չեն գտնուիր, մէկ նախնական դատարան միայն կայ որ երկու տեսակ գործերն ալ կը քննէ իրենց յատուկ օրէնքով :

Կ. Պոլսոյ մէջ ինչպէս նաեւ կարգ մը նահանգներու կուսակալանիստ քաղաքին մէջ կան նաեւ առեւտրական դատարաններ (*Մահալեթ Թէփեկ*) :

68. ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐ. — Դատաւորները (*Կառաթ*) կառավարութեան կողմէ կը կարգուին եւ Պէրաւէ Ծերէֆով կը հաստատուին : Ասոնք չեն հրաժարեցուցուիր, բայց անոնց կողմէ մատուցուած հրաժարականը կ'ընդունուի : Ըստ Սահմանադրութեան՝ մասնաւոր օրէնքով մը դատաւորներուն յառաջադիմութիւնները, անոնց պաշտօններուն փոփոխութիւնները տեղի կ'ունենան, հանգստեան կը կոչուին, եւ իրենց գործած մէկ յանցանքին համար դատապարտութիւն կրելով պաշտօնանկ կ'ըլլան : (Օսմ. Սահմ. Յօդ. 81) :

Ո եւ է դատաւոր մը թէ դատաւորի պաշտօն եւ թէ պետութեան ուրիշ թոշակաւոր պաշտօն մը միանգամայն չի կրնար ստանձնել : (Յօդ. 90) :

Գաւառակներու նախադատ ատեանները նախագահէ մը եւ երկու անդամներէ կը բաղկանան : Նախագահութեան պաշտօնը նախագահներու (փոխ-դատաւորներուն) յանձնուած է :

69. ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԱՏԵԱՆ. — Բարձրագոյն Ատեանը (Տէրաւ Աւ) կը բաղկանայ երեսուն անդամներէ որոնց տասը Ծերակոյտէն, տասը Պետական Խորհուրդէն եւ տասը Վճռաբեկ եւ Վերաքննիչ Ատեաններու նախագահներէն եւ անդամներէն կ'ընտրուին քուէով : Բարձրագոյն Ատեանը Կայսերական Իրատէով Ծերակոյտի պաշտօնատան մէջ կը գումարուի ամէն անգամ երբ հարկ ըլլայ : Այս ատեանին պաշտօնն է տեսնել դատերը այն անձերուն, որոնք համարձակած են Վճռաբեկ Ատենի նախագահներուն, անդամներուն, ինչպէս նաեւ Կայսերական անձին եւ իրաւանց ղէմ գործել, եւ պետութիւնը վտանգաւոր վիճակի մը ենթարկել : (Օսմ. Սահմ. Յօդ. 92) :

Բարձրագոյն Ատեանը կը բաժնուի ~~սեփական~~ եւ ~~օրինակ~~ ճիւղերու :

Ամբաստանիչ Ատեանը երկու երրորդի մեծամասնութեամբ կ'որոշէ ամբաստանուած անձին յանցապարտ ըլլալը կամ ո'չ : Այս ատեանին մէջ գտնուող անդամները վճռատու դիւանին չեն կրնար անդամակցիլ :

Վճռատու դիւանը պաշտօն ունի Ամբաստանիչ ատեանի կողմէ դատաւարութիւնը հարկ տեսնուած դատերը երկու երրորդի մեծամասնութեամբ վերջնա-

կանապէս եւ օրինաց համաձայն տեսնել : Տրուած վճիռները ոչ կը վերաքննուին եւ ոչ կը բեկանին (Յօդ. 93-95) :

70. ՇԵՐԻԻ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐ. — Շերիի օրէնքը Իսլամութեան օրէնքն է : Այս օրէնքով կը տեսնուին Մահմետականներու ամուսնական, ամուսնալուծութեան եւ ամուսնալուծութենէ յետոյ կնոջ ու զաւակներուն տրուելիք ապրուստի վերաբերեալ դատերը : Նաեւ հրապատակներու այն ամէն դատերը որոնք կը վերաբերին ինամակալութեան կարօտ անձերու՝ այսինքն կտակի, որբերու, այրիներու, ցնորածներու, արեան գնի, եւայլն : Վաճճ կալուածներու եւ գետիններու վերաբերեալ կանոններն ալ Շերիի օրինաց մասը կը կազմեն : Այս կարգի դատարանները կը կոչուին Մահալէ Շերիէ, եւ դատաւորներն ալ Իսլամ կրօնաւորներ են :

Վիլայէթներուն մէջ դատաւորները (Կադի) եւ սանճագներու ու զազաններու մէջ ալ նախները կը տեսնեն Շերիի դատերը : Ասոնք երկու տարին անգամ մը կը փոխուին Շէյխ-իւ-Իսլամութեան կողմէ :

Շերիի դատարաններէն բարձր է Ֆէրաֆէն, որ մայրաքաղաքին մէջ կը գտնուի եւ կարող է բեկանել անոնց տուած վճիռները եթէ ապօրէն գտնէ զանոնք :

71. ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ԱՏԵԱՆ. — Բացառիկ պարագաներու ատեն, երբ պետութեան մէջ խռովութիւն մը

տեղի ունենայ, ժամանակաւորապէս երկրին օրէնքները կը դադարին, ասորէն աւելան քննիչ կը հրատարակուի եւ բոլոր պատժական դատերը Պատերազմական Արեւելէ մէջ կը տեսնուին: Այս մասին Սահմանադրութեան կանոնն է՝

Յօդ. 113. Երբ երկրին մէկ կողմը խռովութիւն մը տեղի ունեցած ըլլալը հաստատող ապացոյցները տեսնուին, Կայս. Կառավարութիւնը իրաւասութիւն ունի այդ տեղն առժամեայ կերպով պաշարման վիճակի (Իսարեի էօրփիյէ) մէջ դնելու: Պաշարման վիճակը երկրին օրինաց եւ կանոնաց առժամեայ դադարումը կը նշանակէ եւ պաշարման վիճակին ներքեւ գտնուող տեղին վարչութիւնը մասնաւոր հրահանգով մը պիտի որոշուի: Այն անձերը որոնց կառավարութեան ապահովութիւնը խանգարած ըլլալը ոստիկանական քննութեամբ հաստատուի, անոնց Կայս. երկիրներէն արտաքսուելը միայն Վեհ. Կայսեր կը պատկանի:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

67. Դատարանները երեք աստիճան ունին՝ 1. Նախնական, 2. Վերաքննիչ, 3. Վճռաբեկ:

68. Դատաւորները Պետքը Շէրիֆով կը հաստատուին եւ չեն հրաժարեցուցուիր:

69. Բարձրագոյն ատեանը երկու ճիւղերէ կազմուած է՝ 1. Ամբաստանիչ, 2. Վճռատու:

70. Շէրիի դատարանները իսլամական օրինաց վրայ հիմնուած են:

71. Պատերազմական վիճակ կը հրատարակուի երբ երկրին մէջ խռովութիւն տեղի ունենայ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԳԵԼԻ ՆՈՒԹԵՐ

1. Ի՞նչ է նախնական դատարանի պաշտօնը:
2. Ի՞նչպէս կազմուած են վերաքննիչ դատարանները:
3. Ո՞ր դատերը վճռաբեկատեանին կը տարուին:
4. Դատարան մը ի՞նչ պատճառաւ սկսած դատ մը չի կրնար դադարեցնել:
5. Ի՞նչպէս կ'ընտրուին դատաւորները:
6. Ի՞նչ առթիւ դատաւոր մը կրնայ հրաժարեցուցուիլ:
7. Ի՞նչպէս կազմուած է Բարձրագոյն ատեանը եւ ի՞նչ է անոր պաշտօնը:
8. Ի՞նչ տեսակ խնդիրներ կը տեսնուին Շէրիի դատարաններուն մէջ:
9. Ո՞ր ատեն պատերազմական վիճակ կը հրատարակուի. օրինակ մը տուր:
10. Ի՞նչպէս եւ որո՞նցմէ կը կազմուի Պատերազմական Ատեանը:
11. Ի՞նչպէս տեղի կ'ունենայ դատավարութիւնը այս կարգի դատարաններու մէջ:

Փ Լ Ո Ւ Թ Ե.

ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄՆԵՐ

72. ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ. — Օսմանեան պետութիւնը վարչական տեսակէտով բաժնուած է երեսուն նահանգներու (էլէյէ) :

Իւրաքանչիւր նահանգ բաժնուած է գաւառներու (էլէ կամ շահ), գաւառակներու (շահ), գիւղախմբերու (շահ), գիւղերու (շահ) եւ կամ աւաններու (շահ) :

Ըստ Սահմանադրութեան (Յօդ. 108) նահանգներուն վարչութեան եղանակը արտօնութեանց իրաւասութեան ընդարձակման եւ պարտաւորութեանց վրայ հիմնուած ըլլալով, անոնց աստիճանները Խորհրդարանէն քուէարկուած մասնաւոր օրէնքով մը որոշուած են :

Նահանգի մը վարչութեան պետն ու պատասխանատուն է կուսակալը (էլէ) : Վարչական միւս զխաւոր պաշտօնէութիւններն են՝

Կուսակալի օգնական (էլէ շահ), որ կուսակալին բացակայութեան ատեն, անոր պաշտօնը կը կատարէ, իսկ օգնականին բացակայութեան ատեն կուսակալը նահանգի կեդրոնը գտնուած պաշտօնեաներէն յարմար դատած անձը փոխանորդ (էլէ շահ) կը կարգէ : Օգնականին պաշտօնն է կուսակալին եկած նամակները եւ կուսակալին կողմէ արտօնեալ ուրիշ նամակները կարդալ եւ անոնց բովանդակութիւնը հաղորդել, նա-

հանգին ներքին գործոց վերաբերեալ գրութեանց վրայ կուսակալին որոշումները մակագրել եայլն :

Տէքէ-ի պաշտօնն է նահանգին ելեւմտական գործոց կանոնադրի տրամադրութեան գործադրութեանը հսկել : Եթէ զեղծարարներ գտնուին, գործուած զեղծումին աստիճանը եւ այդ մասին իր դիտողութիւնները հաղորդել կուսակալին :

Մէլէ-ի պաշտօնն է թղթակցութեան վերաբերեալ բոլոր գործերը եւ նահանգին կեդրոնը գտնուած կառավարական տպարանը վարել եւ այս տպարանին մէջ հրատարակուած նահանգային պաշտօնաթերթին խմբագրութիւնը ընել :

Ուսուցիչ-ի պաշտօնն է նահանգին արտաքին գործոց նկատմամբ կուսակալին գիտակցութեամբ, հիւպատոսներուն հետ հաղորդակցիլ, եւ իրեն յանձնարարուած օտար խնդիրներու մասին իր տեսութիւններն ու դիտողութիւնները կուսակալին հաղորդել :

Չէլէ-ի թէքէ-ի պաշտօնն է նահանգին դիրքին եւ բնական յարմարութեան համեմատ երկրագործութեան եւ վաճառականութեան զարգացման նպաստող գործնական միջոցներ ի գործ դնել, արտածութեան եւ ներածութեան հսկել :

Մէլէ-ի պաշտօնն է կրթական կանոնադրութեան տրամադրութեանց անթերի գործադրման հսկել եւ կրթութեան տարածման յատկացուած գումարին ըստ օրինի գործածութեան հոգ տանիլ :

Թէքէ-ի պաշտօնն է ճամբաներու շինու-

Թեան եւ այդ առթիւ եղած ծախքերուն բարուք մատակարարութեան հսկել :

Տէֆէրէ Խաչատրի վաշտօնն է կալուածական առուծախի գործողութեանց ըստ օրինի կատարման հոգ տանիլ :

Էջմիածնի վաշտօնն է նահանգին մէջ գտնուած բոլոր կալուածներուն, հողերուն եւ անոնց վերաբերեալ գործողութիւնները կատարել, տարեկան հասոյթներուն եւ տուրքերուն, մահերուն եւ ծնունդներուն վերաբերեալ արձանագրութիւնները բռնել, անցագրի գործողութիւնները կատարել եւլն. :

Էջմիածնի վաշտօնն է կրօնապատկան հաստատութեանց հասոյթները գանձել եւ էվզաֆի նախարարութեան ղրկել, այդ հաստատութեանց բարուք մատակարարութեան եւ պահպանութեան հսկել, հասոյթներուն գանձման եւ եղած ծախքերուն հաշիւները պատրաստել եւլն. :

Այս ասիւն նահանգին մէջ գտնուող ոստիկանական մարմնոյն գլուխը կը գտնուի :

73. ԿԱՌԱՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆՑ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ. — Իւրաքանչիւր կառավարչութեան գլուխ կը գտնուի կառավարիչ (Էֆէնտէ) մը, որ պատասխանատու է իր իրաւասութեան տակ գտնուած տարածքին ելեւմտական եւ ոստիկանական վարչութեան նկատմամբ :

Կառավարիչը կուսակալէն ստացած հրամանները եւ հրահանգները կը գործադրէ, կը հսկէ օրինաց գոր-

ծադրութեան եւ պաշտօնէութեան ընթացքին եւ եթէ զեղծարարներ գտնուին, անոնց գործած զեղծումին աստիճանը, եւ հանրօգուտ գործոց վերաբերեալ քրննութեանց արդիւնքը կուսակալին կը տեղեկագրէ :

Կառավարչին հրամանին տակ կը գտնուին հաշուակալ մը (Մահալէ), թղթակցութեանց տեսուչ մը (Թահալէ), պետական կալուածահամարի պաշտօնեայ մը (Տէֆէրէ Խաչատրի), կրօնապատկան հաստատութեանց (Էջմիածն) եւ մարդահամարի (Նիսի) պաշտօնեաներ եւ ոստիկանական մարմին մը :

74. ԳԱԻԱՌԱԿՆԵՐՈՒ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ. — Գաւառակի մը վարչութեան գլուխը կը գտնուի փոխ-կառավարիչ (Էֆէնտէ) մը, որ գաւառակին քաղաքային, ելեւմտական եւ ոստիկանական գործերուն բարուք կառավարութեան կը հսկէ, գիւղախմբերու միւտիւնները կ'ընտրէ եւ կառավարիչէն արտօնութիւն ստանալէ յետոյ գիւղախմբային ժողովներուն (Էջմիածն) գումարման հրաման կուտայ, եւ այդ ժողովներուն մէջ տրուած եւ իրեն հաղորդուած իրողութիւնները գաւառակին վարչական ժողովին (Էֆէնտէ) ենթարկել եւ հարկը պահանջած ատեն սանձագին կեդրոնէն հրաման առնելէ ետք կը գործադրէ : Գայմագամին պարտականութիւնն է պարբերաբար այցելել գիւղերը :

Փոխ-կառավարչի մը հրամանին ներքեւ կը գտ-

նուրին հետեւեալ պաշտօնեաները. Բաւ Բաւեւի, որուն պաշտօնն է ելեւմտական եւ հաշուական գործերով զբաղիլ, Եւրե Բաւեւի, որ կը կատարէ գաւառակին վերաբերեալ արձանագրութիւնները եւ թղթակցութիւնները, Եւրե եւ Բաւեւ Բաւեւիներ, որոնց պաշտօնն է կալուածական գործերը յանձնաձեւ, մահերը ու ծնունդները արձանագրել ու անցագրի գործողութիւնները կատարել, եւ ոստիկանական խումբ մը:

75. ԳԻԻՂԱԽՄԲԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻԻՆ. — Գիւղախմբային վարչութեան պետն ու պատասխանատունն է Բաւեւը, որուն պաշտօնն է՝

Ա. Մահերուն, ծնունդներուն եւ ժառանգորդներուն նկատմամբ Բաւեւներուն ըրած քննութեանց եւ Եւրե Բաւեւներուն կատարած ընտրութեանց արդիւնքը, եւ տեղի ունեցած զանգատներուն պատճառն ու աստիճանը գայմագամին հաղորդել:

Բ. Պատահած ոճիրներուն նկատմամբ քննութիւն կատարելով գայմագամին հաղորդել եւ գիւղախմբին մէջ անդորրութեան պահպանման համար եկած հրամանները կատարել:

Գ. Բոլոր ուղղակի կամ անուղղակի տուրքերուն բարուք զանձումին հոգ տանիլ:

76. ԳԻԻՂԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻԻՆ. — Գիւղային վարչութեան պետն ու պատասխանատունն է Բաւեւը: Ամէն մէկ գիւղի մէջ հարկ դատուած թուով Բաւեւներ եւ Եւրե Բաւեւներ կը գտնուին:

Միւթարին պաշտօնն է Բաւեւ Բաւեւին կողմէ իրեն հաղորդուած հրամանները հրապարակել, Իւրե Բաւեւ Մեհեւի որոշմամբ Բաւեւին կողմէ ղրկուած բաշխման ցուցակներուն (Բեւե Բաւեւ) համեմատ տուրքերը գանձել, դատարանը ներկայանալիք անձերուն կոչնագրերը հաղորդել, անցագիր ուզողներուն ըստ օրինի անցագիր տալ, պատահած ծնունդներն ու մահերը Բաւեւին հաղորդել, տեղի ունեցած ոճիրներու եւ սպանութեանց մասին Բաւեւին անյապաղ տեղեկութիւն տալ ու օգնել կառավարութեան՝ ոճրագործներու ձերբակալման համար, եւ գիւղին ոստիկանական պաշտօն կատարելու համար Իւրե Բաւեւ Մեհեւներուն կողմէ Բաւեւ Բաւեւներուն վրայ հսկողութիւն ընել:

77. ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ. — Նահանգին, սանճագին եւ գազային կեդրոնը գտնուած վարչական ժողովները (Եւրե Բաւեւ) տարին անգամ մը նահանգին կեդրոնը գումարուող ընդհանուր ժողովին (Բաւեւ Բաւեւ) հետ մէկտեղ նիստ կը գումարեն:

Վարչական ժողովի պաշտօնն է՝ նահանգին ընդհանուր եւ մասնաւոր գործերուն վրայ խորհրդակցութիւններ կատարել: Վարչական եւ ընդհանուր ժողովներէն զատ գիւղերուն, գիւղախմբերուն եւ քաղաքներուն մէջ ամէն մէկ ազգի մասնաւոր շահերը եւ սովորական թաղապետական գործերը կառավարելու համար առանձին ժողովներ կը գտնուին:

Գ Լ Ո Ւ Խ Զ.

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

81. ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ. — Մինչեւ Օսմանեան Սահմանադրութեան հաստատումը միայն Մահմետականները պարտաւոր էին զինուոր տալ, իսկ Քրիստոնեաները ատոր փոխարէն զինուորական տուրք (շէրէլէ — *shirak*) կը վճարէին: Հիմա ամէն քսան տարին լրացուցած Օսմանցի պարտաւոր է զէնքի տակ մտնել:

Զինուորական ծառայութիւնը քսանեւհինգ տարի կը տեւէ, այսպէս երեք տարի գործօն բանակի մէջ (շէրէլէ — *shirak*), վեց տարի գործօն բանակի պահեստին (էհէլէ — *ehel*), ինը տարի պահեստի (էհէլէ — *ehel*), եւ եօթը տարի երկրապահ (սիւսթ — *sust*) ծառայութեան մէջ:

Ծովային զինուորութեան ծառայութիւնը կը տեւէ քսան տարի, հետեւեալ կերպով. հինգ տարի գործօն բանակին մէջ (շէրէլէ — *shirak*), տասը տարի էհէլէ — *ehel* եւ հինգ տարի էհէլէ — *ehel*:

Մնայուն բանակին եւ նաւատորմին մէջ ծառայութիւնը կրնայ երկարաձգուիլ եւ նոյն համեմատութեամբ զեղջուիլ պահեստի բանակին մէջ ծառայութիւնը:

Զինուորական ծառայութենէ զերծ են՝

Ա. Անոնք որ իրենց տան նեցուկն են (սիւսթ — *sust*),

չունենալով՝ առողջ ըլլալու պայմանով՝ 70 տարեկանէն վար հայր կամ աներ եւ 15 տարեկանէն վեր եղբայր կամ աներձագ, կամ իրենց այրի մօրը միակ զաւակն են, եւ կամ վերջապէս իրենց տուներուն հոգատարութենէն զատ կարօտ եղբորորդիներու եւ քեռորդիներու հոգատարութիւնն ունին իրենց վրայ:

Բ. Անոնք՝ որոնք արդէն բանակին իբր զինուոր եւ կամ իբր ոստիկան-զինուոր ծառայող եղբայր մը ունին:

Գ. Անոնք՝ որոնք բարձրագոյն վարժարաններու, կրօնաւորութեան պատրաստող դպրոցներու եւ զինուորական վարժարաններու կ'աշակերտեն:

Դ. Անոնք՝ որոնք կղերականի հանգամանք ունին:

Ամէն նորագիր զինուոր կրնայ երեք ամիս ծառայութենէ յետոյ 50 Օսմ. ոսկի փրկանք վճարելով ազատիլ գործօն ծառայութեան մնացած մասէն:

82. ՅԱՄԱԲԱՅԻՆ ԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ. — Յամաբային բանակը կը գտնուի Պատերազմական Նախարարութեան ընդհանուր հրամանատարութեան ներքեւ եւ բաժնուած է եօթը շրջանակներու.

Ա. Զօրաբանակ, կեդրոնատեղին է Կ. Պոլիս. Բ. Էտիքնէ, Գ. Սելանիկ, Դ. Երզնկա, Ե. Շամ (Դամասկոս), Զ. Պաղատ, Է. Եէմէն:

Այս եօթը բանակներէն զատ Օսմ. բանակը ունի երկու մասնաւոր շրջանակներ՝ Տրիպոլիս եւ Հիճազ, որոնք փոխանակ բանակատեղի ըլլալու կեդրոններ են մէկ մէկ զօրաբաժիններու:

83. ԲԱՆԱԿԻՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ. — Բանակը կազմուած է հետեւակ (բէււէ), ձիաւոր (սէււէ), թնդանօթաձիգ (բօբօն) եւ ամրաշէն (էւէնէւէ) զօրքերէ: Օսմանեան բանակներու հրամանատարները ունին Գէշի աստիճան, որ կը համապատասխանէ մարաշխտի աստիճանին:

Բանակը նախ կը ստորաբաժնուի զօրաբաժիններու (ֆէրէ), որուն պետն է ֆէրէէր: Զօրաբաժինն ալ իր կարգին կը բաժնուի վաշտերու (էւէ), որուն հրամանատարները ունին ւէշի կամ Գէշի աստիճան:

Վաշտը կը բաղկանայ քանի մը գունդերէ (ւււ) որուն կը հրամայէ գնդապետի (Գէւււ) աստիճանով սպայ մը, որուն կ'աջակցի կամ կը տեղակալէ փոխգնդապետը կամ տեղակալ-գնդապետը (գնդապետ):

Գունդերը կը կազմուին գումարտականէ, որոնք ունին հազարական զինուոր եւ կը գտնուին հազարապետի մը (Գէւււ) հրամանին տակ, որուն կը փոխանակէ կամ կ'աջակցի դեր-հազարապետը (գնդապետ):

Գումարտականները դարձեալ կը ստորաբաժնուին բաժնիներու որոնք կը բաղկանան հարիւրական հոգիէ, ընդ հրամանատարութեամբ սպայի մը որ կը կրէ հարիւրապետի (էււււ) աստիճան, որ ունի երկու աջակից՝ Ա. առաջին տեղակալ (Գէւււ-էւււ) եւ Բ. երկրորդ տեղակալ (Գէւււ-էւււ):

Իսկ միւս ենթասպաններու դասակարգը հետեւին դուրս է. ասոնք են Գէւււ-էւււ-էւււ եւ Գէւււ-էւււ-էւււ: Այս ենթասպանները վեց տարուան ծառայութենէ յետ-

տոյ քննութեան կ'ենթարկուին եւ եթէ յաջողին սպաներու դասակարգը կ'անցնին եւ հոն կրնան հետզհետէ յառաջանալ:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

81. Զինուորութիւնը ամէն Օսմանցիի համար պարտաւորիչ է:

82. Բանակը եօթը շրջանակներու բաժնուած է:

83. Բանակը կազմուած է հետեւակ, ձիաւոր, թնդանօթաձիգ եւ ամրաշէն զօրքերէ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆԻԹԵՐ

1. Գրէ՝ Օսմանեան բանակին պատմութիւնը: 2. Զինուորական ծառայութիւնը քանի՞ տարի կը տեւէ, եւ ի՞նչ կերպով: 3. Ծովային զինուորութիւնը քանի տարի: 4. Որո՞նք զերծ են զինուորական ծառայութենէ: 5. Յամաքային բանակը քանի՞ շրջանակներու բաժնուած է: 6. Բանակը ի՞նչպէս կազմուած է:

ըլլալով, ասոնց գործառնութիւններէ գոյացած հասոյթն ալ պետական է:

Կայ եւ տասանորդի տուրք, որ կը զանձուի հողագործական արտադրութիւններէ: Տասանորդը նիւթով կը վճարուի եւ ոչ թէ դրամով: Սովորաբար տասանորդը աճուրդով կապալառուներու կը տրուի կառավարութեան կողմէ:

Անտառներ, հանքեր, ձկնարաններ եւլն. մենաշնորհով ընկերութեանց կամ անհատներու կը տրուին, որոնցմէ կառավարութիւնը տարեկան նշանակելի հասոյթ մ'ունի:

Եգիպտոս՝ որպէս Օսմանեան գերիշխանութեան ներքեւ գտնուող երկիր մը՝ տարեկան հարկ կը վճարէ:

86. ԵԼՔԸ. — Պետական հասոյթները կը յատկացուին երկրին զարգացման, ապահովութեան եւ բարեգարգման: Պետութիւնը պարտաւոր է վճարել պետական բոլոր պաշտօնեաներուն, որոնք ժողովրդին կը ծառայեն, պահել բանակը, ոստիկանութիւնը, դատարանները, հոգ տանիլ հանրային կրթութեան, հանրօգուտ շինութեանց եւ այն բոլոր միջոցներուն որոնք կը նպաստեն երկրին նիւթական ու բարոյական բարձրացման:

87. ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՊԱՐՏՔԸ. — Պետութիւնը ամէն անգամ երբ չի կրնար պիտոճէն հաւասարակշռել՝ պարտք կ'ընէ: Օսմ. հանրային պարտքը մօտաւորապէս 130

միլիոն Օսմ. ոսկի է: Այս պարտքի գլխավճարի եւ տոկոսներու վճարման համար կազմուած է Հարսիսի Պարտքի Վարչութիւնը (Տարտիսի Ուսուցիչ), որ կը բաղկանայ պարտատէր տէրութեանց եւ Օսմ. պետութեան ներկայացուցիչներէն:

Հանրային Պարտուց Վարչութեան յանձնուած են պետական հետեւեալ հասոյթները՝ ծխախոտի, թէմպէքիի, աղի, դրոշմի (բացի նամակադրոշմէ), մետաքսի, ոգելից ըմպելեաց, ձկնարաններու եւայլն տուրքերը:

88. ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԳԱՆՁԸ. — Անձնական գանձը յատուկ տեսչութեան մը ներքեւ կը գտնուի, որ կը գանձէ արքունի կալուածներու հասոյթները եւ կը վճարէ Վեհապետին եւ արքայական գերդաստանի անդամներուն ռոճիկները: Անձնական գանձի պիտոճէն ալ ելեւմտական նախարարը ընդհանուր պիտոճէին հետ խորհրդարանի վաւերացման կ'ենթարկէ:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

84. Պիտոճէն պետութեան տարեկան ենթադրական ելեւմուտքը կը ցուցնէ:

85. Պետական հասոյթները կը գոյանան 1. Ուղղակի տուրքերէ, 2. Անուղղակի տուրքերէ եւ 3. Հարկատու երկիրներու հարկերէն:

86. Հասոյթները կը գործածուին երկրին ապահովութեան եւ զարգացման:

87. Հանրային պարտքը մասնաւոր վարչութեան մը յանձնուած է :

88. Անձնական գանձը արքունի գերդաստանին համար է :

ՀԱՐՑՈՒԹՅՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԳԵԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Ի՞նչ էր այս տարուան Օսմ. պիւտճէն : 2. Ո՞վ կը պատրաստէ պիւտճէն : 3. Ի՞նչպէս կը վաւերացուի : 4. Պետութիւնը ի՞նչ հասոյթներ ունի : 5. Թուէ՛ ուղղակի տուրքերը : 6. Անուղղակի տուրքերը : 7. Ի՞նչ է տասանորդը (աշար) : 8. Ո՞ւր կը գործածուին պետութեան հասոյթները : 9. Տարեկան ո՞րքան կը ծախսուի հանրային կրթութեան համար, ո՞րքան բանակին, և ո՞րքան ոստիկանութեան : 10. Ի՞նչ է հանրային պարտքը և ի՞նչպէս գոյացած է : 11. Ի՞նչ է անձնական գանձը :

Մ Ա Ս Ն Ե.

ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

—>>>00<<<—

Ք Լ Ո Ւ Թ Ա.

Հ Ի Մ Ն Ա Կ Ա Ն Ս Կ Զ Բ Ո Ւ Ն Ք

89. ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆԸ. — Ազգային Սահմանադրութիւնը 1860 Մայիս 24ին հաստատուեցաւ եւ 1863 Մարտ 19ին փոքր փոփոխութեամբ մը վաւերացուեցաւ Օսմանեան կառավարութենէն :

Սահմանադրական շարժումը շատ կանուխէն սկըսած էր մեր մէջ : Նախապէս ազգային գործերը ամբողջովին ամիրաներու կամայականութեանց ենթարկուած էին եւ Պատրիարքները անոնց ազդեցութեան ներքեւ կը գտնուէին :

Այս դրութեան դէմ՝ առաջին պայքարը արհեստաւոր դասակարգն սկսաւ : Ապա Ֆրանսայի մէջ կրթութիւն ստացած եւ նոր գաղափարներով տոգորուած Հայ երիտասարդներ արհեստաւոր դասակարգին հետ միացան եւ ծնունդ տուին Սահմանադրութեան : Այս

հայրենասէր գործիչներն էին Տքթ. Սերվիլէն, Տքթ. Ռուսինեան, Պալեան, Օտեան, Աղաթօն եւ ուրիշները:

Սահմանադրութիւնը մեր վայելած առանձնաշնորհումներուն հաւաքումն ու կանոնաւորումն էր: Միայն ժողովրդական քուէի իրաւունք մը կ'աւելնար: 1864 Մայիս 24ին ընդհանուր ժողով գումարուեցաւ եւ հոն յայտնի եկեղեցական ու աշխարհական անձնաւորութեանց եւ ժողովրդի խումն բազմութեան ներկայութեան կարդացուեցաւ պատրաստուած Սահմանադրութիւնը եւ ժողովականներուն ստորագրութեամբ վաւերացուեցաւ:

90. ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶՐՈՒՆՔ. — Ազգային Սահմանադրութեան հիմնական սկզբունքները հետեւեալներն են.

Ա. Ազգին ամէն մէկ անհատը առ ազգը պարտականութիւններ ունի: Ազգն ալ իր կողմէն առ ազգային ամէն մէկ անհատ պարտաւորութիւններ ունի. դարձեալ ամէն մէկ անհատ իրաւունք ունի ազգէն եւ ազգն անհատներէն:

Ուստի ազգն ու ազգայինք փոխադարձ պարտքերով կապուած են իրարու հետ, այնպէս որ մէկին պարտաւորութիւնները միւսին իրաւունքն են:

Բ. Ազգայնոց պարտականութիւնն է ազգին պիտոյիցը պահանջած ծախքերուն մասնակից ըլլալ իւրաքանչիւրը իր կարողութեան չափով: Ազգին խնդրած ծառայութեանց յօժարակամ յանձնառու ըլլալ եւ տնօրինութեանց սիրով հնազանդիլ:

Ազգայնոց այս պարտականութիւնները ազգին իրաւունքն են:

Գ. Ազգին պարտականութիւնն է՝ ազգայնոց բարոյական, մտաւորական պիտոյիցը հոգ տանիլ: Հաստատնեայց եկեղեցւոյ դաւանանքը եւ աւանդութիւնները անարատ պահել. մարդկութեան հարկաւոր եղած անհրաժեշտ գիտելեաց ուսումը՝ ամէն աստիճանի թէ մանչ եւ թէ աղջիկ տղայոց հաւասարապէս ծաւալել. ազգային հաստատութիւնները պայծառ պահել. հասոյթները օրինաւոր կերպով աւելցնել, եւ ծախքերն իմաստութեամբ տնտեսել: Ազգին ծառայութեանը մշտնջենապէս նուիրեալ անձանց կացութիւնը բարւոքել եւ ապագան անդորրել. կարօտելոց խնամք տանիլ հայրաբար, ազգայնոց մէջ ծագած վէճերն արդարութեամբ խաղաղել, եւ վերջապէս ազգային յառաջադիմութեան անձնուէր աշխատիլ:

Ազգին այս պարտականութիւնները ազգայնոց իրաւունքն են:

Դ. Ազգը փոխանորդաբար ներկայացնող, եւ այս փոխադարձ պարտեաց կանոնաւոր կատարմանը տեսուչ ու մատակարար կարգեալ իշխանութիւնը՝ Առաջնորդ կը կոչուի, որուն յանձնուած է Օսմանեան տէրութենէն յատուկ արտօնութեամբ, եւ Սահմանադրութեան միջոցաւ, Թուրքիոյ Հայոց ներքին գործերու տնօրինութիւնը:

Ե. Վարչութիւնը ազգային ըլլալու համար՝ պէտք է Երեսփոխան ըլլայ:

2. Երեսփոխանական վարչութեան հիմը՝ երեսփոխանական սկզբունքն է, որ արդարեւ սկզբունքն է, իր ոյժը ձայնից բազմութեան մէջ կը կայանայ, որ արդարեւ սկզբունքն է:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

89. Ազգային Սահմանադրութիւնը հաստատուեցաւ 1860 Մայիս 24ին:

90. Հիմնական սկզբունքը փոխադարձ պարտուց և իրաւանց սկզբունքն է:

ՀԱՐՑՈՒԹՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆԻԹԵՐ

1. Գրէ՛ Սահմանադրութեան հաստատութեան պատմութիւնը: 2. Ամիրաներու և էսնաֆներու կռիւները: 3. Նոր երիտասարդութեան կատարած դերը: 4. Ի՞նչ աղբիւրներէ առնուեցաւ Ազգային Սահմանադրութիւնը: 5. Ի՞նչ են ազգային անհատի մը պարտականութիւնները առ ազգը: 6. Ազգը ի՞նչ պարտականութիւններ ունի անհատին հանդէպ:

ՊԼՈՒԹՔ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

91. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ. — Ազգային վարչութեան գլխաւոր մարմինը Երեսփ. Ընդհանուր ժողովն է, որ կը բաղկանայ 140 անդամներէ: Ասոնցմէ 20ը եկեղեցական են, եւ կ'ընտրուին Կ. Պոլսոյ մէջ գրտնուող եկեղեցականներէն, իսկ 40ը գաւառներէն, եւ 80ն ալ Կ. Պոլսոյ թաղերէն ընտրուած երեսփոխաններ են:

Ազգային Ընդհանուր ժողովը տասը տարիի համար կ'ընտրուի եւ երկու տարին անգամ մը մէկ հինգերորդ մասը փոխուելով կը նորոգուի: Ընդհանուր ժողովի նիստերուն կը նախագահէ Պատրիարքը, եւ նիստը կը բացուի երբ անդամներու մեծագոյն մասը, այսինքն առնուազն եօթանասունըմէկ հոգի ներկայ ըլլան:

Ընդհանուր ժողովի պաշտօնն է՝ ազգին ընդհանրական գործերու տնօրինութիւն, այսինքն՝ «Պատրիարքը, Կաթողիկոսը եւ ազգին գլխաւոր պաշտօնատարները, եւ Կրօնական ու Քաղաքական ժողովներու անդամները ընտրել, Ազգային ժողովոյ վարչութեանը հսկողութիւն ընել, սոյն ժողովներուն վերաբերեալ՝ բայց իրենց ձեռնհասութենէն վեր համարուած գործերը որոշել եւ վճռել, եւ Ազգային Սահմանադրութիւնը անխախտ պահել.» (Յօդ. 60):

Ընդհանուր ժողովը կը գումարուի Ազգային Վարչութեան երկամեայ տեղեկագիրը լսելու, Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովներու կամ Պատրիարքի եւ Ժողովներու մէջ պատահած տարաձայնութիւնը բառնալու, ելեւմտական պաշտօնատարներու ձեռքով ժողովուած ու գործածուած գումարներու ընդհանուր հաշիւը քննելու եւ յետագայ երկու տարուան մէջ ազգային տուրքը ինչպէս տնօրինուիլը սահմանելու եւ իր ազգային ընդհանուր պաշտօնի կատարման համար :

Ազգային Վարչութեան ժողովներուն անդամ եղող երեսփոխանները ամէն խնդրոյ վրայ կրնան խօսիլ, բայց տուրքի եւ ընտրութեան խնդիրներէն զատ՝ ուրիշ խնդիրներու մէջ չեն կրնար քուէ տալ :

92. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ. — Քաղաքական ժողովը կը բաղկանայ ազգային գործերուն եւ պետական օրինաց տեղեկ քսան աշխարհականներէ, որոնք կ'ընտրուին Ազգային Երեսփոխանական ժողովին կողմէն զաղտնի քուէարկութեամբ եւ քուէից բացարձակ առաւելութեամբ : Ընտրութիւնը Պատրիարքի միջոցաւ կը հաղորդուի Բ. Դրան վաւերացման համար :

Այս մարմինը երկու տարին անգամ մը Ապրիլի վերջը կը լուծուի եւ Մայիսի սկիզբը կը նորոգուի : Անդամները առաջին երկու տարին վերընտրելի չեն : Ամէն անգամ երբ Քաղաքական ժողովի անդամներէն երեք հոգի պակսին, Ընդհանուր ժողովը անոնց տեղը նորեր կ'ընտրէ :

«Քաղաքական ժողովի պաշտօնն է՝ ազգային քաղաքական գործոց ընդհանուր տեսչութիւնը : Իր պարտաւորութիւններն են ազգին բարեկարգութեան եւ յառաջդիմութեան մտադրութիւն եւ փոյթ ունենալ, իր տեսչութեան տակ գտնուող խորհրդոց կողմէն մատուցուած ազգօգուտ առաջարկութիւնները ուշադրութեամբ քննել, եւ անոնց կարեւորութիւնը յայտնուելէն յետոյ՝ հաստատել կամ գործադրութեան արգելքները բառնալու ջանք ընել .» (Յօդ. 41) :

Քաղաքական ժողովը ունի իր օժանդակ խորհուրդները եւ խնդրոյ մը լուծումէն առաջ պատկանեալ խորհրդի կարծիքը կ'առնէ : Երբ քաղաքական կարեւոր խնդիր մը իր ձեռնհասութենէն վեր դատէ, Ընդհանուր ժողովին կը դիմէ :

93. ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ. — Կրօնական ժողովը կը բաղկանայ տասնեւչորս եկեղեցականներէ, որոնք գոնէ երեսուն տարին լրացուցած, եւ գէթ հինգ տարիէ ի վեր ձեռնադրուած պէտք է ըլլան :

Եկեղեցական Համագումար ժողովը զաղտնի քուէարկութեամբ, Կրօնական ժողովի անդամներուն եռապատիկը կ'ընտրէ, որոնցմէ Երեսփոխանական ժողովը կը կատարէ ընտրութիւնը : Կրօնական ժողովն ալ Քաղաքականին նման երկու տարին անգամ մը կը նորոգուի եւ անդամները անմիջապէս վերընտրելի չեն :

Կրօնական ժողովի պաշտօնն է՝ ազգային կրօնական գործոց ընդհանուր տեսչութիւնը : Իր պար-

տաւորութիւններն են՝ Ազգին մէջ կրօնական զգացումը զարգացնել, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դաւանանքն ու աւանդութիւնները անխախտ պահել, եկեղեցիներու եւ եկեղեցականներու բարեկարգութեանը հսկել, եկեղեցականներու ներկայ վիճակը լաւցնելու եւ ապագան անդորրելու եւ ապահովցնելու միջոցները ձեռք բերելու հոգ տանիլ: Ազգային վարժարանաց երբեմն այցելութիւն ընելով՝ Քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցման վրայ հսկողութիւն ընել, արժանաւոր եւ բանիբուն վարդապետներ եւ քահանաներ հասցնել, եւ ազգին մէջ ծագած վէճերը քննելով՝ եկեղեցւոյ օրինաց համեմատ լուծել.» (Յօդ. 28):

Կրօնական ժողովը երբ չկարենայ զուտ կրօնական խնդիր մը լուծել, եկեղեցական Համագումար ժողով կը հրաւիրէ եւ խնդրին լուծումը անոր կը յանձնէ: Երբ այս ժողովն ալ անձեռնհաս համարէ ինքզինքը՝ ստորագրեալ տեղեկագրով Ընդհանրական Կաթողիկոսին կը դիմուի:

94. ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐ ԵՒ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒԹԻՒՆՔ.

— Ուսումնական, տնտեսական եւ դատաստանական գործերու եւ Վանօրէից տեսչութեան համար չորս Խորհուրդ, եւ մատակարարութեան պաշտօնով երեք Հոգաբարձութիւններ կը հաստատուին Քաղաքական ժողովի կողմէն: Ասոնց անդամները երկու տարի պաշտօն կը վարեն, սակայն ամէն տարի կիսով չափ կը նորոգուին:

Ա. Ուսումնական Խորհուրդ կը բաղկանայ եօթն աշխարհական անդամներէ: Պաշտօնն է ազգային դաստիարակութեան եւ կրթութեան ընդհանուր տեսչութիւնը:

Ուսումնական Խորհուրդի պարտականութիւններն են՝ հսկել ազգային վարժարանաց բարեկարգութեան, խրախուսել կրթական ընկերութիւնները, պատրաստել հմուտ եւ կարող դաստիարակներ ու նպաստել անոնց վիճակի բարելաւման, հրատարակել դասագրքեր, կատարել դպրոցներու տարեկան քննութիւններն ու շրջանաւարտներու վկայական տալ, եւ վաւերացնել դպրոցական դասագրքերը: Իսկ կրօնական ուսման համար Կրօնական ժողովը կ'որոշէ դասագրքերն ու դասատուները. (Յօդ. 45):

Բ. Տնտեսական Խորհուրդ կը բաղկանայ եօթն տնտեսագէտ աշխարհականներէ:

Պաշտօնն է՝ Պոլիս գտնուած ազգային բոլոր հաստատութիւններուն եւ անոնց կալուածներու մատակարարութեան ընդհանուր տեսչութիւնը: Պարտականութիւնն է՝ այս հաստատութեանց բարեկարգութեանը անխոնջ հսկել եւ հոգ տանիլ:

Տնտեսական Խորհուրդը պարտաւոր է հոգ տանիլ որ ազգային ամէն կալուած ունենայ օրինաւոր կալուածագրերը, որոնց օրինակները Պատրիարքարանի դիւանատան մէջ կը պահուին:

Ազգային ո՛ր եւ է կալուածի գնում ու վաճառում չի կրնար տեղի ունենալ, առանց Տնտեսական Խոր-

հուրդի զիտութեան, Քաղաքական ժողովի հաճութեան եւ Պատրիարքին կնիքով հաստատութեան:

Կ. Պոլսոյ եւ շրջականերու մէջ ազգային ո՛ր եւ է շինութեան կամ վերանորոգութեան չի կրնար ձեռնարկուիլ, առանց Տնտեսական Խորհուրդի զիտութեան եւ Քաղաքական ժողովի հաճութեան:

Տնտեսական Խորհուրդը Ազգային Ելեմտից, Կտակաց եւ Հիւանդանոցի Հոգաբարձութեան եւ Թաղական Խորհուրդներուն մատակարարութեանը վրայ հսկողութիւն կ'ընէ, եւ իւրաքանչիւրէն որոշեալ ատենին հաշիւ առնելով կը հաղորդէ Քաղ. ժողովին:

Տնտեսական Խորհուրդը տարեգլխէն երկու ամիս առաջ յետագայ տարուան պիտոճէն Ելեմտից Հոգաբարձութենէն ստուգելով կը ներկայացնէ Քաղաքական ժողովին. (Յօդ. 46):

Գ. Դատաստանական Խորհուրդը կը բաղկանայ ութ իրաւագէտ, ամուսնացեալ եւ քառասուն տարին լրացուցած անձերէ, չորսը աշխարհական եւ չորսը եկեղեցական: Այս Խորհուրդին նախագահն է Պատրիարքական Փոխանորդը, եւ անդամներուն բոլորն ալ Խառն ժողովի կողմէն կ'ընտրուին:

Դատաստանական Խորհուրդի պաշտօնն է՝ ընտանեկան վէճերը լուծել, եւ Բ. Դրան կողմէն Պատրիարքարանի յանձնուած դատերը քննել եւ որոշել: Երբ Դատաստանական Խորհուրդը դատ մը իր ձեռնհասութենէն վեր դատէ, Խառն ժողովին կը յանձնուի: Դատերը վերաքննելի են. (Յօդ. 47):

Դ. Վարչական Խորհուրդը ազգային վանքերու հաստից եւ ծախուց ընդհանուր տեսչութիւն եւ մատակարարութիւն կը կատարէ եւ կը բաղկանայ եօթն անձերէ. (Յօդ. 48):

Իսկ Հոգաբարձութիւններն են՝

Ա. Ելեմտից Հոգաբարձութիւնը որ կազմուած է եօթն հաշուագէտ անձերէ եւ պաշտօնն է Ազգային կեդրոնական սնտուկին տնտեսութիւնն ու համարակալութիւնը:

Բ. Կտակաց Հոգաբարձութիւնը որ ունի երեք եկեղեցական եւ չորս աշխարհական անդամներ: Պաշտօնն է ազգային կտակներու տնօրինութիւնը: Իր պարտաւորութիւնն է կտակներու օրինաւոր կերպով եւ կտակարարին նպատակին եւ դիտաւորութեանը համաձայն գործադրութեանը հսկել. (Յօդ. 50):

Գ. Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը որ կազմուած է ինն անձերէ, որոնցմէ երկուքը վկայեալ բժիշկ պիտի ըլլան: Պաշտօնն է Ազգային Հիւանդանոցը եւ անոր սեփական կալուածներն ու եկամուտները տնտեսել, եւ անոնց հասոյթովն ու ազգային սնտուկին նպաստովը մատակարարել զայն: Այս Հոգաբարձութիւնը Հիւանդանոցի տնտեսական մատակարարութեան մասին Տնտեսական Խորհուրդին, իսկ Որբանոցի դաստիարակութեան մասին Ուսումնական Խորհուրդին պատասխանատու է. (Յօդ. 51):

95. Թաղական Խորհուրդ. — Իւրաքանչիւր թաղ ունի Թաղական Խորհուրդ մը որ կը բաղկանայ թաղին բնակչութեան համեմատութեամբ հինգէն տասներկու անդամներէ:

Թաղական Խորհուրդին պաշտօնն է թաղին ազգային գործոց մատակարարութիւնը, եկեղեցւոյ եւ դպրոցի Հոգաբարձութիւնը, աղքատներու խնամակալութիւնը, եւ ազգայիններու մէջ պատահած վէճերուն քննութիւնն ու խաղաղարարութիւնը:

Իր պարտականութիւններն են՝ թաղին եկեղեցւոյն պայծառութեանը խնամ տանիլ, թաղին մէջ թէ աղջիկ եւ թէ մանչ տղայոց դաստիարակութեան համար դպրոցներ հաստատել եւ թաղին կարօտ ընտանիքներուն ձեռնտուութիւն ընել:

Իւրաքանչիւր Թաղական Խորհուրդ իր թաղին մէջ եղած ծնունդներու, ամուսնութեանց եւ մահերու արձանագրութիւնը կը պահէ մասնաւոր տոմարի մը մէջ:

Թաղական Խորհուրդները ուղղակի յարաբերութեանց մէջ են Տեսուչ Խորհուրդներուն հետ եւ պարտաւոր են համար տալ անոնց. (Յօդ. 53):

Իւրաքանչիւր Թաղական Խորհուրդ իր թաղին ժողովուրդին քուէովը կ'ընտրուի չորս տարուան համար: Պաշտօնավարութիւնը լրացուցած Թաղական Խորհուրդի անդամները վերընտրելի են:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

91. Ընդհանուր Ժողովը կազմուած է 140 երեսփոխաններէ:

92. Քաղաքական Ժողովը 20 անձերէ կը բաղկանայ եւ կ'ընտրուի Ընդհանուր Ժողովէն:

93. Կրօնական Ժողովը կազմուած է 14 եկեղեցականներէ, որոնք Համագումար Ժողովէն կ'ընտրուին:

94. Քաղաքական Ժողովը կ'ընտրէ չորս Խորհուրդները եւ երեք Հոգաբարձութիւնները:

95. Թաղական Խորհուրդը չորս տարուան համար կ'ընտրուի եւ կը վարէ թաղին ազգային գործերը:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆՈՒԹԵՐ

1. Ինչպէս կազմուած է Ազգային Ընդհանուր Ժողովը:
2. Ազգային երեսփոխան մը ինչպէս կ'ընտրուի:
3. Նկարագրէ՛ Ընդհ. Ժողովի մէկ նիստը որուն ներկայ գտնուած ես:
4. Ինչ դեր կը կատարէ Քաղ. Ժողովը:
5. Կրօնական Ժողովի պարտականութիւնը ինչ է:
6. Ինչպէս կազմուած է Եկեղեցական Համագումար Ժողովը:
7. Քանի՞ Խորհուրդներ կան եւ անոնց իւրաքանչիւրին պաշտօնն ինչ է:
8. Ինչ պարտականութիւններ ունի Հիւանդանոցի Հոգաբարձութիւնը:
9. Ինչպէս կը կազմուի Թաղականութիւնը:
10. Նկարագրէ՛ ձեր Թաղին Թաղական Խորհուրդին ընտրութիւնը:

Փ Ա Ո Ւ Թ Փ.

Պ Ա Տ Ր Ի Ա Ր Ք Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

96. ՊԱՏՐԻԱՐՔ. — Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը Ազգային Ընդհանուր Ժողովի նախագահն է, Գործադիր մարմնի վարիչ եւ մասնաւոր պարագաներու մէջ կառավարութեան հրամաններուն միջնորդը:

Պատրիարքական ընտրելին պէտք է ըլլայ երեսունը հինգ տարին լրացուցած Օսմանեան հպատակ եպիսկոպոս մը, ընդհանուր ազգին վստահութեան ու յարգանաց արժանի եւ Պատրիարքական աթոռին վայելուչ ամէն յատկութիւններն ու արժանաւորութիւնը ունենայ. (Յօդ. 1):

Երբ Պատրիարքը վախճանելով կամ հրաժարելով Աթոռը պարապ մնայ, Խառն Ժողովը կ'ընտրէ Տեղապահ մը եւ անոր վաւերացումը կը հաստատէ Բ. Դռնէն:

97. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ. — Պատրիարքի ընտրութեան համար Տեղապահը նախ եկեղեցական Համագումար կը հրաւիրէ ուր գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրելաց ցանկ մը կը պատրաստէ: Խառն Ժողովն ալ հինգ անունով ցուցակ մը կը պատրաստէ այս ցանկէն: Այս երկու ցուցակները կը ներկայացուին Ընդհանուր Ժողովին, որ գաղտնի քուէարկութեամբ եւ քուէից բացարձակ առաւելութեամբ կ'ընտրէ Պատրիարքը. (Յօդ. 2):

Ընտրութիւնը կատարուելէն յետոյ տեղեկագիր մը կը շինուի՝ զոր բոլոր ժողովականները կը ստորագրեն եւ Տեղապահի միջնորդութեամբ Բ. Դրան կը մատուցուի եւ Պատրիարքը կը հաստատուի ըստ վաղեմի սովորութեան՝ Կայսերական հրամանին համեմատ:

Ընտրուած Պատրիարքը պաշտօնի սկսելէն առաջ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ եւ Ընդհանուր Ժողովի առջեւ հանդիսաւոր ուխտ կ'ընէ հետեւեալ կերպով. «Աստուծոյ Առաքելս եւ Եկեղեցւոյն Սուրբ Ժողովոյն հրահանգներով եւ հաստատութեամբ Տեղապահս եւ Սուրբ Ժողովոյն հրահանգներով եւ Սուրբ Ժողովոյն հրահանգներով եւ Սուրբ Ժողովոյն հրահանգներով:»

Եթէ Պատրիարքը ազգային սահմանադրական օրինաց դէմ գործէ, Ընդհանուր Ժողովը իրաւունք ունի քննիչ Յանձնաժողովի տեղեկագիրը լսելէ յետոյ զայն հրաժարեցնել, երբ ամբաստանութիւնը հաստատուի. (Յօդ. 6):

98. ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ՊԱՇՏՕՆԸ. (Յօդ. 8-12). — Պատրիարքին պարտականութիւնն է Սահմանադրութեան սկզբունքին համեմատ վարուիլ, եւ անոր ամէն կէտերուն ճշդիւ գործադրութեանը ուշի ուշով հսկել:

Պատրիարքը իրեն ուղղուած գործերն պատկանեալ ժողովին քննութեան եւ որոշման կը յանձնէ: Սակայն ստիպողական պարագաներու ժամանակ Պատրիարքը կարող է ժողովին բովէն չանցած խնդիր մը կարգադրել իր վրայ առնելով պատասխանատուութիւնը:

Պատրիարքը կրնայ Սահմանադրութեան սկզբանց համեմատ չվարուող եկեղեցական մը, ուսուցիչ մը, եկեղեցւոյ, վանքի, դպրոցի կամ հիւանդանոցի գործակալ մը պաշտօնէն հանելու առաջարկութիւն ընել ձեռնհաս ժողովին կամ խորհրդին:

Պատրիարքը իրաւունք չունի ինքնին լուծել եւ փոխել Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովները եւ անոնց վերաբերեալ խորհուրդները: Բայց երբ տեսնէ թէ անոնցմէ մէկը Սահմանադրութեան սկզբանց հակառակ ընթացքի մէջ է, նախ բացատրութիւն կ'ուզէ, երկրորդ իմաց կուտայ անոր ապօրինաւոր ընթացքը ու կարգապահութեան կը հրաւիրէ զայն, իսկ երրորդին Ընդհանուր ժողովին կը դիմէ եւ պատճառները ցուցնելով ամբաստանեալ մարմինն լուծումը կ'առաջարկէ:

Պատրիարքը ազգային սնտուկէն ամսական կը ստանայ եւ ինք կը տեսնէ Պատրիարքարանին ներքին ծախքը:

99. ՊԱՏՐԻԱՐԺԱԿԱՆ ԴԻԻԱՆԱՏՈՒՆ. — Պատրիարքարանը ունի վեց դիւանատուն՝ Կրօնական, Վարչական, Յարաբերական, Աղագրական, Արհեստագործական եւ Եկեղեցական դիւաններ:

Այս բոլոր դիւաններու վարիչն ու պատասխանատուն է Դիւանապետը: Քաղաքական ժողովը կ'ընտրէ եւ Պատրիարքը կ'անուանէ զայն: Դիւանապետը պարտաւոր է թէ Պոլսոյ մէջ եւ թէ դուրսերը ծնած,

ամուսնացած եւ վախճանած ազգայնոց տոմարներուն օրինակները բերել եւ ընդհանուր ազգահամարին մէջ արձանագրել տալ:

Ազգահամարի գրասենեակէն տրուած ո՛ր եւ է թուղթ եւ վկայագիր պէտք է որ վաւերացեալ ըլլայ Պատրիարքական կնիքով եւ դիւանապետի ստորագրութեամբ:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

96. Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը Ընդհ. ժողովի նախագահն է եւ Գործադիր Մարմնի վարիչ:

97. Ընդհանուր ժողովը կ'ընտրէ Պատրիարքը եւ այս ընտրութիւնը Իրաւէով կը վաւերացուի:

98. Պատրիարքը պարտաւոր է Սահմանադրութեան ճշդիւ գործադրութեանը հսկել:

99. Պատրիարքարանը ունի վեց դիւանատուն եւ մէկ դիւանապետ:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԲԱԳՐԵԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Ո՞վ է արդէ Պատրիարքը: 2. Ո՞վ կրնայ Պատրիարք ըլլալ: 3. Նկարագրէ՛ Պատրիարքի ընտրութիւնը: 4. Ի՞նչ է Պատրիարքի պաշտօնը: 5. Ի՞նչ յարաբերութիւն ունի Պատրիարքը Կրօնական եւ Քաղաքական ժողովներուն հետ: 6. Ի՞նչ պարագաներու տակ Պատրիարք մը կրնայ հրաժարեցուցուիլ: 7. Պատրիարքական դիւանատունը ի՞նչպէս կազմակերպուած է: 8. Ի՞նչ է ազգահամարը եւ ի՞նչպէս կը կատարուի: 9. Դիւանապետին պաշտօնն ի՞նչ է: 10. Ի՞նչպէս եւ ի՞նչ պարագաներու տակ քաղիւր կը տրուի կառավարութեան: 11. Ի՞նչ պաշտօն է Պատրիարքարանի Գործակատարութիւնը:

Գ Ա Պ Ի Պ Գ.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱԽԱՌԱԿԱՆ ՎԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

100. ԱՌԱՋՆՈՐԴ. — Ազգային Գաւառական Վարչութիւնը Կեդրոնական Վարչութեան յար եւ նման կազմուած է: Առաջնորդը Գաւառական Ժողովոյ նախագահն է, եւ անոնց գործադիր իշխանութիւնը կը վարէ:

Իր պարտաւորութիւնն է գաւառին մէջ Ազգային Սահմանադրութեան գործադրութեանը հսկել. (Յօդ. 94):

Առաջնորդը պարտաւոր է բնակիլ գաւառին գլխաւոր քաղաքին մէջ ուր հաստատուած է Առաջնորդարանը: Արտօնուած չէ վանքի մը մէջ բնակելով հեռանալ իր պաշտօնատեղիէն:

Երբ առաջնորդ մը միեւնոյն ատեն եւ վանահայր ըլլայ, եթէ վանքը միայն մէկ օրուան ճամբայ հեռու է առաջնորդանիստ քաղաքէն՝ կրնայ երկու պաշտօնն ալ մէկտեղ վարել, երբեմն երբեմն այցելելով վանքը: Իսկ եթէ հեռաւորութիւնը աւելի ըլլայ՝ պէտք է որ վանքին մէջ իրեն փոխանորդ կարգելով, ինք քաղաքը բնակի: Սակայն հարկ եղած ժամանակը իր վիճակին ամէն կողմը այցելութեան կրնայ երթալ. (Յօդ. 96):

Առաջնորդի ընտրութիւնը Պատրիարքի ընտրութեան նման է (Տ. 97): Գաւառական Ընդհանուր Ժողովը կը կատարէ եւ ընտրութեան տեղեկագիրը

տեղւոյն Խառն Ժողովին միջոցաւ Պատրիարքին կը ղրկուի: Պատրիարքը Կեդրոնական Վարչութեան Խառն Ժողովոյ հաճութեամբ կ'անուանէ Առաջնորդը, եւ Բարձրագոյն Դրան իմաց տալով պաշտօնական հրամանագիրը կ'ընդունի:

101. ԳԱԽԱՌԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ. — Կեդրոնին նման՝ գաւառներուն մէջ ալ ամէն թաղ ունի Թաղական Ժողով, Թաղական Սնունդ եւ Թաղական Դիմացորդ մը:

Նոյնպէս Առաջնորդանիստ քաղաքին մէջ կը գըտնուին Կրօնական եւ Քաղաքական Ժողովներ, եւ Քաղաքական Ժողովին տնօրէնութեանը տակ Գաւառական սընտուկ մը:

Առաջնորդարանի մէջ հաստատուած է եւ դիւանատուն մը ուր կը հաւաքուին Առաջնորդական վիճակին բոլոր ժողովրդոց թաղական ազգահամարի տոմարները, եւ կը կազմուի գաւառական ընդհանուր ազգահամարը:

Գաւառական ժողովները Կեդրոնական Վարչութեան ժողովներուն վերաբերեալ տրամադրութեանց համեմատ կը կազմուին եւ իրենց պաշտօնն ու պարտաւորութիւնները յար եւ նման են (էջ 127): Բայց իւրաքանչիւր Գաւառական ժողովներու անդամոց թիւը սահմանուած է, ամէն մէկ գաւառի բնակչաց թուոյն համեմատութեամբ:

Կեդրոնական Վարչութիւնը կը վաւերացնէ Գաւառական ժողովները:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

100. Առաջնորդը Գաւառական Ժողովոյ նախագահն է, և անոնց գործադիր իշխանութիւնը կը վարէ:

101. Գաւառական Ժողովներ կ'ընտրուին Ժողովուրդէն և կը վաւերացունին Կեդրոնական Վարչութենէն:

ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ԽՄԱԳԻՆԷԼԻ ՆԻՒԹԵՐ

1. Ի՞նչպէս կ'ընտրուի առաջնորդ մը: 2. Նկարագրէ՛ք ըստ բնական գաւառիդ Առաջնորդարանի կազմակերպութիւնը: 3. Գաւառական Ժողովները ի՞նչպէս կ'ընտրուին: 4. Ի՞նչ են Գաւառական Կրօնական և Քաղաքական Ժողովներու դերերը: 5. Ո՞վ կը վարէ ձեր գաւառին կրթական գործը:

Վ Ե Ր Ձ

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0206107

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՄԻԱՅԵԱԼ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆՅ ՀԱՅՈՅ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ

ՀԻՄՆՈՎԻՆ ԲԱՐԵՓՈՒՌՈՒՄ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՅԱՐՄԱՐԱԳՈՅՆ ՄԷՔՈՏՈՎ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ

	Դր.՝
1. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ, Ա. Տաթի	2
2. ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ, Բ. Տաթի	3
3. ՏԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅԲ, Ա. Տաթի	3
4. ՏԱՐԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅԲ, Բ. Տաթի	4
5. ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅԲ, Ա. Տաթի	4
6. ՄԻՋԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՅԲ, Բ. Տաթի	4
7. ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ, Դ. Տաթի	4
8. ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒ, Դ. Տաթի	4
9. Ա. ԳԻՐԲ ՅԻՐԱՍԵՐԷՆԷ Ի ՀԱՅ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԵԱՆ .	3
10. ԳԻՐԱՍՏՈՒՄԱԿԱՆ	1 1/2
11. ԳԵՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԹԱՆՏԱՆԵԱՆԻ, ՏԵՍՐ Ա. Բ. Դ. Դ. Ե. Զ. Հատը 20 փր.	
12. ԳԱՂԱԳԱՅԻԱԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ. ԲՐՈՇ. Յ. ՅԱԿԵՐԵԱՆ.	5

ԳԻՒՀԱՏՆՏԵՍ. ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ

Ա. ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՐԴԻՒՆԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆ, ՄԻՆԱՏԵԱՆ . . .	1
Բ. ՄԵՐՄԵՅՈՒՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՕՂՈՒՏՆԵՐԸ, ՆԱ- ԲԱՆԵԱՆ	1

ՄԱՄԼՈՑ ՑԱԼ

ՀՈՂԱՄՇԱԿՈՒԹԻՒՆ, Մ. ՄԻՆԱՏԵԱՆ

Սոյն հրատարակութեանց համար դիմել
ուղղակի ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՏԵՆԵԱԿՐ
Պոլիս, Պահէչ Գաբու, Սաքզիէ Ժամ, Թիւ 23 ԵՒ 27

Ծան. — Հրատարակ ելած մէկ մի օրինակ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ պա-
տենական կնիքը պէ՛տ է կրէ անպատճառ: